

Dějiny

církve katolické

pro školy měštanské a IV. třídu
škol středních

*Schváleno výnosem ministerstva školství a osvěty ze dne 5. září 1946,
č. A-166919/46-III/1 jako dotisk 1. vydání z r. 1939 pro školní
rok 1948/49 a pro dobu přechodnou.*

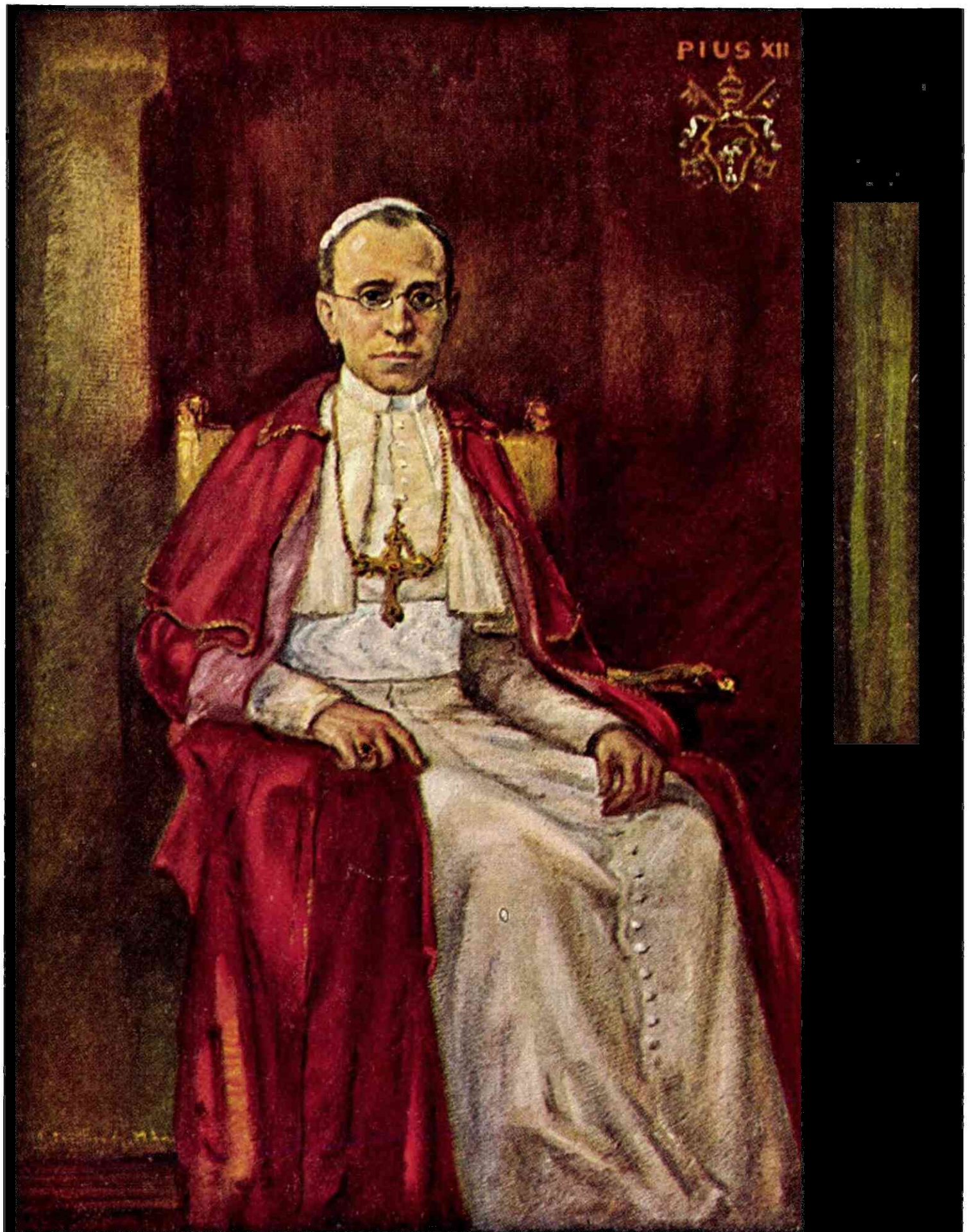
*Církevně schváleno kapitulní konsistoří v Olomouci 4. srpna 1947
č. 11369.*

S 9 OBRAZOVÝMI PŘÍLOHAMÍ

Cena váz. 22 Kčs

1948

VELEHRAD, NAKLADATELSTVÍ DOBRÉ KNIHY
V OLOMOUCI

SVATÝ OTEC PIUS XII.

26. listopadu sv. Petra.

F R A N T I Š E K B U R E Š

Dějiny církve katolické

pro školy měšťanské a IV. třídu
škol středních

*Schváleno výnosem ministerstva školství a osvěty ze dne 5. září 1946,
č. A-166019/46-III/1 jako dotisk 1. vydání z r. 1939 pro školní rok 1948/49
a pro dobu přechodnou.*

S 9 OBRAZOVÝMI PŘÍLOHAMI

1948

VELEHRAD, NAKLADATELSTVÍ DOBRÉ KNIHY
V OLOMOUCI

NIHIL OBSTAT

Dr František Tomášek,

Censor ex officio.

IMPRIMATUR

Olomucii, die 25. 2. 1948. Nr. 3419.

† Dr Stan. Zela,

vicarius capitularis.

Vytiskla

LIGRA, Lidové závody grafické, vydavatelské a knihkupecké a. s.
pod národní správou v Olomouci.

VĚŘÍM VE SVATOU CÍRKEV OBECNOU

(Podle katechismu katolického náboženství, jež pro českomoravské diecése vydala Matice cyrilometodějská v Olomouci.)

I. Církev založil Ježíš Kristus

„Přiblížilo se k vám království Boží.“ (Luk. 10, 9.) Kristus Pán přišel vykoupit a spasit všechny lidi. Proto chtěl, aby lidé až do skonání světa mohli poznati svaté pravdy, nabývati Boží milosti a žíti podle zákona Božího. To možno jen ve spořádané společnosti náboženské. Takovou společnost založil Ježíš Kristus. K t e r a k ?

Působil veřejně tři léta. Zejména takto: *Zvěstoval svaté pravdy.* Ty jsou z valné většiny obsaženy ve čtveru evangelií. Význačné úryvky evangelií jsou v knize Biblických dějin. — *Věřící posvěcoval:* modlíval se a učil jiné se modlit; dětem žehnal a kajícím odpouštěl hříchy; ustanovil sedmero svátostí, jakož i nejsvětější oběť mešní a umřel za veškeré lidstvo na kříži. — *Vedl věřící k bohumilému životu.* Jak mají bohumile žít, ukazoval na sobě: „Učte se ode mne!“ (Mat. 11, 29.) „Příklad zajisté dal jsem vám.“ (Jan 13, 15.) Výslovně pak napomínal k dobrému, varoval od zlého a přikazoval plniti zákon Boží. Tak vykonával božský Spasitel svůj trojí úřad: učitelský, kněžský a královský.

Vyvolil z učedníků apoštoly, aby později místo něho řídili obec jeho věřících. Říkal o té společnosti, že bude jako *pole* s hospodářem a osením; jak *ovčín* s pastýřem a ovečkami; jako *království* s králem a lidem; že to bude j e h o společnost neboli *církev*. Pro správu a řízení té církve Pán Ježíš apoštoly po tři léta vychovával a c v i č i l. Při poslední večeři dal jim moc, proměňovati chléb a víno, po svém vzkříšení pak další moc, odpouštěti hříchy a udílet jiné svátosti; tak je za duchovní správce své církve v y s v ě t i l. Konečně jim řekl před svým odchodem do nebe: „Dána jest mi veškerá moc na nebi i na zemi. Proto jděte a učte všechny národy. A křtěte je ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. A učte je zachovávatí všechno, co jsem přikázal vám. A ejhle, já jsem s vámi po všechny dny až do skonání světa.“ (Mat. 28, 18—20.) Tak o d e v z d a l Pán apoštolům trojí svůj úřad: učitelský, kněžský a královský.

Nejvyšší moc v církvi svěřil apoštolu Petrovi. Slíbil mu slavnostně u Cesareje Filipovy: „Ty jsi Petr (to je skála) a na té skále vzdělám církev svou a brány pekelné ji nepřemohou. A tobě dám klíče království nebeského: cokoli svážeš na zemi, bude svázáno i na nebi; a cokoli rozvážeš na zemi, bude rozvázáno i na nebi.“ (Mat. 16, 18.)

19.) A co Pán tehda přislíbil, to po svém vzkříšení zařídil. Uložil totiž Petrovi u jezera Genezaretského: „Pas beránky mé . . . Pas ovce mé!“ (Jan 21, 15. 17.)

„*Království nebeské*“ sluje církev Páně na zemi, protože své členy vede do království Božího v nebi. — „*Brány pekelné*“ jsou pekelné síly, tedy zlí duchové se svými spojenci lidskými: ti budou hledět církev zbořit, zničit, přemoci. — Ale církev bude státi na Petrovi jako „*na skále*“, bude tudíž silám pekelným vítězně odolávat a trvati nerozborná: „*brány pekelné ji nepřemohou*“. — Petr apoštol bude mít od Krista *klíče království nebeského*, totiž nejvyšší moc nade všemi členy církve u věcech spasení; k čemu je ve svědomí zaváže na zemi, jako by zavázal (ustanovil, poručil, zapověděl) Bůh sám v nebi.

Slíbil zůstat s apoštoly do skonání světa. „Ejhle, já jsem s vámi po všechny dny až do skonání světa.“ Slovo velepamátné a mnohoobsažné! Tím slovem Páně je řečeno, že apoštolé mají svěřený sobě úřad předávati druhým a ti zase jiným jako svým zástupcům a nástupcům „až do skonání světa“. — Dále, že Ježíš Kristus bude svou církev chránit, aby přes všechno úsilí bran pekelných trvala nerozborná až do skonání světa. — A konečně, že Ježíš Kristus až do skonání světa zůstane božským velepastýřem a neviditelnou hlavou své církve jakožto její zakladatel.

Po seslání Ducha svatého začali apoštolé působit místo Pána Ježíše. Kázali svaté pravdy a křtili ty, kdož uvěřili. Pokřtěné biřmovali. Sloužili mši svatou a podávali sv. přijímání. Ve svaté zpovědi odpouštěli hříchy. Nemocným udíleli poslední pomazání. Snoubence oddávali. Svěcení učedníků světili na jáhny a na kněze, některé pak z kněží na biskupy. Věřícím nařizovali, čeho třeba k spasení.

Tak působili apoštolé zprvu v Jerusalemě, později v celé Palestině a konečně mezi pohany. Všichni pokřtění s apoštoly dohromady pod vrchní správou svatého Petra apoštola se jmenovali obec věřících anebo církev.

II. Správa církve

Nástupcové apoštolů. Po apoštolu Petrovi, jenž byl nejvyšším správcem neboli duchovním pastýřem všech věřících a působil i umřel jako římský biskup, stal se hlavou církve následující biskup římský, apoštolsky svěcený; od jeho pak smrti po každé *další biskup římský neboli papež*. V té hodnosti a pravomoci byl papež hned od prvních dob všeobecně uznáván. — Po druhých apoštolech nastoupili úřad vrchních pastýřů nad jednotlivými obcemi věřících *biskupové jimi svěcení*. Apoštolským svěcením dostali zároveň právo a moc, světit na biskupy zase jiné muže. Biskup apoštolsky svěcený jest od papeže potvrzen a s ním co do učení, svátostí a duchovní správy sjednocen.

Biskupům pomáhají v úřadě hlavně *kněží* svátostně vysvěcení a řádně zplnomocnění. Svěcením dostává kněz od biskupa část moci apoštolské, zplnomocněním pak nabývá práva tu moc řádně vykonávat

Rozčlenění církve. Papež a biskupové dohromady slují „*církev učící*“; ostatní věřící jsou „*církev slyšící*“. Všichni, kdo přijali svěcení kněžstva, jakož i prostí, na kněze nesvěcení bratři a sestry řeholní, náleží ke stavu duchovnímu (řecky *kléros* = podíl: „Pán je můj dědičný podíl.“ Žalm 15, 5). Ostatní členové církve náleží ke stavu světskému jakožto *laici* (řecké *laos* = lid). - Kvůli účinné správě je celá církev rozdělena v určité obvody.

Farnost. O jednotlivé věřící pečuje po stránce věčného spasení duchovní správce, kněz to biskupem ustanovený; říká se mu *farář*. Bydlí ve farní budově neboli na faře. My jsme jeho farníci, patříme k farní osadě neboli farnosti. Služby Boží se pravidelně konají v kostele farním, výjimečně v kostele filiálním (z latinského *filia* = dce-*ra*). — Faráři pomáhá v duchovní správě kooperátor nebo *kaplan*, a kde je více škol, *katecheta*. Není-li na ten účel kněze, může náboženství ve škole vyučovat i laik anebo řeholní sestra. — Jménem biskupovým dozírá na několik farností *děkan* (v Čechách vikář), jenž se aspoň jednou do roka osobně přesvědčuje o stavu farnosti při visitaci.

Diecése skládá se z většího počtu děkanských obvodů (vikariátů). Vrchním pastýřem duchovním je v diecési biskup, ustanovený papežem. Mimo řízení diecése přísluší mu zvláště: udělovati svaté biřmování a svěcení kněžstva, světit kostely a obřadní oleje. Čestným odznakem biskupovým je berla, mitra a náprsní kříž. O stavu diecése přesvědčuje se biskup čas od času při generální visitaci. Pro věřící posílá „pastýřské listy“. — Poradním jeho sborem je *kon-sistoř*, k níž patří zejména kanovníci. Všechno kněžstvo diecésní svolává biskup občas na synodu. Ke zvláštní výpomoci mívá biskupa světícího. — Přední biskup v zemi sluje *arcibiskup* (metropolita), přední arcibiskup ve státě primas. Sedm arcibiskupů má jméno patriarcha.

Všechny diecése na celé zemi řídí a spravuje jakožto nejvyšší . pastýř duchovní *římský papež* (řecky *pappas* = otec). Sluje tak, protože pečuje jak otec o spasení veliké rodiny katolických křesťanů. Proto také máme k němu lnouti s úctou, láskou a poslušností jako děti k svému otci. Říká se mu „*svatý Otec*“, ne že by za svatého byl vyhlášen už za živa, nýbrž že zastává nejsvětější úřad v církvi jakožto nástupce sv. Petra apoštola a zástupce neboli náměstek samého Ježíše Krista. Čestným odznakem papežovým je tiara neboli trojkoruna a klíče ve znaku; papežský prapor je barvy zlatostříbrné.

„Tam, kde strní církev týmě.“ Papežským sídlem v Římě býval kdysi palác Lateránský, nyní je jím *palác Vatikán*. Sousední budovy, zahrady a kostely

s velechrámem sv. Petra představují samostatný papežský stát „*Město vatikánské*“; papež je v něm panovníkem, který nepodléhá žádnému státu. — Papežský úřad sluje „*svatý stolec*“ anebo „*římská kurie*“; papežská ministerstva slují kongregace. Stálý vyslanec papežský v některém státě má název *nuncius*, příležitostně dočasný sluje legát. — Časem svolává papež všechny biskupy k důležité poradě na *církevní sněm*. Pravidelně je poradním sborem papežovým 70 *kardinálů*; ti mají po smrti papežově právo zvoliti papeže nového. — Na potřeby nejvyšší správy církevní přispívají věřící *svatopetrským halířem*.

III. Církev Páně jest obecná neboli katolická

Obecná neboli katolická. Proč? Božský Velepastýř „chce, aby všichni lidé byli spaseni a přišli k poznání pravdy“. (1. Tim. 2, 4.) Na to založil svou církev pro všechny lidi bez rozdílu věku a stavu. — Apoštoly a jejich nástupce rozeslal do celého světa rozkazem: „Učte všechny národy!“ Určil tedy svou církev pro všechny národy. — Řekl o té církvi, že bude státi „na skále“, a že s ní zůstane „do skonání světa“. Zabezpečil tedy svou církev pro všechny časy. V tom trojím smyslu je církev Páně obecná neboli (řeckým výrazem) katolická. *Církvi Páně říkáme obecná neboli katolická, protože ji Kristus založil pro všechny lidi, národy a časy až do skonání světa.*

Co z toho následuje? Církev katolická, k nížto bohudíky náležíme, je do skonání světa nerozborná. Podobala se z počátku nepatrnému zrnku hořčičnému. Skoro 300 let ji pronásledovali krvavě židé a pohané. Ale nezničili ji: Boží strom církve rostl, mohutněl a stojí podnes. Marně usilují nepřátelé jej vyvrátit. Suché listy, ba i celé větve odpadají, ale čerstvé narůstají. Tak zůstane církev pod ochranou Páně do soudného dne. „Brány pekelné ji nepřemohou.“

Je vhodná pro každého člověka, aťsi je velký nebo malý, bohatý nebo chudobný, vznešený nebo nízký, učený nebo neučený. Sv. Jan apoštol viděl při tajemném zjevení nesčíslný zástup v nebi ze všech lidí a národů a jazyků, jak stojí před trůnem Beránkovým, a palmy v rukou jejich. (Zjev. 7, 9.) Přivedla je tam církev katolická, protože je všelidská, všenárodní, opravdu světová.

Je pro všechny lidi povinná. Kristus se obětoval svou smrtí na kříži, aby všechny lidi vykoupil a spasil. Pro všechny lidi zasloužil milost Boží a nebe. Aby se tam všichni dostali, ustanovil pro všechny lidi církev jako svou společnost a řekl: „Kdo uvěří a pokřtěn bude, bude spasen; kdo však neuvěří, bude zavržen.“ (Mar. 16, 16.) Nadto prohlásil slavnostně: „Pravím vám, že žádný z mužů těch, kteří pozváni byli (a nepřišli), neokusí večeře mé“ (v nebi. Luk. 14, 24).

Do církve katolické náleží všichni pravověrní křesťané, kteří uznávají římského papeže za svou hlavu duchovní. Ti konají služby boží většinou římským obřadem v jazyku latinském a slovou ř í m š t í k a t o l í c i. — Jiní katoličtí křesťané konají služby boží obřadem řeckým a slovou k a t o l í c i ř e č t í. K nim patří také sjednocení Rusíni na Ukrajině; ti konají služby boží obřadem řeckým v jazyku staroslovanském. — *Církvi obecné říkáme „římskokatolická“, protože její hlavou je římský papež.*

Do církve katolické se nečítají: 1. *Nepokřtění* (pohané, mohamedáni, židé). — 2. *Pokřtění jinověrci* a ti, kdož od církve katolické odpadli anebo z ní byli vyloučeni. — 3. *Křesťané rozkolní*, kteří se před několika věky od katolické církve odstěpili. Ti mají učení téměř úplně katolické a svátosti platné, neuznávají však papeže za svou duchovní hlavu. Patří k nim zejména pravoslavní v Rusku, na Ukrajině, na Balkáně a jinde na východě.

„Jděte do celého světa!“ poručil Pán Ježíš apoštolům. (Marek 16, 25.) Apoštolé, Pánem „vyslání“ (latinským názvem „missi“), byli první misionáři. Po nich odcházeli a stále odcházejí horliví učedníci Páně z vlasti namísie do krajin jinověrců a za moře mezi pohany. (*Misie zámořské.*) Pro jejich výchovu jsou v našich zemích ústavy na Velehradě, ve Fryštáku a v Ostravě. Hodní věřící podporují misijní snahy almužnou a modlitbou. I žáci mohou a měli by k tomu pomáhat v *Díle šíření víry* a v *Díle svatého dětství Páně*. Kterak pomohu já? Který znám misijní časopis?

IV. Církev Páně toliko jedna

Jsou dnes různé církve. Jméno „církev“ souvisí s řeckým slovem „K y r i o s“, což znamená „P á n“ - jméno „církev“ tudíž „společnost Páně“. Ten název si přisvojují různé náboženské společnosti pokřtěných. A je dnes takových společností mnoho. Liší se větší anebo menší měrou podstatně od sebe co do učení, svátostí a správy. Může každá z těch náboženských společností býti pravou církví Páně? Založil Kristus Pán víc než jedinou církev?

Církev Páně může býti pouze jedna. Proč? Kristus Pán mluvil vždy toliko o jediné církvi. „Vzdělám c í r k e v svou,“ řekl Petrovi. Připravoval po tři léta j e d n o „království Boží“ na zemi. Určil a stanovil: „Bude j e d e n ovčín a jeden pastýř.“ (Jan 10, 16.) Při poslední večeři se modlil: „aby všichni jedno byli... v jednotě dokonalé.“ (Jan 17, 22. 23.) Proto hlásali apoštolé: „Jeden Pán, jedna víra, jeden křest“ (Efes. 4, 5) a tudíž j e d n a c í r k e v; a to nikoli pro každý národ zvláště, nýbrž jedna církev pro celý svět. *Pravá tedy může býti pouze jedna církev, protože Ježíš Kristus pouze jednu církev založil.* — *Po čem nejsnáze poznati pravou církev Páně?*

Pravá církev musí býti apoštolská. Proč? Svou církev svěřil Kristus Pán apoštolům. A p o š t o l é hlásali učení Páně; a p o š t o l é

udělovali svátosti Páně; a p o š t o l é vedli místo božského Pána duchovní správu věřících; jen a p o š t o l ů m slíbil Pán Ježíš, že s nimi bude do skonání světa. První věřící „trvali v učení apoštolském“. (Sk. ap. 2, 42.) Pravou církví Páně může tedy býti pouze ta církev, která má apoštolské učení, apoštolské svátosti a apoštolské představené. *Pravou církev Páně je nejsnáze poznati po tom, že jest apoštolská.* — Která jen církev jest a p o š t o l s k á ?

Jen církev římskokatolická jest apoštolská. Kterak zejména? Pro svou církev vyvolil, vysvětil a ustanovil Pán Ježíš apoštoly. Apoštolové ustanovili a vysvětili za své zástupce a nástupce biskupy. Nástupcové těch biskupů vysvětili dnešní biskupy církve katolické; každý z nich je tedy a p o š t o l s k y vysvěcen, nadto pak od papeže, nástupce apoštola Petra, potvrzen a trvá s ním ve spojení. Římský papež a biskupové takto vysvěcení a s papežem sjednocení jsou tedy řádnými nástupci sv. apoštolů. Tudiž *jen církev římskokatolická jest apoštolská, protože jen její představení (papež a biskupové) jsou řádnými nástupci apoštolů.*

Ostatní náboženské společnosti pokřtěných povstaly teprve po době apoštolské odpadem anebo rozkošem od církve katolické. Říkají sobě také „církev“, ale žádná z nich nemá řádných nástupců apoštolských za představené. Nejvíce jim všem chybí nástupce apoštola Petra, římský papež. „*Církev je tam, kde je Petr.*“ (Sv. Ambrož † 397.) Pravoslavní biskupové jsou platně, totiž apoštolsky svěcení, působí však bez jednoty s papežem, nejsou tedy ř á d n ý m i nástupci apoštolů.

Snahy o církevní jednotu. „Aby všichni jedno byli,“ modlil se Pán Ježíš při poslední večeři. (Jan 17, 21.) Od starodávna se snažili papežové přivést všechny rozkolné a zbloudilé křesťany k jednotě svaté víry v pravé církvi. (U n i e = jednota.) O sjednocení národů slovanských pracuje zvláště *Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje* se sídlem na Velehradě. Tam se konají na ten účel světové sjezdy unionistické. „Abys všechny zbloudilé k jednotě svaté víry povolal, tě prosíme, uslyš nás!“

V. Církev katolická — svatá

„Věřím ve s v a t o u církev obecnou,“ vyznávají věřící v modlitbě od časů apoštolských. Není to slovo „svatou“ výraz jen prázdný? Je to název oprávněný? Co vyznačuje církev katolickou, že sluje právem „svatá“?

Svatý zakladatel. Žádný člověk obyčejný, nýbrž sám jednorozenný Syn Boží, Bůh-člověk nejsvětější založil církev a zůstal její hlavou neviditelnou. Všechny volá do své církve, „abychom odřeknouce se bezbožnosti a světských žádostí, střízlivě, spravedlivě a p o b o ž n ě byli živi na tomto světě“. (Tit. 2, 12.) „Svatí buďte!“ „A kdo

svatý jest, posvětiž se více!“ (1. Petr 1, 15. - Zjev. 22, 11.) Svatým životem na zemi máme si zasloužit věčné blaženosti v nebi. *Kristus založil církev, aby vedla lidi k věčnému spasení.*

Prostředky k svatosti má církev z vůle božského zakladatele takové a v toliké míře, že jimi každý její člen může snadno a bezpečně svatosti nabýt i svatě žít, svatě umřít a tak dojít věčného spasení. Na ten účel hlásá církev slovem Božím svaté pravdy; vybízí věřící k modlitbě, koná služby Boží a zvláště mši svatou, nabízí svátosti a svátostiny; vede věřící duchovní správou k plnění zákona Božího, předkládá jim k následování svaté vzory, buduje k posvěcení lidu kostely a kláštery, zřizuje řády a spolky, staví školy a jiné výchovné ústavy, pořádá pouti a sjezdy, jakož i duchovní cvičení (exercicie) a misie (farní a zámořské).

Svatí členové. Svatý jest už za živa na zemi každý, kdo žije v posvěcující milosti. Tak žili skoro bez výjimky první křesťané. Proto si tehda říkali „svatí“. (Kol. 1, 2.) A od té doby bylo a je dosud členů církve skutečně svatých přemnoho. Jsou to zejména miliony dětí, které žijí v křestní nevinnosti; nesčíslní věřící dospělejší, kteří slouží Bohu bez těžkého hříchu; dále všichni ti, kdož po hříchu nabýli milosti Boží znova ve svátosti pokání. — Mnozí členové církve byli a jsou v tolikém stupni svatí, že to Bůh za živa nebo po smrti dosvědčuje zázraky. Proto je církev slavnostně zapisuje do seznamu blahoslavených anebo svatých a vzpomíná jich ročně ve svém kalendáři.

Církev katolická sluje právem svatá, protože má svatého zakladatele, účinné prostředky k svatému životu a mnoho světců zázraky osvědčených. Žádná jiná společnost náboženská (neboli „církev“) takových světců s v ý c h nemá. — Nejvzácnějším ovocem v zahradě církve katolické byla již za prvních časů dobročinná láska. (Sk. ap. 2, 42—47.) „Hleďte, jak se milují!“ říkali pohané o prvních křesťanech. Takové chce mítí Kristus Pán všechny své učedníky. „*Synáčekové, přikázání vám nové dávám, abyste se milovali vespolek, jako jsem já miloval vás. Z toho pozná svět, že jste moji učedníci, budete-li mítí lásku jedni ke druhým.*“ (Jan 13, 34, 35.) Milosrdnou láskou k bližnímu se svatost církve jeví především a nejzřetelněji.

„Koukol mezi pšenicí“ (Mat. 13, 25) se ukázal hned mezi prvními učedníky Páně (Jan 6, 67), ba i mezi dvanácti apoštoly, potom v prvotní církvi jerusalemské. (Sk. ap. 4, 5.) Podobně byli a jsou v církvi leckdy bohužel její nižší, ano i vyšší členové nehodní. Č í v i n o u ? V klas pšeničný zraje člověk působením církve, v kou-

kol se zhoršuje vlastní vinou, proti vůli Hospodáře a jeho církve. Nežije totiž podle toho, čemu církev učí; nepřijímá, co církev nabízí k posvěcení života; nedbá na to, co církev přikazuje. Ta zůstává nicméně svatá.

Daleko více však, než koukolu hříchu, bylo a je v církvi bohulibé úrody „pšeničné“. *Čím je kdo vzdělanější, tím důkladněji zná světlé stránky církevních dějin a církevního života. Čím jest ušlechtlejší, tím lépe umí ty světlé stránky církve ocenit. A čím hodnější katolik, tím pravdivěji se modlí: „Věřím ve svatou církev obecnou.“*

VI. Katolická církev je neomylná

Během dlouhých věků bylo mnoho lidí učených, kteří se snažili vyzkoumat záhady důležité pro život časný i věčný: Kterak povstal svět? K čemu vlastně žijeme? Co bude s námi po smrti? Jaký je Bůh? — Avšak žádný učenec nezodpověděl sám od sebe ty otázky bez omylu. Leckterý uznával sám, že moudrost pouze lidská se snadno mýlí.

Ježíš Kristus je neomylný, protože jest jednorozený Syn Boží, Bůh-člověk. Prohlásil o sobě: „Já jsem světlo světa. Kdo mne následuje, nebloudí ve tmách, nýbrž bude míti světlo života.“ - „Zůstanete-li v mém slově, poznáte pravdu, a pravda vás osvobodí.“ (Jan 8, 12. 32.) - „Nebe a země pominou, ale má slova nepominou.“ (Luk. 21, 33.)

Zajistil neomylnost své církvi, a to tím, že zaručil apoštolům a jejich nástupcům svou pomoc a ochranu, aby učení o víře a mravech hlásali bez omylu pravdivé. Proto slíbil: „Já jsem s vámi po všechny dny až do skonání světa.“ (Mat. 28, 20.) - „Budu prositi Otce svého a (místo mne) vám dá jiného Těšitele - Ducha pravdy, aby s vámi zůstával na věky.“ (Jan 14, 16. 17.) - Apoštolu Petrovi jakožto hlavě církve připověděl zvláště: „Prosil jsem za tebe, aby neoslábla víra tvoje, ty pak zas utvrzuj bratry své!“ (Luk. 22, 32.)

Dar neomylnosti církve záleží v tom, že církev se nemůže mýlit v učení o víře a mravech. Toho si byli vědomi apoštolé při svém působení. Sv. Pavel napsal křesťanům v Galacii: „I kdyby anděl s nebe kázal vám (něco) proti tomu, co jsme vám kázali my, budiž proklet!“ (Gal. 1, 8.) - Když kolem roku 51 nastaly v Antiochii veliké spory, zdali pokřtění pohané jsou povinni zachovávat obřady Starého Zákona, sešli se k poradě o tom apoštolové do Jerusalema na sněm. Sněmu předsedal Petr jako hlava církve a rozhodl s ostatními apoštoly: „Vidělo se Duchu svatému i nám, nevkládati na vás žádného břemene ze Starého Zákona.“ (Sk. ap. 15, 28.) - S úřadem apoštolským přešel dar neomylnosti na jejich nástupce.

Dar neomylnosti přísluší v církvi papeži, když buďto sám anebo spolu s biskupy ohlašuje pro celou církev rozhodnutí o víře a mravech.

Dlužno dobře rozeznávat: římský papež není neomylný v osobním životě, ani ve svém vědění světském (na př. dějepisném), ani když se o některé svaté pravdě vyslovuje soukromě. Je neomylný pouze tehda, *když slavnostně, totiž pro celou církev závazně jednou provždy rozhoduje, co máme věřit nebo konati.* Při tom rozhodnutí ho chrání Duch svatý od omylu. - Taktéž neomylně rozhoduje o víře a mravech *obecný sněm církevní, papežem potvrzený.*

„Církev sloup a základ pravdy.“ (1. Tim. 3, 15.) Kterak tomu apoštolskému slovu rozumět? Jako dům stojí bezpečně jen na základě pevném, a jako mohutný pilíř udržuje klenbu stavení, aby se nezhroutilo, tak bezpečně trvá zjevená pravda Boží v neomylné církvi katolické. Tak se věřilo v církvi od starodávna. „Řím promluvil, spor ukončil.“ (Sv. Augustin † 420.) Na církevním sněmu vatikánském roku 1870 byla neomylnost církve katolické prohlášena výslovně za článek víry neboli dogma. - Bohu díky! „Vím, komu jsem uvěřil, a jsem jist.“ (2. Tim. 1, 12.)

VII. Církev katolická je samospasitelná

Kristus Pán - jediný Spasitel pro veškeré lidstvo všech věků až do skonání světa. Jediný, jenž mohl plným právem říci o sobě: „Já jsem cesta a pravda a život; nikdo nepřichází k Otci, leč jen skrze mne.“ (Jan 14, 6.) V Kristu Spasiteli je veškerá pravda, bez které nelze Boha poznati; - jediná cesta, bez které nelze k Bohu jíti a dospěti; - toliko v něm je milost Boží, bez které není věčného života v nebi: „Není v nikom jiném spasení,“ dovodil z vnuknutí Ducha svatého apoštol Petr před židovskou veleradou. (Sk. ap. 4, 12.)

Jen církev katolická má plnou moc Páně. K čemu plnou moc? K tomu, aby zjevené svaté pravdy neporušené chovala, správně vykládala a všem lidem předkládala k věření; - dále, aby věřícím zjednávala svátostmi a svatou obětí mešní plnou míru milosti Boží; - a konečně, aby své členy duchovní správou přidržovala k plnění Božího zákona. Každý její člen může tudíž poměrně snadno a dojista bezpečně i spolehlivě svatosti nabýt a svatě žít, s Pánem Bohem umřít a tak dojíti věčné blaženosti v nebi. **Ž á d n á j i n á s p o l e č n o s t n á b o ž e n s k á t a k o v é p l n é m o c i n e d o s t a l a a n e m á.** *Jen církev katolická slove „samospasitelná“, protože jen ona sama dostala od Krista Ježíše plnou moc, aby vedla lidi k věčnému spasení.*

V kterém smyslu je samospasitelná? Slovo „samospasitelná“ ne-
znamená: jistotně bude spasen každý, kdo náleží do církve katolic-
ké; vždyť jsou v ní také „suché ratolesti“ (Jan 15, 6), katolíci to jen
„matrikovi“. Taktéž neznamená to slovo: každý bude na věky ztra-
cen, kdo žije mimo církev katolickou. - Slova „církve katolická je
samospasitelná“ znamenají: ona jediná má všechny prostředky
k věčnému spasení. Každý člověk je tedy, pokud lidským způsobem
možno, povinen do ní náležeti.

*Nemůže tedy býti spasen, kdo vlastní těžkou vinou do církve ka-
tolické nenáleží. „Kdybych byl nepřišel a jim nemluvil, hříchu by
neměli; nyní však nemají výmluvy ze hříchu svého.“ (Jan 15, 22.)
Tak je třeba rozuměti větám: Věčného spasení mimo církev není.
„Nemůže Boha míti za otce, kdo by neměl církev za matku.“ (Sv.
Cyprian, biskup mučedník † 258.) Stejný smysl má i výrok sněmu
lateránského (roku 1215): „Od Krista se odlučuje, kdo se odlučuje
od církve“ tím, že z ní proti důraznému hlasu svědomí vystupuje
neboli odpadá.*

**Výjimečně může býti spasen mimo církev katolickou, kdo žije
mimo ni bez vlastní viny, hledá však upřímně pravdu a plní svědo-
mitě vůli Boží, jak ji poznává.** Tak může býti spasen řádně pokřtěný
jinověrec, ano i člověk nepokřtěný. Hřích dědičný může tomuto
býti odpuštěn křtem žádosti, když totiž dokonale lituje hříchů a
touží účinně po věčném spasení. Těžký hřích osobní může každé-
mu, kdo bez vlastní viny žije mimo církev, býti odpuštěn dokonalou
lítostí. Ostatně však chybí bohužel všem, kdož bez vlastní viny ne-
náleží k církvi katolické, mnoho prostředků, aby došli spasení snáze
a jistěji. Mimo správné a úplné učení chybívá zejména mše svatá,
svátost oltářní, kněžské rozhřešení a poslední pomazání.

Svatá církev - matka naše. Vroucněji než hodná matka své děti miluje nás
Kristus Pán jakožto svoje „kuřátka“, „ovečky“, „synáčky“. (Mat. 23, 37. - Jan
21, 15. - 13, 33. - Is. 49, 15. 16.) Svou lásku nám jeví zvláště skrze duchovní
správce své církve. Oni nás ve jménu Páně živí slovem Božím a chlebem
andělským, vychovávají nás v bázi Boží a pečují o naše spasení i po smrti.
Proto říkáme církvi „matka naše“. Od křestního znovuzrození jsme všichni jejími
dětmi. S radostí opakovala sv. Terezie na smrtelném loži několikrát: „Jsem
dcerou církve katolické.“ — *Bohu díky, že náležím do církve samospasitelné!
Zůstanu do smrti katolíkem, a to věřícím a poslušným. Petrově skále věrně a
stále!*

C Í R K E V N Í S T A R O V Ě K

Doba od Ježíše Krista do konce stěhování národů (do roku 600)

1. Osudy církve do roku 313

Biblické dějiny vypravují ve *Starém Zákoně*, jak se patriarchům a prorokům dostalo Božího zjevení o některých svatých pravdách, a jak podle toho zjevení národ izraelský žil a na Vykupitele se připravoval. Biblické dějiny *Nového Zákonu* pak učí, jak Vykupitel světa působil a církev zakládal, jak trpěl a byl oslaven; jak jeho apoštolé žili a učili, a konečně jak církev Kristovu spravovali a šířili.

Po apoštolech. Roku 67 skončil apoštol *Petr*, nejvyšší duchovní pastýř církve Páně. Zesnuli ostatní apoštolé, naposledy (kolem roku 100) sv. Jan. Pomřeli první věřící z apoštolské doby. Ale království Boží, Kristem založené, tím nezaniklo; trvalo, šířilo se a mohutnělo. Po apoštolu Petrovi nastoupil úřad nejvyššího pastýře církve - římský biskup, apoštolsky svěcený. Jmenoval se *Linus*; po něm *Kletus*, potom *Kliment* a další papežové. Po druhých apoštolech nastoupili v křesťanských obcích biskupové jimi svěcení a s římským papežem sjednocení. V úřadě jim pomáhali kněží. A po prvních věřících vstupovali do církve noví a noví věřící z různých národů.

Víra křesťanská se šířila nejen slovem a písmem, nýbrž i příkladem prvních věřících. Křesťané byli tehda lidé poctiví a věrní, počestní a střídmi, milosrdní a vlídní; svatým životem budili úctu a podiv i u pohanů. A tak se hlásili do církve nejen otroci a lidé prostí, nýbrž i zámožní a vzdělaní. Též mezi příbuznými římských císařů byli křesťané.

Za prvních tří století proniklo křesťanství do všech zemí tehdejší říše římské. Ta zabírala jižní, západní a střední Evropu až po Rýn, po horní Dunaj a po Karpaty; dále Malou Asii a Mezopotamii, Syrii a Palestinu; Egypt a severní Afriku. Všude v těchto zemích byly porůznu, a to zejména v městech, křesťanské obce, založené buď hned od apoštolů, neb od jejich pomocníků a nástupců. Největší takové obce byly v Jerusalemě, v Antiochii a v Alexandrii; významem a početností je převyšovala obec římská.

Příčiny pronásledování. Všichni pohané ovšem nebyli náchylní přijmouti víru Kristovu. Byli namnoze vychováni v hrdosti a neci-

telnosti, v rozkoších a zahálce. Proto se jim protivilo učení o pokoře a tichosti, o sebezáporu a cudnosti, o chudobě a práci, o trpělivosti a lásce k bližnímu. S římským státním zřízením i s občanským životem bylo spjato mnohobožství a modloslužba; císař byl nejvyšším knězem římského pohanství a později žádal pro sebe sám pocty božské. To vše křesťané odmítali a tím naráželi na státní zákony.

Odpor proti křesťanům zvyšovali pohanští spisovatelé. Hanobili Krista a jeho učení, posmívali se apoštolům, tupili biskupy a kněze, šířili pomluvy o domnělých zločinech křesťanů při bohoslužbách. Také řemeslníci, umělci a kněží, z modloslužby žijící, popouzelí pohanský lid proti křesťanům.

Nejhorší doby. Nenávist pohanů proti křesťanům se po prvé vybila na konci vlády císaře Nerona (roku 64). A od té doby až do roku 313 neměli křesťané v římské říši pokoje. Byly vydány kruté zákony, které zapovídaly křesťanskou víru a nařizovaly křesťany hubiti. Někdy zuřilo pronásledování v celé říši, jindy jen v některých krajích; časem byla v celé říši delší doba klidu a pokoje.

Nejhorší doby zažili křesťané za císaře Nerona (64—68), Domitiana (84—96), Trajana (98—117), Marka Aurelia (161—180), Septimia Severa (po roku 202), Maximina (235—258), Decia (po roku 250), Valeriana (253—260) a Diokleciána (303—304).

Za pronásledování bývaly křesťanské chrámy zavírány a bořeny, posvátné knihy ničeny, věřící pokutováni ztrátou majetku a života. Na tisíce jich bylo postínáno, upáleno, potopeno a dravým šelmám v divadlech předhozeno. Přemnozí zahynuli v lidomorných žalářích. Jiní byli do krve mrskáni a bodáni, na mučidlech trýzněni; bosi musili choditi po žhavém železe, rozžhavené olovo lili jim do úst, nořili je do vřelého oleje. Meče katů při hromadných popravách leckdy otupěly a ruce umdlévaly.

Mimo apoštoly a evangelisty bylo tak mučeno množství biskupů a kněží, mužů i žen, dospělých i děti. Nejslavnější z těchto nesčetných hrdinů víry připomíná církevní kalendář. - Ale ani za těch hrozných 250 let nebyla církev vyhubena, naopak se tím více šířila. Krev mučedníků byla jakoby semenem křesťanství. Silou křesťanů byla pokorná důvěra v pomoc i v odměnu Boží a hlavně naprostá víra v Ježíše Krista.

2. Po ediktu milánském

Edikt milánský. Počátkem 4. století bojovalo o císařskou hodnost několik vladařů. Z bojů vyšel jako vítěz rázný *Konstantin*. Nový císař byl sice rodem pohan, ale viděl, jak se křesťanství šíří a

vzmáhá, kdežto pohanství je proti němu chabé a na ústupu. I přiklonil se úplně ke křesťanům a vydal roku 313 památný edikt milánský. Ediktem udělil všem poddaným, tedy i křesťanům, náboženskou svobodu, křesťanským obcím vrátil zabavené kostely a hřbitovy, jakož i domy biskupů a kněží. Dosavadní zákony proti křesťanům pozbyly platnosti.

Konstantin Veliký (312—337) si dobyl velikých zásluh o křesťanství v římské říši. Po ediktu milánském vydal ještě několik zákonů, kterými umožnil rozkvět církve. Zavedl sváteční klid v neděli, uznal soudní moc biskupů nad věřícími ve věcech občanských, zakázal zločince přibíjeti na kříž aneb odsuzovati k zápasům gladiatorským. Státní úřady svěřoval křesťanům. Papeži věnoval za sídlo lateránský palác v Římě. S posvátných míst v Jerusalemě dal odstraniti pohanské stavby. Jeho matce sv. *Heleně* se tam podařilo nalézt kříž Páně a Boží hrob. Císař dal potom na Kalvarii postavit nádherný chrám, rovněž tak na hoře Olivové a v Betlemě.

Od roku 330 sídlil v novém hlavním městě - v Byzantiu (Konstantinopolis, Cařihrad). Řím zůstal potom jako sídlo papežovo středem církve, duchovní to říše Kristovy. Pokřtiti se dal Konstantin až den před smrtí.

Zánik pohanství v říši římské. Synové císaře Konstantina byli vychováni už po křesťansku. Pohanství hleděli státní mocí omezit a zatlačit. Jen synovec Konstantinův *Julian* pozbyl víry četbou pohanských spisů a ve společnosti pohanských kněží a učenců. Když se stal roku 361 císařem, odpadl veřejně od církve a chtěl státní mocí obnoviti pohanství. Panoval však jen 20 měsíců; na výpravě proti Peršanům raněn kopím zemřel roku 363.

Další císařové byzantští byli všichni křesťany a podporovali křesťanskou víru. *Theodosius Veliký* (378—395) zapověděl pohanské oběti a kázal zbořiti pohanské chrámy, anebo je proměnit v křesťanské. Tak převládlo v říši byzantské křesťanství docela a stalo se náboženstvím státním. Pohanství šlo k úplnému zániku; jen v odlehlých dědinách na venkově se udržovali pohané. - Na západě trvalo pohanství poněkud déle. - Ve 3. a 4. století se křesťanství rozšířilo do Armenie a Persie, do Arabie a Habeše.

Za stěhování národů. Od roku 395 byla říše římská rozdělena v část západní a východní. V obou způsobilo hrozné zmatky a škody stěhování národů. Za barbarských vpádů zpusťla římská města, zničeno mnoho křesťanských kostelů a obyvatelstvo zakoušelo velikých útisků. Město Řím bylo od úplné zkázy několikrát zachráněno jen úsilím papežů. Roku 476 zanikla za těch zmatků říše západořímská a na jejím území vznikly státy nových národů. - Také říše východořímská utrpěla mnoho za nájezdů barbarských národů, jako byli *Hunové* nebo *Avaři*. - V zemích balkánských se nakonec usadily

národy slovanské. Ostatně říše východořímská neboli byzantská si udržela v Evropě všechny své državy a nové národy v nich uvedla do církve.

Nové národy do církve. Když se nové národy po stěhování usadily v trvalých sídlech, přijímaly od domácího obyvatelstva ponenáhlu křesťanství. Tak se ujala víra Kristova mezi Slovy na Balkáně, mezi Ostrogoty v Itálii, mezi Visigoty ve Španělsku; tak se stali křesťany Vandalové v severní Africe, Langobardi v severní Itálii, Burgundové v jižní Gallii. *Chlodovech*, král Franků v severní Gallii, se dal pokřtít i s četnými velmoži roku 496 v Reměši. Germánským kmenům, usedlým dočasně v jižním Bavorsku, kázal v 5. století sv. *Valentin* z Belgie. V krajích mezi Pasovem a Vídní kázal v téže době sv. *Severin*. Irsko získal pro víru Kristovu v 5. století sv. *Patrik*. Křesťanský život tam rozkvetl tak, že se Irsku říkalo „ostrov svatých“. Roku 596 poslal papež Řehoř Veliký 40 misionářů do Britannie k Anglosasům; v krátkém čase byla celá země získána do církve.

3. Správa a život církevní

Biskupové a kněží. První obce křesťanské vznikaly v městech; odtud se šířilo křesťanství do krajů okolních. Každou obec věřících řídil v městě hned za doby apoštolské biskup. Jeho pomocníky, zástupci a rádci byli „starší“ neboli kněží; zastupovali jej v kázání a bohoslužbě. Když přibýlo věřících na venkově, zastupovali tam kněží biskupa trvale (jako dnes faráři). Nižší pomocníci biskupovi, zvaní jáhnové, pečovali o chudé; s biskupským dovolením směli také kázati, křtíti a přisluhovati u oltáře.

První biskupy ustanovili a vysvětili sami apoštolé. Potom si nového biskupa volívali kněží, a to za souhlasu obce a biskupů okolních; místo lidu nabývali od 4. století práva při volbě biskupů - panovníci. Svěcení biskupa konávali od pradávna po každé tři biskupové. Kněze a jáhny si vybíral a světil biskup. Volil k tomu úřadu především muže svobodné, kteří se mohli církevní službě věnovat úplně. Z nedostatku vhodných mužů svobodných byli svěceni na kněze i ženatí. - Sjezdy biskupů a kněží ze širšího okolí se nazývaly *synody*.

Metropolité a patriarchové. Biskup, z jehož obvodu vznikly nové, samostatné obce věřících, měl nad nimi nadále jakousi pravomoc. Původní obec slula *metropole* (řecky *méter* - matka; *polis* - město) a její biskup *metropolita*; na západě mu později říkali *arcibiskup*. Za nejpřednější z metropolitů byli uznáváni od počátku biskupové

v Římě, v Antiochii a v Alexandrii: tlučili *patriarchové*. Té hodnosti dosáhli později též biskupové v Jerusalemě a v Cařihradě. Patriarchové cařihradští se s podporou byzantských císařů domohli mimořádné moci v církvi na východě; od 6. století chtěli býti uznáni za předsu patriarchy na celém východě, ba v celé církvi.

Papežové. Nejvyšším správcem veškeré církve byl dědic důstojnosti apoštola Petra - biskup římský, od 6. století na západě zvaný papež, t. j. otec. Do pravidelných záležitostí křesťanských obcí a diecézí nezasahoval, ve věcech mimořádných však rozhodoval od počátku. Úřad římského biskupa sjednocoval všechny křesťanské obce a diecése v jednu církev. - Svého prvenství v církvi si biskupové římsští byli vždy vědomi a také byl římský biskup od počátku za hlavu církve uznáván. Na církevním sněmu mívál papežův zástupce vždy první místo.

* * *

Poustevníci. Zachovávatí dokonale zákon evangelia možno nejspíše v ústraní od světa. Za prvních století křesťanských usilovali o to poustevníci;¹ žili v samotě opodál lidských sídel. První poustevníci jsou známi z konce 3. století. Nejvíce z nich proslul sv. *Pavel z Théb* v Egyptě († kolem roku 347). O něco později žil na poušti v horním Egyptě sv. *Antonín Veliký*; byl učitelem duchovního života přechýleným poustevníkům, kteří zprvu poblíže něho, později pak též jinde měli hromadné osady poustev. Ve 4. a 5. století žilo tak na tisíce poustevníků v Egyptě, na poloostrově Sinajském, v pustinách arabských a syrských, jakož i v Palestině.

Počátky klášterů. Roku 325 postavil sv. *Pachomius* na jednom ostrově nilském severně od Théb pro dosavadní poustevníky první budovu společnou, v níž měl každý zvláštní světnici (latinsky cella). Do ústavu přijímal čekatele až po delší zkoušku a po slibu, že bude věrně zachovávatí domácí stanovy (lat. regula - řehole). Podobných domů zřídil sám ještě devět. - Takové ústavy se hojně rozšířily a dostaly na západě jméno klášter (lat. claustrum - místo uzavřené); na východě se jim říká monastyr (samostan). Mnichové tam žili pod vedením opata (syrsky abbas - otec), navzájem si říkali bratři. Na východě se nejvíce rozšířila řehole sv. Basílie, biskupa v Cesarei. Mniši západní se řídili z počátku pravidly řeholníků východních, anebo příkladem svatého Martina, pozdějšího biskupa v Toursu² ve Francii († kolem roku 400).

¹ Řecky eremita nebo monachos; z toho německy Mönch a česky mnich.

² Tours (vyslov Túr), město na řece Loire.

Sv. Benedikt (480—543) získal si největších zásluh o klášterní život na západě. Pocházel z Nursie v Umbrii z rodu šlechtického. Ve 14 letech opustil rozmařilý Řím, kde studoval, a žil tři roky jako poustevník v horách Sabinských.¹ Pro své žáky založil 12 menších klášterů, ale nejdůležitějším se stal jeho pozdější klášter na *Monte Cassino* (severozápadně od Neapole). Pro mnichy sestavil novou řeholi, která je jakoby zakládací listinou slavného řádu benediktinského. Každý mnich se musil zavázati, že zůstane osobně chudobný, svobodný a poslušný, a že vytrvá v klášteře až do smrti.

Důležitou novotu zavedl do řehole učený *Cassiodorus* ještě za života svatého Benedikta: mimo ruční práci přikázal totiž mnichům práci duševní a studium. Tak se kláštery staly ústavy nejen zbožnosti, nýbrž i civilisace, věd a umění.

4. Církevní nauka

Nejstarší spisy křesťanské. Když doznělo živé slovo apoštolů, chtěla mít každá obec věřících aspoň opis evangelií a listů apoštolských; četlo se z nich povinně při bohoslužbách. Tak se záhy velmi rozšířilo Písmo svaté, jmenovitě Nový Zákon. Z ostatních spisů doby apoštolské je důležitá zvláště *Nauka dvanácti apoštolů* z konce 1. století; obsahuje mravní naučení pro věřící a kněžstvo, hlavně pak předpisuje obřady pro služby Boží.

Z druhého století pocházejí spisy „*Otců apoštolských*“; byli to biskupové - žáci apoštolů. Nejvíce z nich prosluli: *sv. Kliment*, žák apoštola Petra, třetí biskup římský († kolem 100); *sv. Ignác*, žák apoštola Jana, biskup v Antiochii syrské († 107); *sv. Polykarp*, také žák apoštola Jana, biskup ve Smyrně († 156). Z druhého a třetího století jsou důležité spisy „*obráců víry*“ proti pohanům. Byl to hlavně *sv. Justin* ze Sichemu v Samařsku, umučený roku 166; *sv. Ireneus*, biskup v Lyoně, umučený kolem roku 202; *Tertullian*, kněz v Kartagu († 220); *sv. Cyprian*, biskup tamtéž, umučený roku 258.

„**Svatí Otcové**“ byli učení a svatí biskupové i kněží ve 4., 5. a 6. století, kteří zvláště výmluvně hájili v kázáních a knihách pravou nauku Kristovu proti bludařům. Z nich byli vyznamenáni čestným názvem „učitelů církve“ na východě: *Athanasius*, biskup v egyptské Alexandrii, největší odpůrce bludařů ariánských, který byl pětkrát vyhnán ze země a 20 let prožil ve vyhnanství († 373); *Basilus*, poustevník a později biskup v Cesarei v Malé Asii, zakladatel klášterního řádu na východě († 379); *Řehoř Nazianský*, patriarcha

¹ Východně od Říma.

cařihradský († 389); *Jan Zlatoústý*, věhlasný kazatel a taktéž patriarcha cařihradský (zemřel ve vyhnanství roku 407).

Svatí Otcové západní, zvaní rovněž „učitelé církve“, jsou: *Ambrož*, zprvu místodržitel a potom biskup v Miláně; proslul jako kazatel a zlepšil církevní zpěv († 397); *Jeronym*, kněz rodem z Dalmacie, své doby nejlepší znatel a vykladatel Písma sv. (zemřel jako poustevník v Betlemě roku 420); *Augustin* z Numidie v severní Africe, původně pohan a profesor řečnictví v Miláně, po svém obrácení kněz a biskup v městě Hipponu (dnes Bône v severní Africe), největší bohovědný učenec starověku († 430); *Řehoř Veliký*, papež; pečoval o misie, stavěl kláštery a zvelebil církevní zpěv († 604).

Bludné nauky. Během 2. století se šířilo v Asii a v Africe křesťanství, rozmanitě zhoršené podle starých náboženství východních. Jeho přívrženci sluli *gnostikové* (řecky: *gnosis* = poznání). Z nich se udržela dlouho perská sekta *manichejských*, která se pod jménem bogomilů a katharů znovu objevila za středověku v jižní Evropě. Ostatní gnostické sekty zanikly dávno předtím.

Od 4. století se téměř po všech křesťanských zemích rozmohlo bludné učení egyptského kněze *Aria* z Alexandrie. Učil, že Syn Boží není stejné podstaty s Otcem, že je to jen nejdokonalejší stvořený duch, Bohem přijatý za syna. Ariáni, podobně jako mnohé jiné sekty 4. a 5. věku, zanikli v sedmém století.

Církevní sněmy. Kdykoliv uváděly bludy ve zmatek značnou část církve, scházeli se biskupové na církevní sněmy (lat. *concilium*); těm předsedali zástupcové papežovi. Věroučná usnesení sněmu byla pak prohlášena za články víry (řecky *dogma*), závazné pro celou církev. První takový sněm se konal roku 325 proti Ariovi v Nicei (v severozápadní Malé Asii). Usnesení sněmu nicejského o Synu Božím a usnesení pozdějšího sněmu cařihradského o Duchu svatém jest od té doby podnes v mešním vyznání víry (Kredo).

5. Bohoslužby

První chrámy. V době apoštolské neměli křesťané ještě chrámů. Zámožní věřící upravovali své rozsáhlé domy, aby se hodily pro veřejné bohoslužby; po vzoru těch domů se stavěly v dobách pokoje nové chrámy. Mnoho jich bylo budováno v celé říši římské po ediktu milánském. Velké kostely se stavěly podle podoby dvoran soudních a tržních; dostaly po nich též jméno *basiliky*. Půdorys měly obdélníkový a za oltářem polokruh (*apsis*); v něm stál jediný oltář. Dvě řady sloupů dělily prostor chrámový ve tři „lodi“. Stropu v basilikách nebývalo, anebo býval plochý, rozdělený v ozdobná pole čtvercová.

Na východě budovali veliké chrámy s půdorysem stejnoramenného kříže; nad prostorami chrámu bývalo obyčejně pět kupolí. Vzorem toho slohu byl chrám Boží Moudrosti, postavený za 6. století v Cařihradě.

Hřbitovy. Mrtvé pochovávali křesťané vždy jen do země, a to pravidelně na hřbitovech mimo osady. U některých velkých měst, jako je na př. Řím, Neapol, Syrakusy, vznikla rozsáhlá pohřebiště podzemní, zvaná *katakomby*. Hroby tam byly vysekány ve stěnách chodeb, uzavřeny kamennými deskami a zacementovány. Katakomby římské měří dohromady na 900 km. Tam pochovávali věřící z římského velkoměsta své mrtvé za prvních čtyř století. Mimořádně, zejména za pronásledování, se věřící scházeli do katakomb i na obvyklé bohoslužby. Od 5. století bylo zvykem zřizovati hřbitovy kolem kostelů.

Posvátné doby. Od dob apoštolských světili křesťané místo soboty neděli. Jako výroční svátky světili velikonoce a letnice, od 4. století pak i svátky vánoční (Narození a Zjevení Páně). Za svobodného rozvoje církevního byly zavedeny svátky Panny Marie, Jana Křtitele, apoštolů Petra a Pavla, jakož i sv. Štěpána. Výroční dny svatých mučedníků byly také svěceny. Ve 4. století se ustálil čtyřicetidenní půst před Velikou nocí, pak advent před vánocemi, Prosebné dny, jakož i Svatý týden. Páteční půst byl původně dobrovolný, od 3. století povinný.

Svátosti. Kdo v Krista uvěřili, byli za časů apoštolských pokřtěni hned po obrácení. Později musili noví věřící na křest čekat delší dobu, aby se v nauce křesťanské vzdělali a v životě křesťanském osvědčili. Čekatelům se říkalo *katechumeni*, příslušnému vyučování *katechismus*, učiteli *katecheta*, přípravné době *katechumenát*; ten trval rok i více.

Křtílo se v době apoštolské kdekoliv a kdykoliv. Později byli katechumeni křtěni slavnostně a hromadně na Bílou sobotu a v sobotu před Svatým Duchem, a to ponořením do vody v nádrži křestní kaple. Na východě křtíli slavnostně také ve svatvečer Zjevení Páně. — Děti z křesťanských rodin byly původně křtěny až v dospělejším věku; od 3. století křtíli je všeobecně brzy po narození. - Byl-li při křtu biskup, uděloval pokřtěným ihned svátost biřm o v á n í ; jinak chodili biskupové občas po kraji a biřmovali.

O b ě ě m e š n í se konávala původně jen v neděli a ve svátek, a to na obyčejném stole; v katakombách stavěli věřící ony stoly rádi ke hrobům mučedníků. - S v á t o s t o l t á ř n í přijímali prvotní křesťané pravidelně pod obojí způsobou; svatou hostii dostávali pů-

vodně na ruku, od 5. století na jazyk. Nemocní a vězni, poustevníci a nemluvnata přijímali pod jednou způsobou.

Z p o v ě d' bývala soukromá, ale za hříchy těžké a veřejně známé se ukládalo jako část pokání ještě vyznání veřejné. Po něm následovaly další tresty tuhé a i víceleté; na přímluvu mučedníků, v nemoci nebo v čas pronásledování mohla býti část uložených trestů prominuta (*odpustky*). Veřejné pokání začínalo v první středu svatopostní a končovalo na Zelený čtvrtek. Po roce 400 se veřejné vyznání hříchů přestalo ukládat.

P o s l e d n í p o m a z á n í se udělovalo jako dnes. Rovněž manželský sňatek, knězem u oltáře požehnaný, byl právem považován za svátost a svazek nerozlučný.

Liturgie. Bohoslužby se původně konaly i na západě jazykem řeckým; na počátku 3. století byla zavedena v Římě do bohoslužby latina, ale zůstalo v ní též mnoho slov řeckých. Ve 4. a 5. století se obřady mešní a svátostné ustálily v několik různých liturgií;¹ mimo liturgii římskou je pro nás důležitá hlavně liturgie byzantská.

---

¹ Z řeckého; znamená: soustava obřadů, bohoslužebný řád.

C Í R K E V N Í S T Ř E D O V Ě K

První období: za let 600—1073 (Od stěhování národů do Řehoře VII.)

6. Počátky středověku

NA ZÁPADĚ

Kolem roku 600 byly germánské kmeny už usazeny v trvalých sídlech a mísily se s tamějším obyvatelstvem křesťanským. Tak poznávaly křesťanskou víru i vzdělanost. Kněží a mnichové jim neúnavně kázali a učili je i počátkům věd a umění, orbě a řemeslům. Odvykali je pohanským zvykům a barbarskému životu. Tak vychovala církev během doby z nevzdělaných divochů - pokojné a základům vzdělanosti přístupné národy.

V Německu. Germánským kmenům, usedlým na Rýně a na horním Dunaji, přicházeli v 7. století kázat mnichové ze západu, hlavně z Irska a z Britannie. Kolem roku 700 bylo v německých krajích už patero biskupství, mezi nimi zejména řezenské, pasovské a solnohradské.

„Apoštolem Německa“ se nazývá benediktin sv. *Bonifác*. Asi ve věku 43 let přišel z Anglie do Říma a prosil papeže, aby mu přikázal, kam má jít na misie. Papež ho poslal do Německa. Tam kázal Bonifác s velkým úspěchem v Durinsku, v Hessensku a ve Frissku. Papež jej povolal opět do Říma a vysvětil na biskupa. Brzy poté ho jmenoval arcibiskupem a dal mu plnou moc, aby německé kraje rozdělil na diecése a ustanovil tam biskupy. K dosavadním pěti biskupstvím založil sv. Bonifác ještě čtyři nová; sám sídlil v Mohuči. Z mnohých klášterů, jež založil, byl nejslavnější klášter ve Fuldě. Po 40 letech neúnavné a soustavné práce misijní zemřel Bonifác jako mučedník - proboden ve Frissku od pohanů roku 754; pochován je ve Fuldě.

Papežský stát. V 8. století ohrožovali Itálii a město Řím Langobardi, usedlí tehdy v dnešní Lombardii. Římský lid uznával už v té době papeže za svého ochránce. Dovolávali se tedy papežové jménem lidu římského pomoci od císařů byzantských. Když jí nedostali, obrátili se o pomoc do Francie. Tam vládl v letech 741—768 *Pippin*, zvaný *Krátký*. Ten dvojí výpravou Langobardy přemohl. Nato odevzdal papeži 20 měst a jejich okolí do plné správy jakožto dědictví sv. Petra (roku 756). Tak vznikl ve střední Itálii nový stát, jehož hlavním městem byl Řím a panovníkem papež.

Karel Veliký (768—814), syn Pippina Krátkého, má o církev na západě veliké zásluhy. Zakládal nová biskupství a kláštery, kostely a školy; svolával biskupy na sněmy, pečoval o vzdělání kněžstva a o povznesení bohoslužby; nařídil, aby při každém biskupství a klášteře byla škola. Vydatně podporoval misie v německých zemích. Bohužel však si počínal v církvi namnoze jako pán a v horlivosti o rozšíření církve a franckého panství nedbal na příkazy evangelia. Zejména kruté byly jeho výpravy proti pohanským Sasům v severním Německu. Válečným násilím je během 30 let donutil ke křesťanství a zřídil tam šest nových biskupství.

V severní Itálii vyvrátil Karel nadobro panství Langobardů, kteří neustále ohrožovali papeže a Řím. V Římě potlačil povstání proti papeži a zajistil v městě pořádek. Za jeho zásluhy o církev korunoval ho papež o vánocích roku 800 za císaře římského. V obnovené říši západořímské měl býti císař hlavou křesťanstva ve věcech světských, papež pak byl hlavou křesťanstva ve věcech duchovních. Důstojnost císařská přešla později na krále německé.

NA VÝCHODĚ

Boje s Peršany. Ve století 6. a 7. měla říše byzantská těžké boje s Peršany. Za císaře *Heraklia* (610—641) porazili Peršané vojsko byzantské a zmocnili se Palestiny, Syrie a Egypta. V Jerusalemě vyloupili chrám Božího hrobu a odvezli kříž Páně; tisíce křesťanů prodali za otroky a v dobytých zemích nutili věřící se klaněti slunci. Po dlouhých bojích zlomil Heraklius moc Peršanů v bitvě u Ninive a odňal jim zabrané země. Znovu získaný kříž Kristův nesl pak v Jerusalemě chudobně oděn a bos za velikého pohnutí lidu a uložil tu svatou památku na bývalém místě. (Odtud má původ svátek *Povýšení sv. kříže* 14. září.)

Výboje mohamedánů. Mohamed, kupec z arabské Mekky (571 až 632), sestavil z pohanství, židovství a křesťanství nové náboženství, nazvané *islam*. Učení nové víry je uloženo hlavně v knize zvané *korán*; odznakem mohamedánů se stal půlměsíc. - V Arabii založil Mohamed velikou říši a sám byl její hlavou světskou i duchovní. Jeho nástupci, zvaní kalifové, dobyli v 7. století Palestiny, Syrie a Persie, potom i Egypta, severní Afriky a Španělska. Všude potlačovali křesťanství a zaváděli islam. V severní Africe i v přední Asii vyhubili křesťanství na dlouhá století úplně.

Obrazoborci. Za císaře *Lva Isaurského* (717—741) nastaly v byzantské říši bouřlivé spory o uctívání svatých obrazů. Krvavé ty

boje se protáhly s přestávkami na více než sto let. Mnoho kněží a věřících, mnichů a klášterních sester bylo tehda ztýráno a zmučeno, jiní vykázáni ze země. Obrazoborci drancovali a bořili kláštery a zničili velké množství posvátných obrazů a nástěnných maleb. Konečně byla na synodě v Cařihradě roku 842 stará katolická nauka o posvátných obrazech opět schválena a jejich uctívání v říši obnovoeno.

Za patriarchy Fotia. V druhé polovici 9. století dosadila byzantská vláda na stolec patriarchální bezprávně státního sekretáře Fotia. Když ho papež nechtěl potvrdit, začal Fotios popírat papežský primát; přeložením sídla císařského přešla prý ta hodnost na biskupa cařihradského. Mimo to vytýkal církvi na západě, že vložila do vyznání víry přídavek „*Filioque*“ (že Duch svatý vychází z Otce „i Syna“), že ukládá věřícím půst i v sobotu a kněžím stav svobodný. S ostatními patriarchy východními vyobcoval Fotios dokonce i papeže z církve. Roztržka byla sice na církevním sněmu v Cařihradě urovnána, ale pouze na nedlouhý čas.

Rozkol z r. 1054. V 11. století obnovil námitky Fotiovy proti západní církvi patriarcha *Michal Cerularius*. S posly papežskými odmítl jednati; proto papež vyloučil jej i přívržence jeho z církve. Patriarcha se však nepoddal a převedl na svou stranu biskupy říše byzantské. Tak nastal rozkol (*schisma*) mezi církví východní a západní. Na rozdíl od západních katolíků si východní křesťané říkají „*pravoslavní*“. Křesťanskou nauku si zachovali téměř neporušenu, i svátosti udělují platně; jen bohoslužebné obřady a církevní právo mají své vlastní a neuznávají papeže za svou nejvyšší hlavu duchovní.

7. Sv. Cyril a Metoděj,

apoštolové Slovanů

Za Karla Velikého. Slovary moravské ovládali od konce 6. století Avari. Sídlicí v uherských nížinách. Karel Veliký, který vládl od Pyrenejí až po Šumavu a Enži, vyvrátil po krutých bojích avarské panství v letech 791—796. Avari potom zanikli. Uherské roviny na východ od středního Dunaje patřily pak Slovanům bulharským; Pannonii (na západ od středního Dunaje) spravovali od té doby Frankové sami. Slovanským kmenům na Moravě a v Nitransku dosazovali knížata a vybírali od nich poplatky. Proti Slovanům v Čechách vypravil Karel Veliký roku 805 trojí vojsko. To se spojilo v Poohří a plenilo zemi po 40 dní. Rok nato přitáhli Frankové opět; tehda se knížata českých kmenů uvolila odváděti císaři poplatek. Podle starého podání to bylo 120 volů a 500 hřiven stříbra.

Počátky křesťanství u Moravanů. V opanovaných zemích zaváděli Frankové křesťanskou víru. K nám měli jejich misionáři, při-

cházející z Řezna, Pasova a Solnohradu, snadný přístup po Dunaji. a to předně ke kmenům moravským. A tak pokřtil prý pasovský biskup Urolf moravského knížete *Mojmíra* (830—846). Křesťanské víře byl přízniv také nitranský kníže *Pribina* (asi 820—846); za něho byl v Nitře postaven kostel, který kolem roku 830 světil solnohradský arcibiskup. Je to první křesťanský kostel, známý na Slovensku. Bezpečně víme, že Mojmirův nástupce *Rostislav* (846—870) byl křesťanem, a že za jeho vlády byli na Moravě arcikněží (asi jako dnes děkani). Podle toho bylo tam tehdy už hodně kněží a ovšem i kostelů (asi dřevěných).

Pribina byl od Mojmíra z Nitranska vypuzen a jeho území připojeno k moravskému knížetství. *Pribina* se stal kolem roku 847 z milosti německého krále knížetem nad Slovinci u jezera Blatenského. Dal se pokřtít, usadil se v Blatnu a zbudoval v zemi tři kostely. Po jeho smrti šířil tam křesťanskou viru jeho syn *Kocel* (861—874).

Kníže Rostislav se roku 855 vytrhl z německé nadvlády a panoval jako kníže samostatný. Německým kněžím a biskupům nedůvěřoval. Proto se obrátil do Říma s prosbou, aby mu papež poslal kněze slovanské. Když mu papež takových poslati nemohl, požádal o ně byzantského císaře, jehož říši obývaly četné kmeny slovanské. Císař knížeti vyhověl a určil pro ten úkol kněze Konstantina a mnicha Metoděje.

* * *

Bratři ze Soluně. Metoděj a jeho bratr Konstantin byli rodem Řekové ze Soluně. Jejich otec Lev byl tam vysokým úředníkem císařským. V městě i v okolí bylo tolik Slovanů, že solunští měšťané znali slovanský jazyk. Metoděj se stal místodržitelem v jednom slovanském kraji; po čase se vzdal úřadu, vstoupil do kláštera na hoře Olympu (v Malé Asii) a stal se tam opatem. Konstantin vystudoval na kněze a učil pak filosofii na dvorní škole v Cařihradě.

Roku 860 poslal císař oba bratry jako misionáře do jižního Ruska k Chazarům. Tam se jim podařilo naléztí ostatky sv. Klimenta, třetího papeže; donesli je s sebou domů. Brzy nato přišlo poselství Rostislavovo. Konstantin sestavil pro slovanský jazyk nové písmo (t. zv. *hlaholici*) a přeložil z řečtiny do jazyka slovanského potřebné části evangelia; s bratrem se pak vydal na Moravu.

Na Moravě. Z jara roku 863 putovali solunští bratři s družinou pomocníků na Moravu. Nesli s sebou ostatky sv. Klimenta a slovanský překlad nedělních evangelií. Od nitranského Svatopluka i moravského Rostislava byli slavně uvítáni a začali své apoštolské dílo. Sídlo měli asi na *Velehradě* (snad dnešní Staré Město při Uher. Hra-

dišti). Chodili po osadách, kázali slovo Boží a hleděli vykořenit pohanské zlořády. Zřídili misijní školu a vychovávali v ní kněze pro moravský lid. Přitom překládali dále Písmo sv. a jiné posvátné knihy. Také mešní knihu přeložili, neboť konali služby Boží jazykem slovanským: z počátku podle obřadu byzantského, později podle římského. Svatým životem a nezištnou horlivostí „získali Kristu národ celý“.

Do Říma. Po třech letech a třech měsících měli sv. bratři připraveno několik žáků - mezi nimiž vynikal Moravan Gorazd - ke svěcení na kněze; za tím účelem se s nimi vydali na cestu do Říma. Nesli s sebou ostatky sv. Klimenta a slovanské knihy obřadní. Cestou se zastavili v Pannonii u knížete Kocela. Kníže byl mocně dojat slovanskou bohoslužbou a zatoužil, aby se i v jeho zemi takto konaly služby Boží. Přivedl jim 50 žáků, jež oni vyučili slovanským obřadům.

Když se papež přesvědčil, že sv. bratři jsou pravověrní, a když poznal jejich služby Boží, schválil slovanský jazyk pro bohoslužby. Posvětil slovanské knihy obřadní, položiv je na oltář u Panny Marie Sněžné. Metoděje a tři jejich moravské žáky - mezi nimi Gorazda - kázal vysvětit na kněze, Konstantina pak na biskupa. Nově vysvěcení sloužili potom v předních kostelech římských mše svaté v jazyku slovanském.

Smrt sv. Cyrila. Biskup Konstantin, unavený a churavý hned po návratu od Chazarů, nadto pak vysílený apoštolskou prací na Moravě, cítil konec života. Vzdal se biskupské hodnosti, vstoupil v Římě do kláštera a složil sliby jako mnich Cyril. Za 50 dní poté zemřel 14. února roku 869 ve věku 42 let. Papež Hadrian II. dal zesnulého v Římě pochovati s papežskými poctami v kostele sv. Klimenta. A lid římský jej uctíval hned po smrti jako světce.

* * *

Arcibiskup sv. Metoděj. Po smrti sv. Cyrila byl na biskupa vysvěcen sv. Metoděj. K tomu jej papež povýšil na arcibiskupa všech slovanských kmenů na Moravě, v Nitransku a v Pannonii. V té hodnosti se vracel Metoděj roku 870 z Říma. Ale cestou ho zajali němečtí biskupové a žádali, aby se vzdal svého úřadu. Když nechtěl, odvedli ho do vězení kdesi v Bavorsku. Teprve za půltřetího roku jej na přísný rozkaz papežův propustili.

Na Moravě panoval už zatím místo Rostislava kníže *Svatopluk*. V jeho rozsáhlé říši pokračoval sv. Metoděj v misiích, překládal dále posvátné knihy a vychovával kněžský dorost. Měl na konci

života přes 200 slovanských kněží a jáhnů. Velkým úspěchem bylo, že asi roku 874 pokřtil českého *knížete Bořivoje*, jehož sestru měl – jak se zdá – Svatopluk za manželku. Tento však přísnému arcibiskupovi ani slovanské bohoslužbě nepřál; pro sebe a pro své dvořany si vyžádal bohoslužby latinské a německého kněze *Wichinga* za biskupa pro Nitru.

Na sklonku života. Na Květnou neděli roku 885 se odebral sv. apoštol – churav a zemdlen – do svého stoličného chrámu, zasvěceného Panně Marii, aby naposledy sloužil mši svatou a rozžehnal se s duchovenstvem i lidem. Za svého nástupce určil kněze Gorazda. Za dva dni potom 6. dubna zemřel ve věku asi 70 let. Pochován byl ve svém chrámě ve zdi za oltářem. Hrob jeho je posud neznámý, podobně jako hrob sv. Cyrila v Římě. Památka obou sv. bratří se koná 5. července. Papež Lev XIII. nařídil ji slaviti v celé církvi; na Moravě je to den povinně zasvěcený.

Osud kněží slovanských. Papež Štěpán V., od Wichinga klamně zpravený, odsoudil bludné prý učení Metodějovo, zapověděl slovanskou bohoslužbu a svěřil správu moravské arcidiecése Wichingovi. Když se Metodějovi žáci nechtěli vzdáti slovanských obřadů, byli vězněni, za pomoci německých vojáků od svých kostelů vyhnáni a vyvedeni za hranice. Někteří z nich byli obráni o majetek i o šaty, ba dokonce prodáni za otroky. Z vypuzených kněží našli jedni útulek v Čechách, jiní u Slovinců a Charvátů; většinou se uchýlili do říše bulharské, tehdy sousedící s Nitranskem. Tam je ochotně přijal bulharský král Boris, nedávno před tím pokřtěný.

Biskup Wiching opustil po několika letech Nitru a odešel do Pasova. Za Mojmíra II. dal papež pro moravské kraje vysvětit jednoho arcibiskupa a tři nové biskupy; ale říše Velkomoravská i ona biskupství byla zničena počátkem 10. století od Maďarů. Na Moravě bylo obnoveno biskupství, a to se sídlem v Olomouci, teprve až roku 1063; biskupství v Nitře bylo znovu zřízeno ke konci 11. století.

Obrácení ostatních Slovanů. Slovinci, Charváti a Srbové přijímali křesťanství už ve století 7. a 8., Bulhaři s Rumuny ve století 9. Polabští Slované a Pomořané, Poláci a Rusové poznávali křesťanství od 10. století. V Srbsku a Bulharsku, na Ukrajině a v Rusku, jakož i v Rumunsku se ujal obřad byzantský s bohoslužebným jazykem slovanským.

8. Počátky křesťanství u Čechů

ZA KNÍŽETE BOŘIVOJE

Kníže Bořivoj vládl ve středních Čechách koncem 9. století. Zdá se, že jeho sestra byla provdána za moravského Svatopluka. Toho

navštívil kníže Bořivoj asi roku 874 na Velehradě, dal se tam poučit o křesťanské víře a byl i se svou družinou 30 mužů pokřtěn. Po návratu z Moravy vystavěl kostel sv. Klimenta na Levém Hradci, první to známý chrám křesťanský v Čechách. Služby Boží v něm konal slovanský kněz Kaich. Tam asi byla pokřtěna i Bořivojova choť kněžna Ludmila.

Bořivoj zemřel kolem roku 893. Jeho syn *Spytihněv* se přihlásil na sněmu v Řezně 895 i s knížaty ostatních kmenů českých opět k říši Německé a uznal dřívější závazek dávky z časů Karla Velikého. Takto se Čechy dostaly i pod církevní správu Němců a byly podřízeny biskupu řezenskému. Do Čech se tím otevřela cesta latinským kněžím z Bavor, kteří pak v Čechách působili vedle kněží slovanských. Podobně bylo též za knížete *Vratislava*.

Svatá Ludmila byla dcerou Slavibora, knížete na hradě Pšově u Mělníka. Po svém pokřtění přilnula k víře celým srdcem. Byla matkou chudých, těšitelkou sirotek a vdov, „v almužnách štedrá, v modlitbě nábožná“. O kněze a jejich žáky se starala jak o vlastní syny, pořizovala kostelní roucha i nádobí. Dobrotou si plně zasloužila název „matka národa“.

Když ve věku třiceti let ovdověla, vychovávala dále svoje nedospělé syny a později vnuky. Když kníže Vratislav roku 921 umřel, bylo nejstaršímu synu jeho Václavovi asi 14 let. Do jeho zletilosti měla vládnouti jeho matka, kněžna *Drahomíra*. Byla to žena povahy násilné, křesťanka jen podle jména. Přední velmoži svěřili nedospělého dědice trůnu i s mladším bratrem Boleslavem kněžně Ludmile. Snad i část vlády přenesli na ni. Tím se cítila Drahomíra uražena. Ale světice jí ustoupila; odstěhovala se z Prahy na Tetín. Tam ji 15. září roku 921 dva knížecí dvořané zardousili.

SVATÝ VÁCLAV

Dětství a vzdělání. Václav, syn knížete Vratislava, se narodil asi roku 907. Hned v útlém věku dala jej babička jeho sv. Ludmila vyučovati v knihách slovanských, načež ho poslal otec do latinské školy na Budči. Mladý kníže se učil tak dobře, že rozuměl brzo knihám slovanským i latinským - prý „jako biskup anebo kněz“. Byl tedy Václav na svoji dobu, kdy mnohý kníže ani čísti neuměl, značně vzdělaný. Základy zbožnosti měl od sv. Ludmily. Roku 922 se ujal vlády sám.

V úřadě knížecím hleděl zmírniti soudnictví pohansky ještě kruté. Odsouzencům odkládal tresty a navštěvoval je v žalářích. Nena-

pravitelné pijany, kteří se povalovali v krčmách, kázal přivázati ke stoličce a mrskati. Dvořanům a zemanům „nedal kráčet po obvyklé jejich kluzké cestě nešlechtnosti“. Zato byl vlídný k své vojenské družině a dával jí co nejlepší zbraně i oděv.

Jak byl osobně statečný, ukázalo se, když Radslav, úřední kníže kouřimský, vpadl do území pražského. Václav se vypravil bránit své země. Když s obou stran padlo již hodně mužů, zželelo se mu lidu a chtěl zastavit další prolévání krve. Vyzval tedy Radslava, aby s ním dva rozhodli soubojem, kdo má být pánem obojího území. K souboji došlo u Žitomíře poblíže Českého Brodu. Na přílbě Václavově zazářil tehdy v slunečním jasu stříbrný kříž; Radslav viděl v tom Boží pokyn, odhodil zbraň, poklekl a poddal se Václavovi.

Svatý život. Kníže Václav býval denně na mši svaté a na hodinách. Příslušné modlitby měl vlastní rukou opsány v knížce; rád pomáhal knězi připravovat hostie a víno k mešní oběti. Na hradě pražském založil kostel sv. Víta.¹ Byla to kamenná rotunda o průměru 13 m se čtyřmi apsidami, stavba to u nás do té doby nevídaná. Též jinde na hradech stavěl kostely a zajistil jim potřebné příjmy. Ke kostelům volal z ciziny kněze; četně přicházeli zejména z Bavor a Saska, přinášejíce knihy a svaté ostatky.

Pod vzácným šatem knížecím nosíval Václav drsnou košili žíněnou. V adventě a v postě choďoval do chrámu bos. Před svátky velikonočními a svatodušními vykupoval na pražském trhu pohanské chlapce otrocké, aby zavčas mohli býti ve víře poučeni a ve svatvečer hodů Božího pokřtěni. Někteří zemané byli ještě pohani, pořádali pohanské oběti a obětní hostiny; Václav, ačkoli zván, se neúčastnil. Pomáhal chudým, vdovám a sirotkům; se sluhou Podivenem donášel za zimních nocí nuzným rodinám palivo a živobytí.

Mučednická smrt. Zemané a dvořané, nespokojení s učeným, zbožným a různým panovníkem, navedli úředního knížete Boleslava k bratrovraždě. Ten pozval bratra na hrad Boleslav, když tam slavili památku sv. Kosmy a Damiána, jimž byl kostel zasvěcen. Po službách Božích se zúčastnil Václav rytířských her a večer hostiny. Časně zrána spěchal do kostela na jitřní hodinky. Cestou přepadl ho bratr a řal po něm mečem. Václav mu vytrhl meč z ruky a povalil ho na zem. Ale když přibíhali Boleslavovi ozbrojenci, chtěl se Václav spasiti v kostele. Oni ho však u samých dveří dohonili a ubili. Bylo to 28. září roku 929. Tehda bylo pobito i hodně jeho dvořanů a kněží, později pak i sluha Podiven.

Vlády se zmocnil Boleslav. Na zprávu o tom převratu zakročil

¹ Svatý Vít, rodem ze Sicilie, byl ve 12 letech pro křesťanskou víru bičován, do vřelé smoly položen a na skřipci mučen; zemřel r. 303 za císaře Diokleciána.

v Praze německý král Jindřich Saský i s vojskem. Boleslav ustal pronásledovat Václavovy kněze a uznal starý závazek Čechů k říši německé. Tělo sv. mučedníka dal po čase přenést do Prahy a pochovati v kapli u sv. Víta.

Dědic české země. Svatý Václav přispěl nejvíce k tomu, že český národ vešel jako rovnocenný a plnoprávný člen do společnosti západních narodů kulturních. (Pekař: Svatý Václav.) - Den smrti svatého Václava býval v českých zemích už od 10. století dnem svátečním. Čechové rádi putovali k jeho hrobu u svatého Víta; tamtéž uložena i jeho přilba, meč a drátěná košile. Jeho kopí s korouhví zemskou nosívali staří Čechové do boje. Od 10. století jej nazývali „dědicem“, to jest dědičným pánem české země. Jeho jménem nazvána za Karla IV. koruna českých králů, později také česká země, řeč i národ. Chorál „Svatý Václave, vévodo české země“ býval od 13. století hymnou českého národa. Obraz svatého Václava nesly české peníze a pečeti českých králů.

ZA BOLESLAVA I. A II.

V rodině Boleslava I. se ukázaly vzácné květy křesťanské víry. Syn a nástupce jeho *Boleslav II.* podporoval církev tou měrou, že dostal jméno „Pobožný“. Druhý syn vstoupil do kláštera v Řezně pod jménem *Kristián*. Napsal životopis sv. Václava a sv. Ludmily. Dcera *Dobrava* si vzala polského knížete Měška a stala se apoštolkou této země. Svatým životem vynikla i druhá dcera Boleslava I. - Mlada (též Milada).

Blahoslavená Mlada byla vychována v klášteře v Řezně. Po návratu do Prahy odcestovala do Říma a vstoupila do kláštera pod jménem Marie. Po roce noviciátu se loučila, aby zřídila klášter v Praze. Papež jí slavnostně před sborem kardinálů požehnal a jako nastávající abatyši odevzdal jí řeholi a berlu; mimo to jí dal výsadu, že smí nositi na řeholním závoji knížecí korunku. Tak odcházela roku 967 s několika řeholními sestrami z Věčného města. Otce v Čechách už nezastala na živu. Boleslav II. jí pak asi r. 973 vystavěl klášter u kostela sv. Jiří. Zemřela roku 994; zbožným a dobročinným životem si zasloužila úcty jako blahoslavená.

9. Sv. Vojtěch, biskup a mučedník

Biskupství v Praze. Boleslav I. se domáhal, aby v Praze bylo zřízeno biskupství; papežovo svolení k tomu přinesla do vlasti blah. Mlada teprve po smrti otcově. Biskupství bylo založeno za Boleslava II. roku 973; podřízeno bylo arcibiskupovi mohučskému. Prvním biskupem v Praze se stal saský benediktin *Dětmar*, který předtím v Čechách působil a česky uměl. Když po pěti letech zemřel, byl za biskupa zvolen mladý kněz z českého rodu, Vojtěch, syn Slavníka,

knížete na hradě Libici. Vzácného vzdělání nabyl v Magdeburku, kde po 9 let studoval na tamní škole.

Biskupské působení. Když Vojtěch po biskupském vysvěcení přicházel do Prahy, vyšlo mu kněžstvo i lid slavnostně se zpěvem naproti. On však sestoupil s koně, sezul obuv a prostřed jásajícího zástupu kráčel pěšky a bos - spíše jako kající než jako biskup. Cítil živě odpovědnost nového úřadu po biskupu Dětmarovi, kterého nedávno byl viděl těžce umírat. - Pak se dal horlivě do díla: pečoval obětavě o chudinu; hleděl osobně poznati svoji rozlehlou diecési; pilně kázal křesťanům i pohanům a visitoval kostely. Tak prošel Čechy i Moravu a pobyl nějaký čas na misi také v Uhrách; tamodtud putoval Nitranskem do Krakovska. Všude hleděl přivést lid, kněžstvo i šlechtu k životu opravdu křesťanskému.

V Římě a znovu ve vlasti. Po pětiletém úsilí se cítil Vojtěch prací v polopohanské zemi vysílen. Nových sil doufal nabýti na posvátných místech v cizině. Opustil proto potichu Prahu a odešel s malou družinou do Říma; tamodtud mínil do Svaté země. Ale v klášteře na Monte Cassino mu ten úmysl rozmluvili: duchovní posily že nabude spíše v zátíší klášterním. I vstoupil v Římě do kláštera benediktinů. Na Zelený čtvrtek roku 990 složil slavné sliby a prožil tam dva šťastné roky svého života.

Ale v Čechách potřebovali biskupa. Přišlo tedy do Říma poselství v čele s mnichem Kristiánem, aby se Vojtěch vrátil. Jejich prosbami a sliby o polepšení dal se Vojtěch pohnouti; vyjednal si však u papeže svolení, že se smí vrátiti do kláštera, kdyby Čechové těm slibům nedostáli. S 12 benediktiny přišel pak roku 992 do vlasti. Boleslav II. založil pro ně klášter v *Břevnově*. Byl to první mužský klášter v Čechách. Prvním opatem jeho se stal Radla, jinak Anastasius, bývalý vychovatel Vojtěchův.

Po dvou letech odepřeli někteří z rodu Vršovců biskupu Vojtěchovi poslušnost a znesvětili vraždou chrám i klášter u sv. Jiří. Biskup je vyobcoval z církve, načež oni vypověděli Slavníkovcům otevřený boj. Vojtěch tím hluboce roztrpčen odešel z Prahy a odebral se do svého kláštera v Římě.

Umučen od pohanských Prusů. Arcibiskup mohučský žádal u papeže, aby se Vojtěch vrátil do své diecése. Svatý biskup se sice podrobil, ale vyžádal si u papeže, že smí odejiti na misie k pohanům, kdyby ho krajané nechtěli poslouchati. - V Čechách zatím dobyli Vršovci hradů Slavníkovských a vyvraždili na Libici Vojtěchovy bratry, jejich děti a ženy. A kníže Boleslav vzkázal Vojtěchovi, že

si ho v Čechách za biskupa nepřejí. Tím byl Vojtěch konečně uvolněn z těžkého úřadu a odešel kázat evangelium mezi pohanské Prusy. Když tam nevědomky vkročil do posvátného háje, byl od pohanů přepaden a zabit. Bylo to 23. dubna roku 997. Jeho průvodci se zachránili do Polska. Za mnoho zlata vykoupil polský kníže Boleslav Chrabrý tělo sv. mučedníka a dal je téhož roku slavně pochovati v kostele Rodičky Boží ve Hnězdně. Roku 1039 byly ostatky sv. Vojtěcha přeneseny do Prahy.

* * *

Sv. král Štěpán. Na misii v Uhrách pokřtil sv. Vojtěch mnoho Maďarů; syna jejich knížete Gejzy pokřtil na jméno Štěpán. Z břevnovského kláštera poslal pak do Uher 10 benediktinů; Gejza pro ně založil klášter sv. Martina na Pannonské hoře u Rábu. Břevnovský opat Radla se tam stal prvním opatem. - Církev v Uhrách povznesl znamenitě Gejzův syn Štěpán. V Ostřihomě založil arcibiskupství, v jiných pak městech několikero biskupství. Prvním uherským arcibiskupem se stal opat Radla. V Nitře zřídil Štěpán kapitolu kanovníků; na hoře Zoboru u Nitry založil rozsáhlý klášter. Za veliké zásluhy o církev dostal od císaře titul královský. Roku 1083 byl prohlášen za svatého.

Svatý Svorád a Benedikt. Počátkem 11. století se přihlásil do kláštera na Zoboru Polák *Svorád* a dostal klášterní jméno Ondřej. Žil pak přísně jako mnich-poustevník, jednak v poustevně u Nitry, jednak na Skalce u Trenčína. Na sklonku života se vrátil do svého kláštera, kdež i zemřel. Pochován je v Nitře.

Jeho žákem a druhem byl mladší mnich zoborský, Slovak *Benedikt*. Po smrti Svorádově pobýval i v jeho jeskyni na Skalce a následoval přísně mistrova vzoru. Lupiči ho přepadli; mysleli, že má peníze, i uškrtili jej a hodili do Váhu. Tam bylo tělo mrtvého nalezeno teprve po roce, až na ně upozornil orel, sedávající nad břehem řeky. Byl pak pohřben vedle Svoráda v nitranském kostele. Za svaté byli oba prohlášeni roku 1083, svátek jejich se na Slovensku slaví 17. července.

10. Benediktini v našich zemích

ŘEHOLE SV. BENEDIKTA

„**Modli se a pracuj!**“ bylo heslem sv. Benedikta a jeho řádu. Mniši byli řeholí vedeni, aby dosáhli křesťanské dokonalosti. Pravidelně rozjímal Písmo svaté a upravovali podle něho svůj život. Slavnostně konali služby Boží. Několikrát za den společně v chrámě zpívali nebo se modlili církevní hodinky.¹

¹ Jsou to žalmy, duchovní hymny, úryvky z Písma a stručné životopisy svatých. Všechno je tu seřaděno podle postupu roku církevního.

Ostatní čas se zabývali prací tělesnou, uměním anebo studiem. Větší kláštery měly polní hospodářství a dílny pro všechna řemesla; veškeré práce tam konávali původně sami bratři řeholní. Jiní bratři pěstovali církevní hudbu a zpěv, jiní opisovali knihy nebo vyučovali v klášterní škole. Obrazy a sochy, práce řezbářské a zlatnické pro kostel i klášter si hotovili mniši rovněž sami. Každý klášter měl místnost pro pocestné; bratři zkušení v lékařství pomáhali zdarma nemocným z okolí.

Benediktini u nás. První klášter benediktinský v Čechách, a to ženský, založil kníže Boleslav II. v Praze při chrámě sv. Jiří asi roku 973. První sestry přibýly do něho s blah. Mladou z Říma. - První mužský klášter v Čechách založil též panovník v Břevnově (993); první mnichy tam přivedl sv. Vojtěch z Říma. - Na Moravě byl první klášter v Rajhradě; vznikl za Břetislava I. (kolem roku 1048). - Na Slovensku byl nejstarší klášter založen na hoře Zoboru u Nitra, a to v době sv. Štěpána. Slovanskou bohoslužbu pěstoval u nás klášter na Sázavě. - Do válek husitských měli u nás benediktini celkem 30 klášterů.

KLÁŠTER NA SÁZAVĚ

Svatý Prokop, syn zámožného zemana, se narodil v Chotouni u Českého Brodu kolem roku 985. Vzdělání nabyt ve slovanské škole na Vyšehradě. Byl nejprve světským knězem, ale rozhodl se pro život přísnější. Odešel tedy do hlubokých lesů na Sázavě a tam si vystavěl na strmé skále u jeskyně nad řekou dřevěnou chatu. Jako poustevník se věnoval modlitbě a práci; vymýtil kus lesa a zřídil si zahrádku i pole. Jak přemáhal pokušení, znázorňuje pověst, že křížem vyhnal zlé duchy ze své jeskyně, anebo že zlého ducha spoutal řetězem, zapráhl do pluhu a vyoral ve skále „čertovu brázdou“.

Asi roku 1030 našel sv. poustevníka kníže Oldřich, když na lovu stíhal laň. Potom se o Prokopovi dověděli též jiní, načež se někteří usadili trvale u jeho poustevny. Kníže vystavěl pro ně v údolí řeky Sázavy klášter, jemuž přidělil okolní pastviny a pole. Opatem nového kláštera se stal sv. Prokop a spravoval jej po dvacet let až do své smrti roku 1053. Bohoslužby se tam konaly slovansky; jinak se mniši řídili řeholí sv. Benedikta.

Opat Božetěch, třetí nástupce sv. Prokopa na Sázavě (1090 až 1096), byl muž neobyčejné výmluvnosti a všestranný umělec: malíř a stavitel, sochař i řezbář. Jeho zásluhou a ponejvíce i vlastní jeho prací byl sázavský kostel i klášter rozšířen a přestavěn, socha-

mi a malbami ozdoben, zvony, rouchy a knihami opatřen. K lidu byl dobrotivý, u krále *Vratislava* nad jiné kněze, ba i nad biskupa oblíben. V době, kdy biskup, ačkoli jmenován, nebyl ještě vysvěcen, dal si král o kterémisi svátku vstaviti na hlavu korunu od Božetěcha. Tím se cítil biskup uražen. Za pokutu uložil Božetěchovi, aby ze dřeva vyřezal kříž s podobou Kristovou v životní velikosti, s křížem aby putoval do Říma a tam jej uložil v kostele sv. Petra. Opat se podrobil a těžké pokání vykonal.

Kláštevní bratři však přísného a všestranně vynikajícího opata neměli rádi a svářili se také mezi sebou. Na stálé stížnosti z kláštera vykázal nový kníže *Břetislav* ze Sázavy mnichy i s opatem a osadil klášter mnichy latinskými z Břevnova.

11. Správa a život církevní

Papežská moc vzrostla značně po zřízení církevního státu. Ale koncem 9. století ochabla jak světská vážnost papežů, tak i církevní jejich moc. V Itálii a v samém Římě bojovaly totiž o vliv a přednost rozličné rody a strany šlechtické a snažily se dosadit na papežský stolec své přívržence. Za takových zmatků dosáhli papežské důstojnosti též lidé toho úřadu nehodní. Ten smutný stav trval až do polovice 12. století. Od roku 1054 neuznávaly papežské pravomoci vůbec země východní.

Sbor kardinálů. V 11. století se domohli císařské koruny králové němečtí. Ti podlomili dosavadní vládu šlechtických rodů v Římě a vysvobodili papeže z jejich područí. - Správný řád pak při volbě nejvyššího pastýře církve zjednálo papežské nařízení z r. 1059, že volební právo má pouze sbor kardinálů. Patřili do něho biskupové z okolí Říma, faráři hlavních kostelů římských a 7 římských jáhnů, kteří byli správci chudinské péče v městě.

Biskupové nabyli veliké vážnosti také v záležitostech světských. Zastávali často vysoké úřady státní; někteří měli svěřeny v léno neboli manství světské statky, takže vládli jako knížata světská. Kněží, kteří patřili k biskupskému kostelu, žili při něm společně po způsobu řeholním a sluli *kanovníci*; sbor kanovníků s proboštem v čele měl jméno *kapitula*. Diecése dělily se na děkanství; dozoru děkanovu bývalo svěřeno asi 10 far.

V područí světské moci žila církev na západě až do 12. století. Panovníci a šlechta zakládali sice ochotně nová biskupství, kláštery a kostely, ale považovali pak ty ústavy za vlastní majetek svého rodu. Kněze prosté i vyšší dosazovali i propouštěli sami a viděli

v nich jen svoje zřízení. Bývalá církevní volba biskupů, opatů a farářů přestala. Panovníci jmenovali sami - a to často i za peníze - biskupy a opaty; ještě před svěcením odevzdávali jmenovanému slavnostně berlu a prsten jakožto odznaky úřadu; ten obřad slul *investitura*; svěcení samo se pak zdálo jen jakýmsi dodatkem. - Podobně chtěli rozhodovat o volbě papežů napřed římszí šlechtici, po nich pak němečtí císařové.

Za světské nadvlády v církvi se leckde uvolnila kázeň v klášte-rech i mezi světským kněžstvem. Zejména se vyskytovala *simonie* (uchazeči podpláceli, aby dosáhli církevního úřadu) a nedbalost v duchovní správě. Většina světského kněžstva žila v manželství; bylo to sice v západní církvi znovu a znovu zapovíráno, ale zákaz se málokde zachovával, arci na škodu církve. Ženatí kněží byli z ohledu na rodinu více závislí na světských pánech, jim povolní a ziskuchtiví. Synové kněží, ať hodní či nehodní, se domáhali duchovních úřadů po příbuzných.

Učení a bohoslužba. Církevní nauka se pěstovala ve školách klášterních a biskupských, kde se vzdělávali hlavně budoucí kněží. Studovaly se jmenovitě biblické vědy a spisy sv. Otců. U nás kvetla v 11. století biskupská škola pražská a slovanská škola na Vyšehradě.

V bohoslužbě se konaly obřady a udělovaly svátosti po starém způsobu. Mimo dřívější svátky Páně a Panny Marie se slavily také svátky všech apoštolů a evangelistů, Jana Křtitele, Všeoh svatých a památka Dušiček. - *Posty* bývaly přísné: bylo dovoleno se nasytiti pouze jednou za den a nesmělo se požívatí pokrmů masitých, mléčných, ani vajec. Svatební veselosti a podobné zábavy byly ve dny postní zapovězeny. - Za některé těžké hříchy se ukládalo veřejné pokání. Nekající provinilci bývali vyloučeni z církve (*klatba*). Pro hrubé zločiny byly někdy zastaveny veřejné bohoslužby v celé osadě anebo v celém kraji (*interdikt*).

Románský sloh stavitelský se rozšířil během 11. století z Italie. Hlavním jeho znakem je v půdorysu a rovinných plochách čtverec - buď jednoduchý nebo znásobený v obdélník; v klenutí pak stropu, oken a portálu polokruh. Menší svatyně románské byly stavěny na půdoryse kruhovém s polokruhovou apsidou a zvaly se *rotundy*. V románském slohu se stavěly chrámy ještě i ve století 12. a 13. Významné kostely toho slohu jsou na př. dóm v Pise¹ a v Toulouse.² - U nás byly v románském slohu zbudovány rotundy: sv. Víta v Pra-

¹ Pisa západně od Florencie.

² Toulouse (vysl. Tulúz), město v jižní Francii.

ze, sv. Petra na Budči, sv. Jiří na Řípu, sv. Kříže v Praze; podobně velké chrámy podlouhlé: sv. Jiří na hradě pražském a sv. Václava ve Staré Boleslavi. - Nevelkou rotundu sv. Víta v Praze dal kníže Spytihněv roku 1065 strhnouti a postavit místo ní románskou basiliku; byla dlouhá 70 m.

Druhé období: za let 1073—1305 (Od Řehoře VII. do papežů avignonských)

12. Vrchol moci papežské

Dekrety Řehoře VII. Roku 1073 nastoupil vládu papež Řehoř VII., dosavadní to kardinál Hildebrand, který byl kancléřem šesti předšlých papežů. Po celý život usiloval, aby se církev dostala z područí moci světské a mohla pak svobodně plnit své poslání. Největší překážkou pořádku a opravy církve bylo to, že panovníci a knížata si osobovali právo dosazovati církevní hodnostáře (právo investitury). Proti tomu prohlásil papež roku 1074: Který kněz nabyl církevního úřadu úplatkem, zastává jej neplatně a musí se ho vzdáti; který kněz je ženat, nesmí konati kněžských úkonů; nikdo ať od něho nepřijímá svátosti a nechodí na jeho mši; žádný duchovní nesmí přijmouti církevní úřad od světské osoby.

Boj o investituru. Papežské dekrety vyvolaly prudký odpor duchovenstva, šlechty a panovníků. Zejména se jim vzepřel německý císař *Jindřich IV.* Byl za to vyloučen z církve a pak opuštěn i knížaty německými. Na hradě Canosse uprosil sice papeže, že byl klatby zproštěn, ale brzy poté začal boj nanovo. Dobyl i Říma, odkud se papež Řehoř VII. stěží zachránil útekem. O nadvládu v církvi bojoval Jindřich IV. s papežem až do své smrti roku 1106. Jeho syn Jindřich V. v boji pokračoval.

Konkordát wormský.¹ Padesátiletý boj o investituru skončil dohodou císaře s papežem. Císař svolil, že biskupa smí svobodně voliti kapitula, svého pak opata klášter; zvolenému že král anebo kníže odevzdá lenní statky, a to podáním žezla; prsten a berlu že dostane biskup až při svěcení. Smlouva byla roku 1122 ve Wormsu prohlášena a rok později na církevním sněmu lateránském potvrzena. Na

¹ Konkordát (z lat.) = smlouva.

témže sněmu bylo také jakékoli manželství latinských kněží prohlášeno za neplatné.

Osvobození církve u nás se značně zdrželo. V bojích o investituru pomáhal český kníže *Vratislav II.* císaři proti papežovi. Roku 1081 poslal kníže císaři 300 mužů, když táhl do Itálie. Za to obdržel Vratislav od císaře pro svou osobu královský titul. Teprve za knížete Vladislava II. (1140—1173) se podařilo papežskému legátu odstraniti kněžská manželství a vymeziti farní obvody. Ostatní opravy Řehoře VII. byly u nás provedeny až za Přemysla Otakara I.

Bedřich I. Barbarossa, císař německý (1152—1190), zamýšlel se zmocniti panství nad Itálií a činil si nároky na papežský stát; vůči církvi si počínal pánovitě, zabíral církevní statky a porušoval konkordát wormský; proti řádnému papeži podporoval vzdoropapeže; i Říma dobýval. Ale válečné podniky se mu nedařily, proto se s papežem smířil. Tak se papežská moc i vážnost zase povznesla. - Vrcholného lesku dosáhla za papeže *Innocence III.* (1198—1216), jenž byl od všech národů a panovníků křesťanských na západě pokládán jakoby za svrchovaného vladaře křesťanské Evropy.

Bedřich II., císař německý (1215—1250), obnovil záměry Bedřicha I. Znovu dobýval Itálie a po řadu let usiloval podlomiti moc papežovu. Leč jeho úsilí skončilo nezdarem: koncil v Lyoně císaře vyobcoval z církve a knížata si zvolila císaře nového. Bedřich byl pak na výpravě do Itálie poražen a náhle tam zemřel. Císařem se o něco později (1273) stal Rudolf Habsburský, jenž byl církvi upřímně oddán. Z dlouhých bojů o svobodu vyšla církev vítězně.

13. Křížové výpravy a rytířské řády

Turci v Palestině. Svatá země patřila až do 7. století k říši byzantské. (Viz článek 6.) Věřící z křesťanského východu i západu putovali po ty doby svobodně na tamější památná místa. Roku 637 dobyli Palestiny Arabové; ani ti však nepřekáželi křesťanským poutníkům. Ale roku 1073 se zmocnili vlády nad Palestinou Turci; byli také mohamedány, proti křesťanům však daleko krutější než Arabové. Zneuctívali chrámy, mučili kněze a znepokojovali i olupovali poutníky.

Království jerusalemské. Francouzský poutník *Petr z Amiensu*¹ hlásal na západě válečnou výpravu k osvobození Svaté země. Na-

¹ Amiens (vysl. Amjan), město v severní Francii.

dšení pro výpravu zvýšil papež Urban II. na sněmu v Clermontu.¹ A tak se v roce 1096 daly na pochod zástupy bojovníků - křižáků. Vedl je lotrinský vévoda Bohumír z Bouillonu.² Výprava dobyla Palestiny a Bohumír se stal králem jerusalemským. Takto založené království trvalo devadesát let (1097—1187). Palestina měla za těch dob opět správu křesťanskou. Byly tam obnoveny a zbudovány četné chrámy a poutníci navštěvovali nerušeně svatá místa.

Křížové výpravy. V polovici 12. století bylo křižácké panství ohroženo mohamedány od východu. I vydal papež svolání k druhé výpravě křížové. Ve Francii a v Německu ji hlásal sv. Bernard; účastnilo se jí několik evropských knížat a králů, ale úspěchu neměla. - Roku 1187 se zmocnil Jerusalema sultán Saladin a papež vyhlásil třetí výpravu. Vedl ji Bedřich Barbarossa; křižáci dosáhli jen toho, že byla křesťanským poutníkům v Palestině zaručena svoboda.

Čtvrtá výprava uvázla na Balkáně a zřídila tam latinské císařství. - Pátá výprava obnovila na čas panství křižáků nad Jerusalemem, Betlemem a Nazaretem. - Další dvě výpravy, pořádané francouzským králem Ludvíkem, skončily nešťastně v severní Africe. Z křižáckého království zbylo konečně jen několik pevností, z nichž poslední (Akkon, přístav severně od Karmelu) padla r. 1291.

Příčinou celkového neúspěchu křížových výprav byla vzdálenost Palestiny, přesila mohamedánů, nesvornost vůdců, věrolomnost Řeků, nezvyklé podnebí a mor. Ale pro povznesení náboženské, pro vědu a vzdělání, pro obchod a hospodářství na západě měly výpravy křížové přesto význam ohromný.

Z našich zemí táhlo do Palestiny nejvíce křižáků při druhé výpravě, a to za vedení knížete Vladislava. Dostali se však jen do Malé Asie: přesila nepřátel, nakažlivé nemoci a nedostatek vody přinutily zbytek bojovníků k návratu. Při třetí výpravě vedl české vojsko úřední kníže Děpold. Ten zahynul s větší částí své družiny při obléhání Akkonu. Hodně slovenských zemanů se zúčastnilo výpravy páté s uherským králem Ondřejem II.

Rytířské řády klášterní. Za výprav křížových vznikly tři klášterní řády, které spojovaly život řeholní s rytířským: *johanité*, *templáři* a *němečtí rytíři*. Jejich členové zachovávali tři obvyklé klášterní sliby a bojovali mimo to s nevěřícími. Každý řád se dělil na rytíře - bojovníky, na kněze pro duchovní správu řádovou a na bratry - ošetřovatele nemocných a poutníků. V čele řádu stál velmistr. Řády měly své ústavy a statky jednak v Palestině, jednak v Evropě, kdež si vychovávaly dorost a opatrovaly si náklad na podniky ve Svaté zemi.

¹ Clermont (vysl. Klermon), město ve Francii, západně od Lyonu.

² Bouillon (vysl. Bujon), město v nynější Belgii.

Znakem rytířských řádů byl osmiramenný kříž - bílý v černém poli u johanitů; červený v bílém poli u templářů; černý v bílém poli u německých rytířů. Po vypuzení z Palestiny pokračovali „křížovníci“ ve své činnosti v zemích evropských. - U nás měli početné kláštery johanité v zemích českých a templáři na Slovensku.

Karmelitáni. Roku 1156 začal křížák Berthold z Kalabrie s deseti druhý poustevnický život na hoře Karmelu v Palestině. Z bratrstva vznikl přísný řád karmelitánů. Do Čech přišli za Karla IV. V 15. století vznikla pak ve Francii ženská větev řádu - karmelitky.

14. Rozvoj řeholí ve středověku

ŘEHOLE SV. BENEDIKTA

Kartuziáni. Až do konce 11. století byla řehole sv. Benedikta jedinou na západě. Potom vznikly řeholní řády rytířské, řád karmelitánů a více jiných. Tak založil roku 1084 nový, velmi přísný řád sv. Bruno, kanovník z Remeše, a to v pustině Chartreuse (Šartréz, lat. Cartusium) u Grenoblu ve Francii. Základem duchovního života a působení nových mnichů kartuziánů byla zpřísněná řehole sv. Benedikta. U nás měli kláštery v Praze a v Litomyšli, v Dolanech u Olomouce a v Králově Poli u Brna.

Cisterciáci. Benediktinský opat Robert, nespokojený s pokleslou kázní svého řádu, uchýlil se roku 1098 s dvaceti řeholníky do nehostinné krajiny Citeau (Sitó, lat. Cistercium) u Dijonu ve Francii; tam založil klášter, kde přísně zachovávali původní řeholi sv. Benedikta. Opatem toho kláštera se později stal sv. Bernard, jenž přivedl nový řád cisterciáků k velikému rozkvětu. U nás byly nejslavnější kláštery toho řádu v Sedlci, v Oseku, ve Zbraslavi a na Velehradě.

ŘEHOLE SV. AUGUSTINA

Augustiniáni. Sv. Augustin († 430) žil s kněžími svého biskupského města společně v jednom domě po způsobu klášterním. Pokyny pro takový život, roztroušené v jeho spisech, byly v 11. století sebrány; tak povstala řehole sv. Augustina, kterou se řídily a řídí mnohé společnosti klášterní, jmenovitě augustiniáni; ti zakládali u nás kláštery ve století 13. a 14. Řeholi Augustinovu převzal také sv. Norbert pro nový řád premonstrátský.

Sv. Norbert byl rodem hraběcí syn ze Xanten na Porýní. Stal se kaplanem německého císaře Jindřicha V. a kanovníkem v Kolíně n. R. Později se zřekl výnosných úřadů, rozdal dědičné jmění a v kajícím šatě vystoupil v Německu a ve Francii jako přísný kazatel pokání. Roku 1121 založil v Prémontré (lat. Pratum praemonstratum) u Remeše nový přísný řád, zvaný premonstrátský. Pět let nato byl zvolen za arcibiskupa v Magdeburku; tam též zemřel a byl

pochován roku 1134. Ostatky jeho byly roku 1627 převezeny na Strahov.

Premonstráti u nás. Řád sv. Norberta se všude ujímal horlivě duchovní správy. Biskupové, usilující o povznesení církve, jej rádi volali do svých diecézí. K nám uvedl premonstráty olomoucký biskup *Jindřich Zdík*. Král Vladislav jim vystavěl roku 1140 na Strahově velkolepý klášter s kostelem Panny Marie. Druhým širitelem řádu byl u nás kromě biskupa Zdíka blahoslavený Hroznata.

Blah. Hroznata byl zámožný český pán z Teplé blíže dnešních Karlových Varů. Když mu zemřela žena a jediné dítě, nastoupil v žalu jako křižácký bojovník cestu do Svaté země. Ale když uviděl rozbouřené moře, vrátil se; papež dovolil, aby záměnou slibu postavil klášter. A tak zbudoval Hroznata mužský klášter v Teplé a ženský v Chotěšově na Plzeňsku. Do toho vstoupily též jeho dvě sestry.

Oběma klášterům odkázal Hroznata své statky a vypravil se do Svaté země po druhé. V Apulii však vypukl mezi křižáky mor a výprava se rozešla. Hroznata vstoupil v Římě do řádu premonstrátského; sám papež oblékl mu bílé roucho řádové. Jako prostý bratr žil potom v klášteře tepelském a vedl správu klášterních statků. Opat ho nešetřil, byl na něho přísný, až bezohledný; on však trpělivě snášel pohanu i příkoří. Cestou do klášterních statků byl loupeživými rytíři zajat a uvězněn. Než bratři sehnali výkupné, zemřel útrapami ve vězení. Mrtvé jeho tělo vykoupili a převezli do Teplé. Roku 1897 byl prohlášen za blahoslaveného.

DOMINIKÁNI

Sv. Dominik (1170—1221) byl španělský kněz ze šlechtické rodiny. Celý život věnoval na obrácení bludařů, zvaných kathaři nebo albigenští v jižní Francii. V bílém šatě, bos a ranec na zádech, putoval pěšky po kraji a neúnavně kázal. V noci se modlil a rozjímal někde v kostele. Válečných podniků pořádaných proti albigenským se stranil; věřil, že lidi svedené možno získat jen poučením a láskou.

Na obranu svobody a majetku církve sdružoval spolehlivé katolíky ve skupiny, z nichž později vznikl třetí řád sv. Dominika. Poblíže Toulousu zbudoval veliký ústav pro vzdělání dívek; správu v něm vedly sestry, světcem vychované, první to dominikánky (druhý řád). Roku 1216 založil pak řád „bratří kazatelů“, zvaný též dominikánský. Roku 1221 zemřel v Bologni a byl brzy poté prohlášen za svatého.

Dominikáni, jinak „bratří kazatelé“, mají řeholi sv. Augustina, ale poněkud upravenou. Místo tělesné práce jim zakladatel předepsal hlubší studium svatých pravd. Protože jim zapověděl majetek,

žili jen z darů od věřících. Kázáním a vyučováním obnovovali a utužovali víru v katolických krajích, záhy však vynikli též jako profesori na universitách. Z řádu vzešel největší bohovědný učenec středověku - sv. Tomáš Aquinský († 1274). U nás založili první dominikánské kláštery bratři blah. Česlav a sv. Hyacint, rodem Poláci ze Slezska.

Blah. Zdislava se narodila roku 1200 v Křižanově na Moravě z panského rodu Berků z Dubé. Od mlada byla mimořádně zbožná; jako dítě odešla kdysi z hradu do lesa - chtěla tam býti poustevnicí. Když dospěla, provdali ji za děčínského purkraběte, jenž sídlil na hradě Lemberku u Jablonného. Byl drsné, prudké povahy, ona však tichostí a vlídností dosáhla, že jí nebránil v dokonalejším životě duchovním. Děti jí pomřely a tak vstoupila do III. řádu sv. Dominika. Sám blah. Česlav ji do něho přijímal. Odívala se prostě, často se postila a dávala štědré almužny. V Jablonném založila špitál a sama pro chudinu tkala i šila, prala i vařila. Na Nový rok 1252 zemřela a leží pochována v Jablonném. Už letopisec Dalimil ji nazývá blahoslavenou a zmiňuje se o zázracích na její přímluvu. Úctu blahoslavené Zdislavy schválil papež roku 1907.

FRANTIŠKÁNI

Sv. František (1182—1226), syn obchodníka suknem v Assisi v Umbrii, se rozhodl, že bude žít dokonale podle učení a příkladu Ježíše Krista. Opustil dům, oblekl si šaty umbrijských pastýřů, opásal se provazem na znamení kajícího a začal v rodném kraji kázat „království Kristovo“: doporučoval křesťanům chudobu a pokoru, oddanost k Bohu a lásku k bližnímu. K němu se potom přidružili mužové, kteří chtěli žít podle jeho příkladu. Tak vznikl nový duchovní řád, kterému dal sv. František jméno „menší bratří“ (lat. *fratres minores*). V řeholi jim zapověděl jakýkoliv majetek; měli žít jen z toho, co jim lidé dají. Bydleli zprvu v chatrčích leckde na předměstí, později si stavěli chudobné kláštery.

Klarisky a terciáři. Podobné hnutí u žen a dívek vzniklo sv. Klárou, pocházející z bohatého rodu rovněž v Assisi. Její družky se řídily také řeholí Františkovou; vznikl z nich druhý řád sv. Františka. - Pro ty, kteří zatoužili po křesťanské dokonalosti, ale žili už v rodině, založil sv. František t. zv. třetí řád (lat. *tertiarii*), aby v něm i světští lidé docházeli k vyššímu životu duchovnímu.

Působení řádu. Když se řád ustálil, vypomáhali jeho kněží v duchovní správě, kázání a zpovídání; farních úřadů nepřijímali. Podléhali přímo papeži, takže faráři a biskupové neměli nad nimi

pravomoci. Četné školy jejich byly přístupny i chudé mládeži měšťanské. Zvláštní úkol připadl františkánům ve Svaté zemi: od dob sv. zakladatele jsou tam členové řádu strážci Božího hrobu a ostatních posvátných míst. Za pozdějších dob byli horlivě činní v zámořských misiích.

Časem se klášterníci sv. Františka rozdělili na *františkány* s původní řeholí přísnější a na *minority* s řeholí mírnější; třetí větví jsou *kapucíni* (z roku 1528), kteří zase obnovili původní kázeň i ústroj. Mezi členy těch řádů proslul nejvíce sv. *Antonín*, kazatel ve Francii a v Itálii († 1231), a sv. *Bonaventura*, slavný učitel církevní († 1274). - U nás měl františkánský řád první kláštery už od roku 1232.

15. Za posledních Přemyslovců

ZA PŘEMYSLA OTAKARA I. (1197—1230)

Pražský biskup Ondřej († 1224) byl muž přísných mravů a svaté horlivosti. Na biskupa jej vysvětil sám papež v Římě, kde se Ondřej jako probošt účastnil IV. koncilu lateránského. Usnesení toho sněmu chtěl pak provést v Čechách, aby odstranil staré zvyky, odporující právu církevnímu. Zakladatelé biskupství, klášterů a kostelů se tehda v Čechách považovali za vlastníky oněch církevních ústavů; sami dosazovali biskupy i faráře, opaty i abatyše; z církevního jmění pobírali část důchodů; desátky se řádně neodváděly a kněží byli souzeni u soudů světských.

Proti biskupu Ondřejovi se král dovolával dosavadních zvyků a zemské ústavy. Když se biskup s králem nemohl srovnati po dobrém, odešel do Říma a nad Čechami vyhlásil interdikt. V odvetu zabavil král biskupské statky a dal zničit výsadní listiny předních kostelů. Mohučský arcibiskup zrušil sice na žádost královu interdikt, ale papež jej zas obnovil. Spory velmi tuhé trvaly několik let, až konečně byly všechny záležitosti upraveny podle zákonů církevních. Česká šlechta byla však tou úpravou tak rozezlena, že biskup Ondřej, obávaje se jejích úkladů, odešel do Říma; tam zemřel v pověsti svatého roku 1224.

Blah. Anežka (1203—1282) byla dcera Přemysla Otakara I. a jeho druhé manželky Konstancie. Ucházelo se o ni několik panovníků, ona však od mládí toužila po životě klášterním. Vyžádala si od sv. Kláry z Assisi několik sester - klarisek, založila pro ně v Praze klášter a vstoupila do něho. Spolu s ní tam vstoupilo ještě 7 jiných dcer ze vznešených rodů českých. Sestry si ji zvolily za představenou. Po 48 let žila Anežka v klášteře františkánsky chudobná. Jako prostá „starší sestra“ konala všechny potřebné práce: vařila i prala, čistila

i šila a ošetřovala nemocné sestry. Oblíbenou její pobožností byla úcta svátosti oltářní a rozjímání o umučení Páně. Úzce byla zpřátelena se sv. Klárou, jejíž několik listů Anežce psaných se zachovalo podnes. Roku 1874 byla prohlášena za blahoslavenou.

Křižovníci s červenou hvězdou. Mimo svůj klášter založila blah. Anežka veliký špitál pro lidi nemocné a staré, chudé a pocestné. Se svou matkou Konstancií obdařila špitál hojnými statky. Později se zřekla vedení ústavu ve prospěch papeže. Bratři ošetřovatelé přijali pak roku 1237 řeholi sv. Augustina a papež je potvrdil jako samostatný řád; odznakem jeho byl kříž s červenou hvězdou. Hlavní sídlo „křižovníků“ bylo u pražského mostu. Jako odborní ošetřovatelé a jako řád domácího původu byli u nás křižovníci velmi oblíbeni. Jejich kláštery a špitály se hojně šířily po zemích českých, v Lužici a v Polsku.

ZA VÁCLAVA I. (1230—1253)

Tataři na Moravě. Za krále Václava I. vpadli r. 1241 ze Slezska na Moravu náhle Tataři. Na rychlých koních se rozjeli po zemi a po dva týdny pálili bezbranné osady, loupili a nelidsky sužovali obyvatelstvo. Starodávné lidové podání vypravuje, že bylo tenkrát mnoho lidu moravského podivně zachráněno na lesnatém *Hostýně*. Připomínala to pak mariánská kaple, stojící tam od nepaměti; oltářní obraz představoval Matku Boží, jak pláštěm chrání Moravany a Ježíšek v jejím náručí jak metá blesky na stany tatarské.

Svatá Hedvika se narodila roku 1172 na zámku Andechs (západně od Mnichova) jako dcera hraběcí. Vychována byla v klášteře a provdána pak za Jindřicha, pozdějšího knížete slezského ve Vratislavi. Spolu s knížetem založila veliký počet chrámů, klášterů a dobročinných ústavů. Největší z nich byl cisterciácký klášter ženský v Třebnici u Vratislavě. Podle příkladu knížecích manželů zakládala kláštery ve Slezsku - tehdy ještě málo zalidněném - i šlechta. Noví řeholníci byli většinou z Německa a zaváděli do země německý jazyk.

Svatá Hedvika vynikala hlubokou zbožností a milosrdnou láskou. Hrdinnou trpělivost a oddanost do vůle Boží projevila při pohromách, které stíhaly její rodinu a přízeň, zejména když její syn Jindřich II. Pobožný byl zabit od Tatarů v bitvě u Lehnice. Od 37. roku žila v klášteře trebnickém. Zemřela tam roku 1243 a byla za 12 let potom prohlášena za svatou. Ve Slezsku se uctívá jako patronka země (15. října).

ZA PŘEMYSLA OTAKARA II. (1253—1278)

Křížové výpravy na sever. Na výzvu papežovu se vypravil Přemysl s Otou braniborským na pomoc řádu německých rytířů proti pohanským Prusům. Za tuhé zimy pronikla výprava až k moři. V místech smrti sv. Vojtěcha našli Čechové ještě pohanský chrám

a zbořili jej. Prusové byli poraženi a jejich náčelníci přijali křest. Aby kraj po odchodu vojska neodpadl, založil tam Přemysl města Královec a Braunsberg, krajinu pak i s novými městy odevzdal německému řádu. - Na novou výzvu papežovu podnikl Přemysl roku 1268 křížovou výpravu na Litvu; pro mírnou zimu a rozmoklé cesty se výprava nezdařila.

Zbožnost králova. Jakožto druhorozený syn královský byl Přemysl Otakar II. vychován pro stav duchovní. Proto byl poměrně vzdělaný a zbožný. Rád býval na službách Božích; při pozdvihování i synka svého zdvihal anebo kázal zdvíhati, aby lépe viděl na svaté způsoby. V postě chodíval s jediným sluhou v noci do kostela, kdež dlouhé chvíle klečoval na holé dlažbě a rozjímal umučení Páně. Také dával za doby postní denně až 500 chudých stravovati, o letnicích pak je ošatil. Ve sporech se šlechtou se opíral o duchovenstvo, pro kláštery a kostely byl velikým dobrodincem.

Olomoucký biskup Bruno (1245—1282) pocházel z hraběcího rodu v severním Německu a byl napřed proboštem v Lubeku. Pro ušlechtilé mravy, učenost a rozšafnost jmenoval ho papež biskupem v Olomouci, aby tam uvedl do pořádku rozhárané záležitosti církevní. Bruno zvelebil v Olomouci biskupskou školu, v Kroměříži založil chrám sv. Mořice a při něm sbor kanovníků. Na statcích biskupských zavedl manské zřízení, propůjčil totiž biskupské statky v léno 60 rytířům; v jejich čele se účastnil válečných výprav po boku králově.

Založil města Brušperk, Místek, Příbor a Rožnov, v pohoří Jeseníků pak četné vsi, jež osadil lidem z Německa. Byl předním rádcem Přemysla Otakara II., který bez něho nepodnikal nic důležitého. Po nešťastné smrti Přemyslově byl správcem země Moravské. Smýšlením byl Němec.

ZA VÁCLAVA II. A III. (1278—1306)

Václav II. byl tělesně slabý a též co do mravního života ne bezúhonný. Jinak to byl panovník znamenitý a mocný, církvi a víře upřímně oddaný. Vzácně si dal vyzdobiti hradní kapli, kde sledoval kleče mši sv. časem i několikrát po sobě. Velmi rád se modlíval mariánské hodinky; z bible uměl celé kusy latinsky zpaměti. Na Zelený čtvrtek umýval po každé chudým nohy. Předním jeho rádcem byl pražský biskup Tobiáš z Bechyně.

Z řeholníků měl Václav II. v oblibě hlavně cisterciáky; v důvěrném kroužku jejich na Zbraslavi hledával oddechu ve vladařských starostech. V jejich klášterním kostele zbudoval hrobku pro členy královského rodu. Tam byl též pochován, stejně jako jeho syn Vác-

lav III., poslední z rodu Přemyslova, zákeřně zabitý v Olomouci (1306).

16. Správa a život církevní

Církevní správa. Papež byl ve 12. a 13. století jakoby vrchním vladařem křesťanského západu: rovnal spory mezi národy a panovníky, radil, káral i trestal. Potvrzoval a korunoval římské císaře, uděloval královský titul. Kamkoli papež zavítal, všude byl slyšen jako nejvyšší a spravedlivý soudce. Zapuzené manželky knížat, pronásledovaní biskupové a kněží, odstrčení dědici, oloupení kupci, utiskovaní poddaní - všichni hledali ochrany a pomoci u „svatého Otce“ veškerého křesťanstva.

Též ve vnitřních záležitostech církve vzrostla moc papežova; některá práva, která dotud měli biskupové, přešla na papeže. Ze své svrchované moci si papežové někdy z důležitých příčin vyhradili obsazení stolce biskupského, opatského nebo proboštského. Z počátku to bývalo jen výjimečně, později však čím dále častěji. Za udělení úřadu (lat. *provisio*) platil jmenovaný taxu papežské kanceláři (lat. *curia*). - Sbor kardinálů se stal natrvalo poradním sborem papežským; v tom sboru se projednávaly všechny důležité záležitosti církevní. Podobně se staly kapituly kanovníků poradním sborem biskupským.

University. Z některých biskupských a klášterních škol na západě vznikly ve 12. století vysoké školy, kde se pěstoval některý obor vědecký. Tak byla v Paříži vysoká škola bohovědná, v Bologni právnická, v Salerně lékařská. Během století 13. přibíraly tyto školy též jiné obory studia, a tak povstaly university, rozdělené na několik fakult (odborů). Učili tam vesměs kněží a řeholníci, byly to tedy ústavy církevní.

Scholastika. Na universitách se znamenitě rozvinula středověká bohověda. Na základě Písma, svatých Otců a rozumu objasňovala, prohlubovala a třídila náboženské pravdy. Podle latinského jména školy (*schola*) dostala tato vědecká bohověda spolu s křesťanskou filosofií té doby jméno scholastika. Největší slávy ze scholastiků došel dominikán sv. Tomáš Aquinský († 1274). - Nauka, jež usilovala nejen o poznání Boha, nýbrž také o spojení duše s Bohem, slula *mystika*. V tom oboru se nejvíce proslavil sv. Bernard z řádu cisterciáků a svatý Bonaventura z řádu františkánů.

Svátosti. S ohledem na některé bludy o svátosti oltářní bylo v 11. století zavedeno při mešním proměňování též pozdvihování. Z obavy před zneuctěním se přestala podávati svátost oltářní nemluvňatům; z téhož důvodu se sv. přijímání od 12. století věřícím už nepodávalo z kalicha. Na evangelní straně oltáře stávala u stě-

ny vysoká skříň v podobě věže - tak vypadaly tehdy svatostánky. - Veřejné pokání se za těch dob už všeobecně nahrazovalo lehčími výkony, jako poutí, almužnou nebo modlitbou.

Církevní umění tvořilo dále ve slohu románském, v němž byly vesměs budovány nové chrámy klášterní. Velkých basilik románských bylo tehdy v Čechách a na Moravě postaveno asi 44. - V umění malířském se u nás pěstovala jen drobnomalba knižní; malba na skle oken a na stěnách kostelních teprve začínala. - Liturgický zpěv zůstal latinský. V národním jazyku zpívali věřící písně po kázání a o poutích. V 10. století vznikla naše nejstarší píseň duchovní: „Hospodine, pomiluj ny“ a ve 12. století píseň „Svatý Václave“.

17. Bludná hnutí ve středověku

Kathaři neboli albigenští. Staré bludy gnostické se dostaly v 8. století z Malé Asie na Balkán. V Bulharsku byli jejich stoupenci zvaní *bogomilové*. Bulharští obchodníci rozšířili ty názory v 10. a 11. století po severní Itálii; z Balkánu si totiž sektáři přinesli řecké jméno „*katharoi*“, t. j. čisti. Z Itálie přešlo katharské hnutí do jižní Francie; tam v městě Albi (severovýchodně od Toulousu) měli ústředí, po němž se přezvali „*albigenští*“. Když r. 1209 vyhlásil papež proti nim křížovou výpravu, pálii sektáři bezohledně kostely a kláštery, vraždili kněze, rozbíjeli kříže a hanobili svátost oltářní. Ke sporům náboženským přibýly spory politické a byla z toho krutá válka občanská. Skončila r. 1229 porážkou albigenských; zbytky jejich byly potlačeny církevními soudy a dominikány.

Valdenští. Lyonský kupec Petr Valdus († 1197) rozdal majetek a začal hlásat apoštolskou chudobu. Jeho přívrženci zašli do bludů a byli z církve vyloučeni. I založili si samostatnou společnost náboženskou. Odmítali vše, co není výslovně v Písmě svatém: řehole, svátky, posty, žehnání a svěcení, uctívání Panny Marie a svatých, modlitby za mrtvé, přísahu, vojenskou službu a trest smrti. Ze mše sv. ponechali jen posvěcení a podávání chleba i vína. Nevěřili v moc papežskou a neuznávali apoštolské svěcení biskupů a kněží. Prostí věřící žili v rodinách a směli mít majetek; „dokonalí“ - totiž jejich potulní kazatelé - žili z almužen věřících a neženili se. Větší obvody spravoval volený biskup, který „kněžskou moc“ uděloval prostě vzkládáním rukou.

Z Francie se valdenští rozšířili do Itálie, potom do Rakous a tamodtud k nám. Počátkem 14. století byly těmi bludy zamořeny celé vesnice v jižních Čechách a sousedních krajích na Moravě. Když

tam bludaři byli stíháni úřady církevními i světskými, bouřili se a pálili okolní osady; vojenskou mocí byli sice rozeznáni, ale ve skrytu trvali a šířili se dokonce i po západním Slovensku. Později za válek husitských se čeští valdenští přidali k táborům. Původní jejich učení je zachováno v knihách Petra Chelčického a stalo se tak základem nauky Českých bratří.

Pikarti neboli „bratří svobodného ducha“ se objevili zprvu v Porýní. Hlásali, že vykoupením Kristovým se lidé stali dítkami Božími a že tudíž jejich skutky nemohou býti hříšné; že netřeba Božích přikázání, ani svátostí, ~~ani manželství~~. R. 1318 přišlo k nám několik takových rodin z Pikardie; těm i jejich souvěrcům zůstalo pak jméno „pikarti“. Byli rozšířeni hlavně u řeky Nežárky (adamité), až je tam Žižka pobil, upálil anebo rozehnal. Později označovalo jméno pikartů pokoutní, skryté sektáře a přešlo i na České bratří.

Chiliasté (řecky chilioi = tisíc) čekali podle Zjevení sv. Jana, že na svět přijde znovu Ježíš Kristus, uspořádá církev a založí na světě dokonalé království Boží, které potrvá tisíc let. - U nás podobné věci kázal Milič z Kroměříže a kněží táborští (roku 1419).

Inkvisice. Po válkách albigenských dal papež r. 1231 vypracovati přesný postup pro vyšetřování osob, podezřelých z kacířství; vyšetřování svěřoval učeným kněžím, hlavně z řádu dominikánského. Nechtěl-li se usvědčený bludař vrátit do církve, byl vydán k potrestání světské moci. Protože náboženské novoty vyvolávaly vždy nepokoje a války, trestaly státní zákony zatvrzelé bludaře smrtí, obyčejně upálením. Pro říši německou vydal takový zákon císař Bedřich II. r. 1238) zákon se vztahoval i na země české.

Za těch dob, kdy soudnictví bývalo hodně bezohledné a drsné, a kdy sektáři si proti církvi počínali násilně a bezohledně, býval i postup inkvisice podle dnešních názorů leckdy krutý a tvrdý. - Docela jiným zřízením byla tak zvaná inkvisice španělská. Byl to státní úřad, založený roku 1480, aby měl v patrnosti pokřtěné židy a mohamedány. Mnozí z nich se totiž stali křesťany jen na oko a škodili pak zájmům národa i církve. Státní inkvisice po takových pátrala, podezřelé vyšetřovala, usvědčené pak obracela nebo trestala.

Třetí období: za let 1305—1517

(Od papežů avignonských po Luthera)

18. Pokles moci papežské ve 14. století

První papež avignonský. Roku 1305 byl zvolen za papeže Francouz, arcibiskup z Bordeaux.¹ Itálie byla tehdy rozervána politickými boji; proto se nový papež obával sídliti v Římě. Francouzský král Filip Sličný usiloval, aby papeže měl ve Francii a mohl pak využívat papežské moci ve prospěch své země. Tak se stalo, že si nový papež zvolil za sídlo Avignon² v jižní Francii. Král Filip na něm vymohl veliké ústupky. Mimo jiné chtěl, aby papež zrušil mocný a bohatý řád templářů. Za tím účelem obvinil hromadně celý řád ze zločinů a mučením vynutil na některých templářích doznání. A tak papež na králův nátlak zrušil řád a jeho majetek přikázal johanitům. Král Filip dal templářského velmistra upálit a řádových statků ve Francii se zmocnil sám.

Avignonské „zajetí“. V Avignonu sídlili papežové po 70 let. Bylo jich postupně sedm. Byli to vesměs mužové mravně bezúhonní a vysoce vzdělaní, přesto však upadala během těch 70 let vážnost a moc papežská víc a více. Papežové, zapletení do francouzské politiky a závislí na francouzských králích, neměli už ve světě té důvěry a úcty jako dříve. Příjmy jim z papežského státu nedocházely žádné anebo jen nedostatečné. Ale správa světové církve a nádhera papežského dvora vyžadovala tehdy nákladů velikých. Proto zdanila papežská kurie církevní majetek ve všech zemích na západě, a to tím způsobem, že si vyhradila obsazování všech biskupství, opatství a větších far. (Viz čl. 16. odst. 2.) Za udělení těchto úřadů žádala kurie značné taxy. Vše to mělo přidech svatokupectví (simonie); kurie papežská nazývána pak prodejnou a lakotnou.

Rozkol v papežství. Poslední platně zvolený papež avignonský (Řehoř XI.) se vrátil do Říma. Zvolený po něm Urban VI. odklonil od sebe prudkým a bezohledným chováním kardinály. Ti prohlásili jeho volbu za neplatnou: že prý lid římský na ně naléhal, aby volili jen Římana neb alespoň Itala. Zvolili pak - ovšem neplatně - druhého papeže, který se usadil opět v Avignonu. Některé země zůstaly při papeži římském, jiné se držely avignonského. Toto ne-

¹ Vysl. Bordó.

² Vysl. Aviňon.

blahé rozštěpení církve trvalo 40 let (1378—1417). Za rozkolu se papežové navzájem neuznávali a vylučovali se z církve. Co jedna kurie nechtěla povolit, povolila druhá. Mnohé církevní úřady uděleny dvakrát, načež se jmenovaní hodnostáři o místo svářili. Na dvoji papežský dvůr bylo třeba více peněz a proto se vymáhaly a zvyšovaly nenáviděné taxy provisní. Papežský úřad pozbýval vážnosti a byl považován za zbytečný, ba za příčinu všeho zla v církvi. Církevní tresty neměly účinku. S papežem tratili ovšem úctu též biskupové, kněží a řeholníci.

Pochybené snahy opravné. U kněžstva, které během času nabylo moci a bohatství, se ukazovaly leckde vady a chyby; zejména světské smýšlení, ctižádost a pýcha, nádhra a rozmařilost. I mezi kněžími se nacházeli mužové ziskuchtiví, hrabiví a lakomí. Lidem chudým a prostým, anebo vůbec přísným se zdálo, že to už není ta církev, kterou založil Kristus Pán a jeho apoštolé. Ba začali pochybovat, zdali takoví kněží udělují svátosti platně. Jiní se odklonili od církve pro „svatokupectví“, anebo následkem rozkolu v papežství. Mezi lidem i řádným kněžstvem se ozývalo stále hlasitěji volání po opravě církve (oprava lat. reformatio).

Bohužel pokoušeli se tehda lidé opravovati nejen církevní správu a mravy kněžstva, nýbrž i křesťanskou věrouku. Takové pokusy hlasatelů bludných nauk nejen že nepřinesly nápravy, nýbrž budily jednak odpor proti církvi, jednak vyvolávaly mezi lidem zmatky a mezi národy války. V neklidu těch dob viděli někteří příznaky, že se blíží konec světa, jak o něm ve Zjevení psal apoštol Jan.

Bludné učení Viklefovo. Téměř všechny proticírkevní názory té doby jsou jakoby soustředěny v učení Jana Viklefa. Byl to universitní profesor v Oxfordu¹ v Anglii (1324—1384). Názory jeho tam způsobily značný rozruch i nepokoje. Byly několikrát vyšetřovány a jako bludné odsouzeny anglickými biskupy, universitními profesory i samým papežem. Tak byly v Anglii potlačeny. V Čechách rozšířili bludy Viklefovy universitní profesori pražští.

O předurčení učil Viklef: všechno řídí jakási nezbytná nutnost, určenému dobru nebo zlu se nelze vyhnouti; jedni jsou předurčení k spasení, jiní k zavržení; prvním neuškodí ani hříchy, druhým nepomůže ani největší úsilí o svatý život.

O církvi: pravá církev Kristova se skládá jen z těch, kteří jsou předurčení ke spáse. Kdo patří k těm vyvoleným, neví nikdo: církev je společnost neviditelná. Jedinou hlavou této církve je Kristus. Papežství zavedli prý do církve

---

¹ Vysl. Oxferd.

císařové: papež je její nejhorší škůdce-antikrist. - Biskup nemá nijaké vyšší moci. Kristus prý ustanovil jen jáhny a kněze. Všichni kněží mají žít v chudobě a nemají mít světské moci nad sedláky a měšťany; církevní majetek má zabrat král. Řehole jsou prý výmysl ďáblův; kdo vstupuje do kláštera, sám sebe ztrácuje.

O svátostech: ve svátosti oltářní zůstává chléb a víno; Kristus je prý ve svátosti oltářní pouze znázorněn jako v soše nebo v obraze. Svátosti, mše, obřady, slavnosti, svátky, odpustky, uctívání světců, obrazů a ostatků, modlitby za mrtvé - to vše nepatří ke křesťanství, jelikož prý to není v Písmě svatém. - Těžkým hříchem pozbývá prý člověk nejen milosti, nýbrž i své úřední moci a práva na majetek. Rozkazy představených, kteří žijí v těžkém hříchu, a úkony takových kněží jsou neplatné.

19. Z doby opravných koncilů středověkých

Nezákonný koncil v Pise. Od roku 1378 trval rozkol v papežství. Když spory mezi papežem avignonským a římským neměly konce, svolali kardinálové sami na rok 1409 koncil do Pisy. Tam bylo usneseno, že koncil má mít vyšší moc než papež. Nato sesadil sněm oba papeže a kardinálové zvolili nového. Protože další opravy církevní nebyly připraveny, rozpustil nový papež sněm a v jednání se mělo pokračovati později. - Koncil v Pise nebyl ani svolán, ani řízen, ani potvrzen řádným papežem; jeho usnesení nemají platnosti. Ani rozkolu sněm neodstranil: sesazení papežové se nevzdali a církve měla papeže tři.

Koncil v Kostnici (1414—1418). Příčiněním císaře Zikmunda svolal nástupce pisanského papeže (Jan XXIII.) nový sněm církevní do Kostnice. Předsedal mu z počátku sám papež Jan. Vida však, že nemá naděje na všeobecné uznání, opustil sněm. Po jeho odchodu předsedal koncilu některý z kardinálů. Sněm prohlásil opět, že má moc i nad papežem. Papež Jan, vida nezbytí, vzdal se hodnosti, druhý papež (pravoplatný) ustoupil dobrovolně po řádném svolání koncilu, třetího všichni opustili. Nato zvolili kardinálové papeže nového, který přijal jméno Martin V. Rozkol papežský přestal - jednota církve západní byla obnovena.

Z prvních usnesení sněmu schválil papež Martin jen rozhodnutí o nauce Husově. Spolu pak se sněmem vydal některé dekrety o správě církve. Celková reforma církevní správy odsunuta na koncil další.

Koncil basilejsko-florentský (1431—1439) vydal četné dekrety o volbě papežové, o kardinálech, o kázni mezi duchovenstvem; zrušil provisní zřízení, zapověděl jmenovací taxy pro papežskou kurii; dlouhé jednání měl s českými husity. - Ale koncil obnovil

kostnické dekrety o moci sněmu nad papežem. Proto papež z jeho usnesení potvrdil jen část. - Sněmovní jednání pokračovalo ve Ferrare a ve Florencii. Tam byla dojednána unie (sjednocení) s pravoslavnými Řeky a potom v Římě též s jinými menšími církvemi na východě. Pravoslavní však unii brzo vypověděli.

Zeslabení moci papežské. Až do konce 13. století byli papežové uznáváni za svrchované soudce nad křesťanskými panovníky a národy západní Evropy. Francouzský král Filip Sličný setřásl první tuto světskou nadvládu papežů. Po něm odmítl papežské rozhodování ve sporech o císařskou korunu německý král Ludvík Bavor (1314—1347). Za pobytu papežů v Avignonu a za papežského rozkolu klesala papežská moc ještě více. Ani císař Karel IV. neuznával už nad sebou světské svrchovanosti papežovy.

Výboje Turků v Evropě ohrožovaly v té době církve zvenčí. Ve 13. století dobyli Turci všeho byzantského území v Malé Asii a v polovici 14. století začali výbojný postup na Balkán. R. 1389 porazili Srby *na Kosím poli* (Vidov dan - 15. června), r. 1396 porazili u Nikopole křižáky, vedené králem Zikmundem; r. 1446 zničili u Varny křižácké vojsko, vedené polským králem Vladislavem II. Roku 1453 dobyli Cařihradu. Město byzantských císařů se stalo sídlem sultánů, chrám Boží Moudrosti byl změněn v mešitu.

V následujících letech ovládli Turci všechny země balkánské; bosenská šlechta, hlásící se k sektě bogomilů, přestupovala hromadně k islamu. Jinak zůstali Řekové i Slované na Balkáně věrni víře křesťanské. - Za netečnosti evropských vlád k výzvám papežů zmocnili se pak Turci téměř celých Uher.

20. V Čechách za Karla IV.

(1346—1378)

Arcibiskupství v Praze. Karel IV. žádal papeže Klimenta VI., svého bývalého vychovatele, aby povýšil pražské biskupství na arcibiskupství. Pro velikou vzdálenost Mohuče, nebezpečí cest a rozdílnost řeči papež té žádosti r. 1344 vyhověl. Současně zřídil také biskupství v *Litomyšli*; nová diecése byla pak utvořena ze čtyř děkanství ve východních Čechách a ze dvou na severní Moravě. Premonstrátský klášter v Litomyšli byl změněn v biskupskou residenci, klášterní statky přiděleny biskupství a klášterní kněží povýšeni za kanovníky; premonstrátský opat z Louky na Moravě se stal prvním biskupem. - Prvním arcibiskupem pražským byl Arnošt z Pardubic.

Arnošt z Pardubic svolal r. 1349 biskupy a kněze z celého království na generální synodu. Při té odvolal zastaralé diecéšní předpisy mohučské a vyhlásil předpisy nové; týkaly se církevního práva, posvátných obřadů a kázně mezi duchovenstvem. Nové předpisy zůstaly pak po několik století základem církevního života u nás. K povznesení a utvrzení kázně zřídil Arnošt úřad kněží „oprávců“: ti měli projíždět zemí a zkoumat i napravovat mravy kněžstva. Sám svolával dvakrát do roka schůze (synody) všech děkanů; na těch oznamoval nová rozhodnutí a kněží „oprávcové“ tam jako synodální kazatelé mluvivali jadrně kněžstvu do duše.

Osobně zvisitoval Arnošt celou arcidiecési; všude zaváděl pořádek a trestal přísně přestupky proti kázni. Na provinilé kněze měl dvojí žalář: lehčí a těžší. Zvláště se snažil vykořeniti bludné názory valdenských.

Universita v Praze. R. 1348 si Karel IV. vyžádal od papeže povolení, aby směl zříditi v Praze universitu. Založil ji pak - první ve střední Evropě - s pomocí arcibiskupa Arnošta z peněz státních a církevních. Profesory byli většinou kněží, anebo duchovní s nižším svěcením. Bydlili společně v kolejích (lat. collegium); i studenti tam zčásti přebývali. Kancléřem (vrchním správcem) university byl arcibiskup; ten jmenoval profesory, kteří pak si volili rektora i děkany.

Nové kostely. Za Karla IV. bylo zbudováno v našich zemích a zejména v Praze velmi mnoho klášterů i chrámů. Chrám sv. Víta, dotud románský, dal Karel rozebrati a stavěti znovu ve slohu gotickém. S velikou nádherou dal v něm vybudovati kapli sv. Václava. Do nového chrámu shromáždil množství sv. ostatků, jmenovitě sv. Víta a sv. Zikmunda, někdejšího to krále burgundského. - Na Novém Městě pražském vystavěl kostel a klášter, zvaný „*Na Slovanech*“; mniši, z Charvátska povolání, konali tam služby Boží v jazyku staroslověnském.

Z ostatních nových kostelů v Praze proslul nejvíce chrám Panny Marie před Týnem. Mimo Prahu bylo tehdy v Čechách a na Moravě kolem 1000 kostelů, do té doby dřevěných anebo románsky prostých, přestavěno ve slohu gotickém; všechny byly bohatě vybaveny rouchy a bohoslužebným náčiním.

Uvolnění mravů v Praze. Za Karla IV. se Praha stala rušným velkoměstem. Zbohatlí měšťané tam žili namnoze přepychově a bujně. V oblékání nastala západní móda. V městě se rozmáhala lichva, hýřivost a necitelnost k chudým. Proto povolal císař z Rakous do

Prahy slavného kazatele německého *Konráda Waldausera* († 1360), aby kázal proti zlořádům německého měšťanstva. Podobná kázání česká mival v Praze *Jan Milič* z Kroměříže. Byl zprvu kanovníkem a vysokým úředníkem v císařské kanceláři, ale zřekl se obou úřadů a kázal pak až do smrti (1374) s ohnivou výmluvností chudobu a pokání.

21. Za Václava IV.

(1378—1410)

Král Václav IV. byl panovník nadaný a vzdělaný, povahou dobrotivý, zvláště lidu a nižší šlechtě nakloněný. Prvních 15 let jeho vlády byl v zemi pořádek jako za Karla IV. Potom však se král poddával únavě a rozmrzelosti, zdržoval se po celé týdny na honech a nestaral se o záležitosti vládní. Později se i opíjel. V návalu zlosti býval krutý, v chorobných záchvatech hněvu nedbal na nic. S arcibiskupem měl mnohé spory a často zasahoval násilně do záležitostí církevních.

Markrabě Jošt. Pokud na Moravě vládl bratr Karla IV. markrabě Jan, byla to zlatá doba Moravy. Janův syn Jošt (1375—1411) byl svárlivý a lakomý. Měl dlouhé spory s olomouckými kanovníky o berně a s biskupem o pravomoc nad duchovními. Kanovníkům zabavil statky a vypověděl je ze země. Biskupovi zapálila Joštova čeleď chrám i residenci; residence shořela úplně a na kostele shořela střecha. Markrabě byl stížen klatbou, nad zemí vyhlášen interdikt. Teprve na zakročení arcibiskupa a krále se spory urovnaly.

S bratrem *Prokopem* se Jošt neustále sváril o dědičné statky; byla z toho na Moravě patnáctiletá válka občanská. Nevázaní šlechtici si navzájem plenili a ničili statky a hrady. Zemské soudy se nescházely, právní ochrany nebylo. Statky biskupské, kanovnické a klášterní byly beztrestně hubeny, násilníci - a mezi nimi také kníže Prokop - byli sice stíháni církevními tresty, ale spory utichly až smrtí Prokopovou 1409. Za stálých nepokojů v zemi se synody ani visitace nekonaly a kázeň u kněžstva hynula. Rostl odpor proti církvi a v lidu se šířilo valdenství.

Arcibiskup Jan z Jenštejna (1379—1394) byl muž svatého života, vysoce vzdělaný a ve svém úřadě horlivý. Mnohé chvíle strávil v modlitbě a rozjímání. Ukládal si přísné posty, nosil ostnatý pás a mrskával se trněnými pruty; spával málo, a to ve studeném pokoji, pod hlavou desku nebo knihu. Nuzným rozdával plnýma rukama; kdysi v Římě prodal i stříbrné náčiní, aby měl chudým co rozdat. V biskupských právech byl však neústupný a nedůtklivý; musel se jich nejednou zastávat i proti králi Václavovi.

Sv. Jan Nepomucký byl generálním vikářem Jana z Jenštejna a vyřizoval nejednou trapné spory arcibiskupa s králem. Neshody

vyvrcholily ve sporu o benediktinský klášter v Kladrubech u Plzně. Pro kteréhosi oblíbeného kněze mínil totiž král založit biskupství v Plzni a vybavit je statky kladrubského kláštera. Čekal jen na smrt starého opata Racka. Ale arcibiskup s královým záměrem nesouhlasil, ani mniši tomu nepřáli, také s papežem nebylo nic vyjednáno. Když opat Racek začátkem r. 1393 zemřel, zvolili mniši podle církevního práva opata nového a žádali od arcibiskupa potvrzení volby. Králi v tom nepříslušelo žádného práva a také nikdo nepodal jeho jménem námitek. Po uplynutí zákonné lhůty potvrdil generální vikář Jan nového opata.

Král se na generálního vikáře už dlouho předtím hněval, protože odmítl vyzraditi, z čeho se mu královna Žofie zpovídala, ba dokonce krále napomenul, aby zanechal nepořádného života. Ve sporu o klášter kladrubský dal ho král spolu s třemi jinými úředníky arcibiskupskými zatknouti a odvésti na staroměstskou radnici. Tam byli dva z nich - vikář Jan z Pomuku a oficiál Puchník - nataženi na skřipec a pálení v bok. Král chtěl od nich vyzvědět, na čí radu nechce mu býti arcibiskup po vůli. Ale žádané odpovědi nedostal.

Oficiál Puchník těžké mučení přestál, vikář Jan z Pomuku byl však zmučen na smrt; levý bok měl úplně propálený a vnitřnosti mu vystupovaly z těla. I poručil král svázati mu ruce i nohy, do úst mu vložit dřevěnou hrušku a shoditi polomrtvého s Karlova mostu do Vltavy. Stalo se to večer 20. března 1393. Mrtvé tělo mučedníkovy bylo nalezeno až za měsíc a 16. května pohřbeno u sv. Víta. Hrob jeho byl přikryt mramorovou deskou a ohrazen železnou mříží. (Za svatého byl Jan Pomucký, neboli - jak se později říkalo - Nepomucký, prohlášen r. 1729.)

O nápravě církve psal a kázal za oné doby v Praze učený kněz z českého zemanského rodu *Matěj z Janova* († 1394); k obnově opravdového života křesťanského vybízely také četné spisy české, složené od zemana *Tomáše ze Štítného* († 1401). - Protože se ve zněmčelé Praze málo kázalo česky, založili r. 1391 dva měšťané ve Starém Městě velkou kapli zvanou Betlemská, protože byla zasvěcena betlemským nemluvňatům; světští kněží měli v ní každou neděli a svátek dopoledne i odpoledne česky kázat.

22. M. Jan Hus

Mistr a kazatel. Jan Hus se narodil asi r. 1369 v Husinci.¹ Po stu-

---

¹ Buď u Klecan anebo u Prachatic.

diích na fakultě filosofické dosáhl titulu „mistr svobodných umění“ a začal přednášet na universitě. Roku 1400 se dal vysvětit na kněze, ale studií, nutných k doktorátu bohovědy, nedokončil. Od profesorů na universitě poznal nauku Viklefovu, liboval si v ní a sám si pak jeho knihy opisoval. Podle nich sestavoval své přednášky a později též vlastní spisy.

V letech 1402—1412 byl Hus kazatelem v kapli Betlemské. Jako kazatel smělý a výmluvný, národně uvědomělý, horující pro opravy náboženské a církevní, vábil Hus do kaple prostý lid, studenty, dvořany i šlechtice. Arcibiskup ho několikrát vyzval, aby kázal i kněžím. - Brzo se však v jeho kázáních začaly jevit bludné názory Viklefovy. Mluvil nevázně o moci papežské a biskupské, zamítal církevní ústavu, upíral církvi právo na majetek, odsuzoval řeholní život, vykládal pohrdavě o odpustcích. Drsně a nenávislně káral před prostým lidem nedostatky tehdejší církve a přestupky kněží.

V církevní klatbě. Když prudké řeči Husovy a jeho bludné nauky budily pohoršení, zapověděl mu arcibiskup Zbyněk kázat a Viklefovy knihy poručil jako závadné sebrat a spálit. Ale Hus nedbal zákazu a kázal dále. Proto dal na něho arcibiskup roku 1410 vyhlásiti klatbu a oznámil všechno papeži. Ten předvolal Husa jako podezřelého z bludů na svůj soud, a když se nedostavil, stíhal ho klatbou papežskou. Ale král Václav držel nad Husem ochrannou ruku a tak Hus kázal, přednášel a sloužil u oltáře dál. I když arcibiskup vyhlásil nad Prahou interdikt, poručil král kněžím, aby toho nedbali. I vypravil se arcibiskup do Uher, aby žádal pomoci od Zikmunda jakožto císaře; cestou však zemřel v Bratislavě. Oba jeho nástupcové Albík z Uničova (1411—1412) i Konrád z Wechty (1412 až 1421) stranili králi Václavovi.

Vykázán z Prahy. Roku 1411 vystoupil Hus ostře proti odpustkům a proti papeži. Dal totiž tehdy papež Jan XXIII. hlásati, že uděluje odpustky všem, kdo přispějí na křížovou výpravu proti jeho odpůrci, králi neapolskému. Rozeštvaný lid působil výtržnosti v kostelích a tři mladíci byli za to na rozkaz králův popraveni. Když následkem toho nepokojů v Praze přibývalo, byly zapovězeny všechny bohoslužby. Mimo to poručil papež Betlemskou kapli zbořit a Husa zatknout. Stoupenci Husovi uhájili sice kaple; ale Hus na pokyn krále Václava musil Prahu opustiti. Na hromnice roku 1413 svolal král Václav k arcibiskupovi mistry obojí strany na poradu, jak obnoviti pokoj v zemi. Ale porada se na ničem neshodla a rozešla se bez výsledku. Hus kázal zatím po dva roky na venkov a

sestavoval hlavně své knihy. Zdržoval se ponejvíce na Kozím Hrádku u Tábora a na hradě Krakovci u Rakovníka.

Hus v Kostnici. Příčiněním císaře Zikmunda byl roku 1414 svolán všeobecný církevní sněm do Kostnice. Na ten sněm se odebral téhož roku i Hus. Císař ho totiž vyzval, ať svou rozepři s církví předloží sněmu, aby na českém národě nelpělo podezření z kacířství. Průvodním listem (glejtem) zaručil císař Husovi ochranu před násilím a zatčením na cestě německými zeměmi. A tak se Hus v říjnu roku 1414 vydal s četnou družinou na cestu do Kostnice.

V Kostnici vedl žalobu proti Husovi Jan Železný, biskup z Litomyšle, a Štěpán Pálec, profesor pražské university. Obžalovali Husa z bludů Viklefových; ty byly shrnuty do 45 článků. Podle tehdejšího práva církevního byl Hus, jakožto obžalovaný a tolikrát viněný z kacířství, uvězněn v kněžském vězení kostnickém.

Obžalovaného vyslýchala zvláštní komise, a to napřed, zdali se opravdu drží nauk Viklefových, což Hus popřel. Potom podal Pálec vyšetřující komisi výpis bludných výroků z knih Husových. Hus tvrdil, že to bylo vypsáno nesprávně a falešně. A tu komise prozkoumala sama tři knihy Husovy a shledala v nich 39 míst, jež obsahovala viklefské bludy. Že Hus takové nauky netoliko psal, nýbrž i kázal, dosvědčili pod přísahou svědci, vyslechnutí v Praze a v Kostnici. Hus se však přiznati k tomu nechtěl a žádal, aby byl vyslechnut před celým sněmem veřejně.

Hus před koncilem. Císař Zikmund vymohl, že Hus směl své názory vyložit a hájit před celým sněmem. Na ten účel byl také před sněmem vyslýchán vzhledem na 39 článků, vybraných doslovně z jeho spisů. U každého článku se předsedající kardinál Husa tázal, zná-li se k němu. Tvrdil-li, že článek v jeho spisech není vůbec, anebo že jinak zní, dal předseda to znění přečísti v souvislosti z vlastní knihy Husovy. Pak už Hus nezapíral a leckde se přiznal, a jen někde se ještě pokoušel zmírniti nekatolický smysl dotčené věty; ale byl z bludných nauk usvědčen vlastními knihami.

O těchto naukách bylo již dříve několikrát jednáno v Anglii a v Čechách. Sněm kostnický sám je předtím prohlásil za bludné a rozvratné. Proto žádal kardinál, koncilu předsedající, aby je Hus odvolal. Hus znovu popíral, že jim učil, anebo žádal, aby mu je vyvrátili Písmem svatým.

Odsouzen a popraven. Usvědčenému takto mistrovi dal koncil

ještě měsíc na rozmyšlenou. Za ten čas přišli poslové sněmu někdy-krát k Husovi do vězení, aby odvolal své bludné nauky. On však své učení prohlašoval za pravdu a odvolati nechtěl. A tak byl na koncilu prohlášen za kacíře zarytého, zbaven kněžského úřadu a vyloučen z církve. Poté převzala Husa, církevně odsouzeného, moc státní: dědic české koruny císař Zikmund pověřil kostnického fojta, aby ho dal popravit ohněm podle říšského zákona o trestání kacířů. Stalo se tak 6. července 1415 za městem na břehu Rýna. Rok nato skončil tam touž smrtí Husův stoupenec Jeronym Pražský.

Bludné učení Husovo dá se shrnouti v patero základních vět: 1. Jediným pravidlem víry je křesťanovi Písmo svaté. - 2. Církev je neviditelná společnost věřících, předurčených ke spasení. - 3. Hlavou církve jest jedině Kristus, úřad papežský je původu lidského. - 4. Povinná poslušnost církevním vrchnostem je výmysl vyššího duchovenstva. - 5. Vladař i kněz pozbývá své moci, je-li v těžkém hříchu. .

23. Z dob husitského převratu

NOVOTY A NEPOKOJE

Zavedení husitského kalicha. Po Husovi se stal betlemským kazatelem a vůdcem strany Husovy mistr Jakoubek ze Stříbra. Uznáváje jako Hus Písmo sv. za jediné pravidlo náboženského života, zavedl v Praze roku 1414 přijímání pod obojí způsobou (sub utraque specie) a hlásal, že je ho nutně potřeba k spasení. Rovněž tak začali podávat i někteří faráři pražští, načež nabyla novota obliby též na venkově.

Upálení Husovo pobouřilo mocně české země. Šlechta z Čech i Moravy se sjela do Prahy, zaslala koncilu písemný protest (stížný list) proti odsouzení Husovu a oznámila, že bude kazatelů strany Husovy hájit; všemi „nálezky lidskými“, co totiž není v Písmě sv., že pohrdá. V Praze i na venkově se husité obořili na kněze „pod jednou“, vyháněli je z far a dosazovali kněze „pod obojí“. Působením university a šlechty přešly takto k husitství během pětiletí celé kraje v Čechách, odkud pak byli husitští kněží voláni na Moravu, aby zaujali místa vypuzených kněží katolických.

Výbuch revoluce. V neděli 30. července roku 1419 přitáhl k radnici Nového Města v Praze průvod husitů, vedený knězem Janem Želivským. Žádali, aby z vězení byli propuštěni někteří provinilci

husitští. Konšelé nevyhověli. Kdosi z radnice hodil kamenem do průvodu a zasáhl kněze, nesoucího svátost oltářní. Rozlícený lid vzal pod vedením Jana Žižky radnici útokem; purkmistra a 8 konšelů vyházeli okny na ulici a venku je na zemi ubili. V městě i v celé zemi nastalo veliké rozechvění. Brzy nato, 16. srpna roku 1419, zemřel náhle král Václav.

Hned na druhý den po smrti králově začali husité drancovat a pálit pražské kláštery, kostely a fary. Podobně se dalo i v jiných městech českých. Kněží se rozprchli a poukřývali. V boji měšťanů s královskými posádkami měl velení zase Jan Žižka. Tak začala revoluce, jež potrvála 15 let.

Pražské artikule. Z počátku se lišili husité od katolíků tím, že přijímali z kalicha, že za rozhodčího ve víře uznávali sbor mistrů universitních a že ctili Husa a Jeronyma za svaté. Nezůstali však jen při těchto novotách. Roku 1420 sestavili své požadavky do čtyř článků (lat. articuli), a ty byly: 1. aby slovo Boží bylo od schopných kněží svobodně hlásáno; - 2. aby svátost oltářní byla všem věřícím podávána pod obojí způsobou; - 3. aby kněží zanechali světského panování a držení statků; - 4. aby hříchy smrtelné a neřády zákonu Božímu protivné byly stavovány (světskou mocí). - Na sněmu v Čáslavi r. 1421 byly tyto články za přítomnosti a souhlasu arcibiskupa Konráda prohlášeny za zemský zákon. Téhož roku přestoupil arcibiskup veřejně k husitům.

HUSITSKÉ VÁLKY

Táboři. Druhým střediskem husitů se stalo vedle Prahy město Tábor. Tam zřídil Jan Žižka stálé vojenské ležení a základnu svých vojenských podniků proti nepřátelům kalicha. „Táboři“ byli co do náboženského vyznání vlastně valdenští. Ti se téměř po 200 let skrývali a tajili v jižních Čechách a na Moravě, protože je po celý ten čas stíhaly a pronásledovaly světské i církevní úřady. Jen za slabé vlády Václavovy měli pokoj. Hnutí viklefské je posílilo a nadchlo. Jakmile zemřel Václav a nastalo bezvládí, pocítili se valdenští konečně svobodnými a přidali se k husitskému hnutí; s husity pražskými však nábožensky nesplynuli.

Roku 1419 začali táborští kněží hlásati, že už za rok přijde Kristus viditelně na svět, aby zřídil opravdové království Boží na zemi; a právě Čechy že si vyvolil za Boží bojovníky, aby očistili jeho církev od všeho, co se protiví zákonu Božímu.

„Boží bojovníci“ podle zprávy kališnického kněze M. Jana z Příbramě „kněžstva jsou veliké množství zmordovali, spálili a zhubili, kostely užitečné obecně kazili a hubili, mnichy zlé i dobré jako pohany pálili, mordovali a hubili, i jich obydlí - kláštery vypalovali, domy a dvory farské téměř všude jsou spálili, žáků jako ďáblů nenáviděli, v kostelích koně a dobytek stavěli, oltáře téměř všude ztroskotali a zkazili a svátosti z nich vymítali, leckde bez oltářů na poli své mše sloužili, mešní knihy kazili, sekali a pálili, zvony kostelní téměř všude rozchytali a rozbili a zvonářům do ciziny prodávali, obrazy svatých modly nazývali a je hanebně pálili a sekali, malování na stěnách kopími a kordy bodali, ornáty a všechna rúcha mešní - to jsou násilně a lúpežně mezi sebe roztrhali a kabátů sobě nadělali ze zlatohlavův a ženy čepcův, koně mešním rúchem odívali, hroby svatých otvírali, archy (svatostánky) vybíjeli a Boží tělo po zemi vysypali a pošlapali, svaté ostatky v bláto nebo v záchody pometali, svatými oleji škorně si mazali“.

Křížové výpravy do Čech. Proti císaři Zikmundovi, jenž byl po smrti krále Václava dědicem české koruny, povstal téměř celý národ; věděli, že miní v království zavést bývalé pořádky. A tak si musil Zikmund českých zemí teprve dobývat. Chtěl Čechy zdolat válečně svým vojskem z Uher a s pomocí výprav křížových, které vymohl na papeži Martinu V. Papež povolil a vyhlásil křížové výpravy proti českým husitům hlavně proto, že se v zemi po dlouhá léta volně šířily bludy a náboženské novoty, že se všeobecně ničily kostely, kláštery a fary, že katoličtí kněží jakož i řeholní bratři a sestry byli surově vyháněni a nelidsky ubíjeni, a že církevní statky byly svémocně zabírány. Výprav proti husitům bylo podniknuto celkem pět, ale všechny skončily nezdarem, rovněž jako vlastní výpravy Zikmundovy.

Hmotné ztráty církve. Za dobu, co husité válčili jak proti cizím vojskům, tak proti katolíkům domácím, bylo u nás (mimo Slovensko) zničeno několik set kostelů a far. Proto jsou naše země tak chudé na stavitelské památky slohu románského a gotického. Klášterů, z nichž mnohé měly značné knihovny, sbírky rukopisů, dílny umělecké, školy a špitály, bylo zničeno na 170. Tyto škody se dnes ani nedají odhadnouti. Z klášterů zbyly jen rozvaliny a z řádů se udržely jen nepatrné zbytky; konventy byly vyvražděny, anebo se rozprchly do okolních zemí. Zachovaly se jen církevní ústavy v městech, kterých táboři nedobyli. Statky biskupské, kapitulní a klášterní byly téměř úplně rozchváceny hrabivou šlechtou.

SNAHY O ZJEDNÁNÍ POKOJE

Kompaktáta. Po vítězství husitů nad posledním křížáckým vojskem u Domažlic (1431) začalo se všeobecně toužit po míru. V Basi-leji zasedal tehdy církevní koncil. Jeho vyslanci přišli roku 1433 do

Čech a oznámili na zemském sněmu, že koncil povolí husitům kalich, když se v ostatních věcech, obřadech, nauce i zřízení sjednotí s církví katolickou. Výsledkem dalšího jednání byly úmluvy, zvané kompaktáta. Jsou to původní čtyři články pražské, které koncil omezil tak, že měly smysl katolický. Přijímání pod obojí způsobou bylo povoleno za podmínek, že kněží budou kázat a učit: Kristus je přítomen cele pod každou z obojí způsoby; dále že z kalicha budou podávati jen ve chrámech do té doby podobojích, ne však nemluvnatům.

Táboři kompaktát neuznali a válčili dále. I spojila se proti nim šlechta kališnická s katolickou a zničila úplně jejich vojenskou moc v bitvě u Lipan roku 1434. Kompaktáta byla pak slavnostně přijata celým národem a císař Zikmund uznán za českého krále v Jihlavě roku 1436.

Stolec arcibiskupský zůstal však nadlouho neobsazen. Záležitosti církevní řídily dvě konsistoře: „hořejší“ na Hradčanech pro věřící pod jednou a „dolejší“ u Panny Marie Týnské pro věřící pod obojí. Ostatně však nevzešel z kompaktát pokoj dokonalý, neboť přívrženci kalicha byli církvi značně odcizeni. Proto se papežové důsledně zdráhali úmluvy basilejské potvrdit.

Odvolání kompaktát. Roku 1462 vypravil král Jiří do Říma poselství, jež mělo osvědčit, že král i národ je církvi katolické věrný; žádal však o potvrzení kompaktát. Ale v Římě věděli, že pod odznakem kalicha žije v Čechách zvláštní společnost náboženská; že podmínky, za kterých byl kalich povolen, se nezachovávají; že kališníci nevěří v očištec, že zamítají sv. obrazy i odpustky, a že ctí Husa jako sv. mučedníka. - A tak papež oznámil českému poselstvu, že kalich byl povolen jen prvnímu pokolení, další že se mají s církví úplně sjednotit, svatá způsobu že se často zneuctívá vylitím z kalicha a podávání z něho že svádí k bludu o svátosti oltářní. Z těch důvodů prohlásil papež kompaktáta za neplatná a zrušená.

Husitský král. Král Jiří z Poděbrad a šlechta jeho strany nechtěli od kompaktát ustoupiti. Papež vyloučil Jiřího z církve, prohlásil, že je zbaven trůnu a vybídl proti němu okolní panovníky ke křížové výpravě. V nastalých válkách Jiří vítězil, ale roku 1471 zemřel. Předvídaje nesnáze, jaké by měl husitský rod panovnický na českém trůně, doporučil za svého nástupce katolíka - polského krále Vladislava.

Náboženský pokoj nastal až roku 1485: na sněmu v *Kutné Hoře* ujednáno tehdy, aby žádná strana druhé neutiskovala, kněží aby proti jinověrcům nekázali, chrámy aby podržela každá strana ty, které měla po smrti krále Jiřího, a náboženská svoboda aby platila nejen pro pány, nýbrž i pro poddané.

K podobojím se tehdy hlásily asi dvě třetiny národa. Katolíci je považovali za rozkolníky. V 16. století přijímali podobojí valem nauku Lutherovu. - Na Slovensku se husitství neujalo.

24. Jednota bratrská

Petr Chelčický (asi r. 1390—1460) byl neškolený zeman z Chelčic u Vodňan. Základních vědomostí náboženských nabyl kdesi u valdenských a v Praze od kazatelů husitských. Čítával spisy Štítného, české spisy Husovy a v překladu i knihy Viklefovy. Po bitvě u Vyšehradu 1420 se vystěhoval z Prahy a žil v Chelčicích. Hloubal hodně o církvi a o křesťanství; své názory - vcelku valdenské - uložil v několika spisech; z nich jsou hlavní: Sít víry pravé, Postila, O boji duchovním, O trojím lidu.

Na základě jeho učení vznikla u nás nová náboženská společnost, Jednota bratrská. Založil ji bratr Řehoř, kdysi husitský mnich v klášteře na Slovanech († 1474). První obec zřídil v Kunvaldě u Žamberka.

Ustavení Jednoty. Od počátku panovalo v Jednotě bratrské přesvědčení, že je blízký konec světa, že oni za všeobecné mravní zkázy obnovují pravou víru Kristovu, a že ji dochovají až do nedalekého skonání... Proto se roku 1467 úplně oddělili též od podobojích: losem si zvolili biskupa i několik duchovních, které jim starý valdenský kněz posvětil vzkládáním rukou. Nato se dali všichni Bratři slavnostně znovu pokřtiti.

Jednota v 15. století. Základem víry a života bylo Bratřím původně toliko Písmo sv., první sněmy církevní a knihy Chelčického. Snažili se vésti život tichý, zbožný a jednoduchý. Bohaté přijímali, jen když zanechali úřadů, nádhery a hlučných zábav. Kdekoli sídli- lo několik bratrských rodin pohromadě, utvořili „sbor“, t. j. sdružení, a scházeli se, pokud neměli zvláštního stavení pro bohoslužbu, v domě některého bratra „do sboru“. Mezi sebe přijímali pouze jednotlivé osoby nebo rodiny, nikoliv celé osady, a to jen po určité době zkušební. Dbali, aby jejich sbory byly sdružením věrných učedníků Páně, kteří přísnou kázní uskutečňují církev Páně v ryzí čistotě. Proto byly jejich sbory a sborečky velice malé, stejně jako jejich pozdější kostelíky, zvané rovněž „sbory“. V době rozkvětu Jednoty bylo u nás Bratři jen asi 5—10 procent obyvatelstva.

Bohoslužba bratrská byla z počátku po způsobu táborském velmi jednoduchá a ovšem česká. Po roku 1528 přizpůsobil br. Lukáš

mnohé obřady katolickým. Při večeři Páně četli Bratři epištolu a evangelium, modlili se Kredo i mešní kánon (část mše od sanktus do přijímání), přijímali pod obojí způsobou - ale věřili o tom, že přijímají tělo Páně nikoli skutečné, nýbrž jen duchovně. Svátost oltářní nevystavovali, ani se jí neklaněli. Čtyřikrát do roka mívali půst; svátky světili jen některé; při bohoslužbách měli svíce a pěkné obřadní nádoby; rádi zpívali žalmy a české písně duchovní. Na veřejné hříchy měli stanovenou veřejnou zpověď, odepření svátostí, anebo vyloučení ze sboru.

Bratrské duchovenstvo. Biskupů a kněží apoštolsky svěcených neměla Jednota od počátku. Kázání a liturgické obřady konali prostí, většinou školsky nevzdělaní Bratři, „zřízení“ vzkládáním rukou. Studovaných správců duchovních měli málo. Koncem 16. století zabývali se jejich duchovní ze dvou třetin řemeslem, aby uživili sebe a své rodiny. Z bratrských biskupů vynikali v 16. století Lukáš Pražský, druhý to zakladatel Jednoty, Jan Augusta a Jan Blahoslav; ve století 17. pak poslední biskup Jednoty - *Jan A. Komenský*.

Úpadek Jednoty. Roku 1575 se Čeští bratři spojili s luterány v „českou konfesi“ a měli pak s nimi společnou konsistoř; jinak si však podrželi své vlastní církevní úřady i bohoslužebné obřady; též kázeň zachovávali svou. Ale rozvoj Jednoty se od té doby zastavil, ba její členové přecházeli k luteránům; též bývalá kázeň bratrská hynula. Sám Komenský o tom napsal: „Jednota jak na počtu sborů a posluchačů, tak ovšem i na horlivosti a křesťanství vpravdě patrně zmenšení brala . . . tak jsme i sami mezi sebou doma zjalověli . . . a jiní při nás ničeho zvláštního nevidouce než jinde, již vůbec neměli se proč táhnouti k nám. Tak že skrze to, byť Jednota žádných nepřátel neměla, sama tak tiše by zmizeti a jako dohořelá svíčka zhasnouti musila.“

25. Vnitřní život církve

Církevní věda. Scholastika znenáhla upadala: bylo méně tvůrčí práce vědecké; na školách se jen opakovaly a třídily výsledky dosavadní, namnoze se přetřásaly malichernosti. U nás podával, a to v české řeči a lidovém slohu, výsledky scholastické vědy jihočeský zeman *Tomáš Štítný*. - Z mystiků té doby je dodnes nejznámější *Tomáš z Kempenu*, řeholní kanovník u Zwolle v Holandsku († 1471), jenž proslul spisem O následování Krista. - Horlivě se vysvětlovalo Písmo sv., jež bylo překládáno i do řeči národní. U nás byl český překlad Písma sv. pořízen za Karla IV. Po vynalezení knihtisku

byla bible tištěna ze všech knih nejčastěji. Do roku 1500 vyšlo na sto vydání latinské bible.

V bohoslužbě se přestalo při křtu ponořovati do vody a křtilo se všeobecně trojím poléváním. Ujaly se nové svátky: sv. Trojice, Navštívení a Sedmi bolestí Panny Marie. Ustálila se modlitba Anděl Páně při trojím zvonění denním; rozšířila se pobožnost křížové cesty, vzniklá za válek křížových v Palestině; dominikáni zaváděli všude růženec a františkáni pobožnost jesličkovou. Opět a opět podnikali věřící pouti do Svaté země a do Říma. Četné byly průvody a pouti domácí, jmenovitě na Svatou Horu, do Staré Boleslavě a do Prahy.

Svátost oltářní přijímali věřící alespoň třikrát do roka; leč ujímalo se také častější, ba i denní sv. přijímání. Ke zpovědi chodili věřící k vlastnímu faráři. Staré posty byly sice roku 1366 zmírněny dovolením pokrmů mléčných, ale zůstaly jinak hojné a přísné. Všeobecně kvetla něžná úcta k Panně Marii, ke svatým a jejich ostatkům. O náboženskou výchovu řemeslníků se staraly - mimo rodinu, kostel a školu - bratrstva, zvaná cechy; ctily své stavovské světce, účastnily se společně církevních slavností i pohřbů a pečovaly o mravní kázeň mezi svými členy.

Stavitelství gotické vzniklo během 12. století v severní Francii. Nejstarší jeho památkou je klášterní chrám ve *St. Denis*¹ z roku 1140. Nový sloh dosáhl ve Francii značného rozvoje a veliké obliby, jak o tom svědčí světoznámé katedrály v *Amiensu*, v *Remeši* a „*Notre Dame*“ v Paříži. - V Německu se gotika ujala v 13. století a plně tam rozkvetla během století 14. Gotický sloh vyznačují zvláště lomený oblouk, štíhlost, bohatá členitost (věžičky na střechách a věžích), opěrné pilíře, kružby neboli růžice v oknech, lehká a žebrovitá klenba.

Ukázkou rané gotiky naší je chrám Panny Marie v *Předklášteří* u Tišnova a chrám sv. Prokopa v *Třebíči*. Nejslavnější z našich gotických kostelů je chrám sv. Víta v Praze. Za válek husitských valná část vzácných staveb gotických u nás zanikla; zato se jich hojně zachovalo na Slovensku.

Z ostatního umění církevního rozkvetlo malířství, a to především ve Florencii. Proslul tam zejména Giotto² di Bondone a Giovanni³ da Fiesole. Z našich malířů tehdejších vynikl *Dětřich Pražský* a

¹ Saint Denis, vysl. SÉN DénY.

² Vysl. Džoto.

³ Vysl. Džovany.

neznámí (podle jména) mistři: *vyšebrodský, třeboňský a rajhradský*. - Z křesťanských básníků došel největší slávy Florentin *Dante Alighieri* († 1321) - trojdílným eposem „Božská komedie“. U nás v tom období vznikly nové písně kostelní, mezi nimi též píseň „Narodil se Kristus Pán“.

Humanisté. Ve století 14. a 15. bylo zvýšeno studium antiky, t. j. vzdělanosti starých Řeků a Římanů, hlavně pak jejich písemnictví a umění. Studiu a napodobení antiky se říká humanismus, pěstitelům toho studia - humanisté. Humanismus způsobil leccos dobrého. Bohužel však mnozí humanisté nacházeli zálibu i ve světovém názoru a mravním jednání pohanských Řeků a Římanů; navenek zůstávali sice křesťany, srdcem však byli pohany.

U nového pokolení, odchovaného knihami a školami humanistů, bylo náboženské citění čím dále tím slabší. Nadšení pro antiku otupovalo všeobecně ducha křesťanského u vzdělaných laiků i u kněžstva. Čím dále přibývalo více stížností na nekázeň kněží světských i klášterních. Tak připravoval humanismus cestu reformaci: humanisté pohanského směru se potom hlásili šmahem k Lutherovi.

Prvé období: od roku 1517 do 1700 (Doba reformace a protireformace)

26. Evangelická reformace

V NĚMECKU

Martin Luther (1483—1546), augustinian, profesor bohosloví ve Wittenberku, počal vykládati křesťanskou nauku o vykoupení novým způsobem. Podle něho je člověk dědičným hříchem úplně podřízen svým zlým žádostem; chybuje proto, že nemá svobodné vůle. Ale - Kristus nás vykoupil. Svým utrpením zaplatil úplně pokutu za hříchy všeho pokolení lidského. Člověku prý stačí k ospravedlnění a duševnímu klidu, když má jen pevnou důvěru v Krista a jeho zásluhy.

Luther prohlásil za jediný pramen a pravidlo víry Písmo sv. Církev prý nepotřebuje papeže, koncilů a biskupů, ani kněží a řádů; stačí prý kazatelé k výkladu Písma a k udílení svátostí. Mše svatá prý není obětí; Kristus je ve svátosti oltářní přítomen spolu s chlebem a vínem pouze v okamžiku přijímání. Svátosti prý neudělují milost, nýbrž jen posilují víru a uklidňují svědomí. Luther z nich ponechal toliko křest a večeři Páně. Zamítl evangelní rady, uctívání svatých a víru v očištec.

Vzestup reformace. Když Luther roku 1517 vystoupil veřejně, bylo jeho učení považováno za vhodné, aby provedlo konečně opravu neboli reformu křesťanstva, po níž volalo několik století. Jako požár zachvátilo nové učení německý národ i národy okolní. Papež ani císař nedovedli hnutí zastavit. V Německu se zanedlouho hlásily k reformaci dvě třetiny národa. Na sněmu v Augšpurku (1530) předložili luteráni vyznání své nové víry; na dalším sněmu tamtéž roku 1555 dal císař luteránům rovnoprávnost s katolíky a potvrdil říšským stavům právo, že smějí na svém území stanovit vyznání poddaných (*cuius regio, eius religio* - čí je panství, toho náboženství).

Novokřtělci. Brzy po vystoupení Lutherově začali někteří kazatelé ve Cvikavě a jinde učit, že křest nemluvňat je neplatný, a že tudíž lidi dospělé třeba křtít znova. Tak povstala sekta „novokřtělců“. Její přívrženci v Tyrolsku a

později též na Moravě žili pohromadě v rozsáhlých domech, kde měli společné dílny, kuchyně a školy. (Roku 1685 toho společného způsobu života zanechali.)

VE ŠVÝCARSKU A FRANCII

Huldreich Zwingli, vrstevník Lutherův, byl původně katolickým farářem v poutním městě Einsiedeln ve Švýcarsku, potom kanovníkem v Curychu. Byl vychován a žil podle zásad pohanského humanismu. Povzbuzen Lutherovým příkladem začal nauku křesťanskou reformovat také, ale poněkud jinak, než Luther. Jeho učení vedlo ve Švýcarsku k náboženským rozbrojům a později k válce, v níž novověrci byli poraženi a Zwingli sám se zbraní v ruce padl u Kappelu roku 1531.

Jan Kalvín (1509—1564), rodem Francouz z Pikardie, veliký přítel Lutherových novot, usadil se jako kazatel v Ženevě. Tam se stal neobmezeným vladařem duchovním i světským a vytvořil ze svých přívrženců samostatnou společnost náboženskou. Byl zasmušilé povahy; viděl hrubé proviny mravní i v nevinných radostech, v rodinných slavnostech, v hudbě a tanci, v návštěvě hostinců. K udržení přísné kázně ustanovil zvláštní konsistoř, která na vše dohlédala a provinilé krutě trestala. Na 60 osob odchylných názorů dal Kalvín upáliti.

Hlásal naprosté předurčení, zavrhoval církevní tradici a držel se jen Písma. Život svých věřících chtěl upravit přísně podle biblických vzorů. Kalvínská bohoslužba sestávala z kázání a modlení, ze žalmů a zpěvů. Čtyřikrát do roka se podávala večeře Páně. O svátosti oltářní učil, že je v ní Kristus přítomen jen mocí, která vychází z jeho těla v nebesích. Z kostelů odstranil oltáře i mešní roucha, obrazy a sochy, jakož i ostatní ozdoby.

Jeho stoupencům se říká „reformovaní“; podle latinského jména Švýcar (Helvetia) mají též jméno „helveti“. Rozšířili se ve Švýcarsku, v jižním a západním Německu a v Holandsku. Ve Francii dostali název „hugenoti“,¹ v Anglii „presbyteriáni“ nebo „puritáni“.

Bartolomějská noc. Ve Francii zmohutněli hugenoti za slabých panovníků v 2. polovici 16. století. Po 14 let tam tehdy vládla jménem svého nedospělého syna Kateřina Medicejská. Byla to katolička, ale žena mstivá a násilná, která vůbec neměla ducha křesťanského. Napřed podporovala hugenoty, takže dosáhli náboženské svobody. Ale pak se obávala jejich moci a u příležitosti svatby v královské rodině dala jich na 3000 povraždit, když přišli na slavnosti do Paříže. Stalo se to v noci před sv. Bartolomějem (24. srpna 1572).

V ANGLII

Anglikáni. Anglický král Jindřich VIII. (1509—1547) zapudil svou choť Kateřinu, s kterou žil po 17 let v platném manželství, a

¹ Vysl. ygenoti.

chtěl si vzít její dvorní dámu Annu Boleynovu.¹ Když mu papež nový sňatek nemohl povolit, povrhl král po vzoru reformátorů papežem. R. 1534 se dal prohlásit sám za hlavu křesťanstva v Anglii, osobil si ve své říši všechna práva papežova a zakázal anglické církvi styky s Římem. Oženil se s Annou Boleynovou, ale zanedlouho ji dal popravit. Z dalších čtyř manželů jednu zapudil a jednu potrestal smrtí. Katolické učení i církevní zřízení zůstalo v Anglii z počátku beze změny; později bylo obojí částečně přizpůsobeno reformaci kalvínské.

Po svých úřednících, po kněžích i věřících žádal král Jindřich přísahu, že ho uznávají za hlavu církve v Anglii. Kdo přísahu odepřel, byl uvězněn a popraven. Tak zahynul i státní kancléř sv. *Tomáš More* a biskup sv. *Jan Fisher*;² uťaté hlavy jejich vystaveny na londýnském mostě. Podobně utraceno velké množství kněží, řeholníků i prostých věřících. Krvavým tyranstvím a bezmezným útlakem převedl Jindřich a jeho dcera královna Alžběta (1558 až 1603) Anglii na novou víru. Její vyznavači (anglikáni) podrželi úřad biskupský (církev episkopální). Nauku mají kalvínskou, obřady a zřízení podobné jako katolíci, ale posloupnost apoštolská jejich duchovenstvu chybí.

VÝSLEDKY

Náboženské války. S Lutherovou reformací nastaly všude v západní a střední Evropě náboženské nepokoje a krvavé spory, povstání a války. Přes 100 let nebylo v Evropě míru a konečně nastala válka třicetiletá (1618—1648).

Ztráty církve. Navenek měla evangelická reformace úspěch veliký: Anglie a Skótsko, Dánsko, Švédsko a Norsko se odcizily katolické církvi úplně. Německo, Švýcarsko, dnešní Holandsko, země rakouské, české a uherské přijaly reformaci z větší části. Ve Francii a v Polsku vznikly značné evangelické menšiny. Úplně katolickými zůstaly jen Španěly, Itálie, Irsko a dnešní Belgie.

Evangelíci. Z několikerého vyznání náboženského, jež původně vzniklo za reformace, povstaly později - a povstávají dosud - nové sekty další. Křesťané, kteří se hlásí k některému z původních anebo pozdějších vyznání reformačních, se jmenují souborně *evangelíci* nebo *protestanti*.

¹ Vysl. Bulínovu.

² Vysl. Mór, Fišr.

27. Evangelická reformace v našich zemích

V Čechách viděli podobojí v nauce Lutherově doplněné učením Husovo; prostý lid vábila národní řeč luterských bohoslužeb; u katolických Němců v pohraničí a v městech došla nová víra rázem obliby jako německá víra národní; šlechta pak dávala nová nauka pravomoc nad majetkem farním a kostelním. Proto šlechta podobojí, zlákána výhodami nové víry, dosazovala ke svým kostelům šmahem kazatele luterské, poddaní pak se museli ve víře sjednotiti s vrchností. A tak byly v druhé polovici 16. století už dvě třetiny obyvatelů země České luterského smýšlení. Protože zemský zákon luterství nedovoloval, kryli se jménem podobojích a řídili se jejich konsistoří. Roku 1571 bylo katolíků v Čechách už jen asi sedmina.

Česká konfese z r. 1575. Král Ferdinand přidržoval české luterány podle zemského zákona ke kompaktátům. Jeho nástupce císař Maxmilián byl však protestantům nakloněn; katolíkem zůstal, jen aby si zachoval trůn. Dosti snadno si tedy čeští stavové od něho vymohli na sněmu roku 1567, že zrušil zemský zákon o kompaktátech. Když pak císař žádal roku 1575 značný náklad na tureckou válku, chtěli za to stavové, aby dovolil luterské vyznání. Luterská strana to sama vynutit nestačila; spojila se tedy s Českými bratřími. Augšpurské vyznání víry přepracovali společně tak, že vyhovovalo i Bratřím. A tak vznikla společná „česká konfese“, kterou pak Maxmilián ústně povolil.

Majestát Rudolfův z roku 1609. Za různic v rodě habsburském se čeští nekatolíci přidrželi na čas císaře Rudolfa proti jeho bratru Matyášovi, ale za to na něm vynutili roku 1609 královský dekret, zvaný Majestát; jím dal císař české konfesi plnou svobodu a zákonnou ochranu; zároveň vydal nekatolíkům dolejší konsistoř i pražskou universitu. V současném *Porovnání* šlechty katolické s nekatolickou bylo ustanovení, že si evangelíci smějí stavěti kostely i na statcích královských. K těm čítali nekatolíci i statky církevní, ač to v *Porovnání* nebylo výslovně uvedeno.

Na Moravě nepoznala šlechta pevnější ruky panovnické od dob Václava IV. Během 15. a 16. století si zvykla plné svobodě náboženské, třeba to zemský zákon výslovně nezajišťoval. Tak se víra Lutherova uchytila především v německých městech (nejvíce v Jihlavě, kde kázal Pavel Speratus) a potom v krajích, které sousedily s Rakousy a se Slezskem. O něco později byly fary téměř v celé zemi

obsazeny kazateli luterskými. - Na jižní Moravě žili asi v 70 osadách novokřtění.

Katolickými zůstaly jen fary na statcích biskupských, kapitulních a klášterních. Roku 1560 si stěžoval papežský nuncius, že na Moravě bylo kdysi 500 katolických far, toho roku že však jich není už ani 50.

Na Slovensku se neujalo ani husitství, ani Jednota bratrská; země zůstala katolická až do bitvy u Mohače (1526). Tam zahynuli s králem dva uherští arcibiskupové a pět biskupů; potom nastaly války o uherský trůn a vpády turecké. Státní moc se o církevní věci nestarala, biskupské stolce zůstávaly dlouho neobsazeny a osiřelé duchovenstvo nižší nebylo s to, aby zastavilo příboj luterství. K jeho rozšíření přispěla na Slovensku hlavně báňská města, tehdy německá, a humanisticky vychované panstvo i duchovenstvo. Dokonce nitranský biskup František Thurzo přešel k luteránům. V polovici 16. století byly místo katolických bohoslužeb ve většině kostelů na Slovensku již bohoslužby evangelické. Z 900 far ostríhomské arcidiecése zůstalo tehdy katolických pouze sto.

28. Reforma katolická

Koncil tridentský. Na rok 1545 svolal papež všeobecný sněm církevní do Tridentu. Sněm měl připravit dlouho želané reformy církve a smířit protestanty s katolíky. S přestávkami trval sněm až do roku 1563. Odstranil mnohé nedostatky dosavadní církevní správy; jmenovitě zakázal duchovním správcům sídlet mimo farnosti a biskupům mimo diecése; stanovil povinné a pravidelné visitace; zamezil hromadění církevních úřadů a uložil biskupům zřídit diecéšní semináře. - Jasně a určitě vyložil koncil ty články víry, které evangeličtí reformátoři popírali nebo po svém vykládali. Zejména prohlásil, které knihy patří k Písmu svatému; že rovnocenným pramenem víry jako Písmo jest i ústní podání; vymezil nauku o dědičném hříchu a ospravedlnění, o svátostech a mešní oběti, o účtě svatých a očistci.

Protestanti byli několikrát na sněm pozváni, ale nepřišli a usnesení koncilu neuznali. Církev katolická však, třeba početně zmenšená, byla tridentským koncilem opět uvnitř i zevně sjednocena a upevněna. Brzy dorostlo pokolení kněžstva proti dřívějšímu horlivější, církvi a papeži zcela oddané, takže bylo lze pomýšlet i na získání území pozbytých. Velice k tomu přispěly nově vzniklé řády, jmenovitě kapucíni, voršilky, Milosrdní bratři, Milosrdné sestry a piaristé; hlavně však jesuité.

Jesuité. Sv. Ignác z Loyoly, rodem šlechtic z kmene Basků v severozápadním Španělsku, založil roku 1534 v Paříži „tovaryšstvo Ježíšovo“, které se rychle ujalo a velmi osvědčilo. V zemích německých, rakouských a českých rozšířil tento jezuitský řád *sv. Petr*

Canisius, rodem z Holandska, učený a neúnavný kazatel, profesor, katecheta a spisovatel († 1597).

Noví řeholníci z tovaryšstva Ježíšova skládali mimo obyčejné sliby řeholní také ještě slib naprosté poslušnosti k papeži. Po důkladném studiu bohovědy a duchovního života byli činní jako kazatelé a zpovědníci, jako misionáři v zámoří a v krajích protestantských; hlavně však jako učitelé a vychovatelé na školách středních a vysokých. Zanedlouho po svém vzniku mohlo tovaryšstvo ukázati mládeži skvělé vzory života ze svých vlastních řad. Byli to mladiství světcí *Stanislav Kostka* († 1563), *Alois Gonzaga* († 1591) a *Jan Berchmans* († 1621); z ostatních světců tovaryšstva prosluli *sv. František Xaverský* († 1552), apoštol Indie a Japonska, a *sv. František Borgia*, třetí generál tovaryšstva († 1572).

Sv. papež Pius V. (1566—1572) se horlivě přičiňoval o provádění tridentských reforem. Za spolupůsobení bohovědných učenců vydal římský katechismus pro duchovní správce, nově upravil misál i breviář, zreformoval kláštery a sestavil seznam zapověděných knih (index). Úspěšně sjednotil křesťanská knížata k boji proti Turkům, nad nimiž spojené loďstvo křesťanské dobylo slavného vítězství u Lepanta roku 1571.

V Itálii byl vzácným pomocníkem Pia V. kardinál *sv. Karel Boromejský*, arcibiskup v Miláně, vzor zbožnosti a milosrdné lásky, učenosti a duchovní správy († 1584). - Z pozdějších reformátorů katolických vynikl zejména ženevský biskup *sv. František Saleský* († 1622). Apoštolskou horlivostí a vlídností obrátil přes 70.000 protestantů. Jeho kniha „Bohumila“, navedení ke křesťanskému životu, vychází dodnes v nových překladech a vydáních.

Protireformace. Panovníci z rodu habsburského zůstali katolíky a snažili se země české, rakouské a uherské vrátit k víře katolické. Z nábožensko-politických sporů v těch zemích vznikla 1618 třicetiletá válka. Mírem vestfálským 1648 dosáhli luteráni a reformovaní v německé říši rovnoprávnosti s katolíky; v zemích českých, rakouských a uherských potlačili však Habsburkové reformaci úplně.

Ve Francii měli evangelíci zaručenu náboženskou svobodu mírem nanteským 1589; král Ludvík XIV. jej roku 1685 zrušil. Na 70.000 hugenotů se nato z Francie vystěhovalo, ostatní pak se vrátili do církve. - V Polsku získali biskupové a jesuité zpět do církve mno-

ho šlechty za katolických králů v 17. století; polský lid se pak časem vrátil všecken k víře svých otců.

* * *

Unie břestská. V 16. století náležela Ukrajina a Litva k Polsku. Za polského panství se tam usazovali jesuité a hleděli rozkolníky získati pro unii. Snahy ty měly zdárný úspěch; za vedení kyjevského metropolity se ukrajinští a litevští biskupové odtrhli od Cařihradu a vyslali dva biskupy do Říma. Ti tam jménem ostatních složili vyznání víry a byli přijati do katolické církve (1595). Dosavadní jejich obřady a právní řády byly jim ponechány. Následujícího roku byla unie za přítomnosti polského krále a papežských vyslanců v Břestu Litevském lidu slavně vyhlášena. - Jednání o unii se zúčastnil též biskup mukačevský. V polovici 17. století uznali pak Rusíni pod Karpaty unii téměř všeobecně.

Turci na ústupu. Velkých příkoří zakoušeli křesťané na Balkáně a v uherských zemích za panství mohamedánských Turků. Vpády turecké ohrožovaly po 200 let i země rakouské, české a polské. V 17. století bylo konečně turecké nebezpečí odvráceno; roku 1664 porazilo císařské vojsko Turky u kláštera sv. Gottharda nad řekou Rábou. Roku 1683 byli Turci odraženi od Vídně vítězstvím Karla Lotrinského s pomocí polského krále *Jana Sobieského*. V následujících letech vyvrátily císařské armády panství Turků v Uhrách nadobro; v míru karloveckém roku 1699 se Turci vzdali Uher i Charvátska. (V 19. století byli pak vytlačeni z Evropy téměř úplně.)

29. Počátky katolické reformy u nás

Jesuité do Čech. Král Ferdinand vyzval Petra Canisia, aby uvedl jesuity také do Čech a zřídil tam vysokou školu katolickou. Pražská konsistoř dala k tomu starý klášter u sv. Klimenta; v té budově založil sv. *Petr Canisius* první jesuitskou kolej u nás (1556). K té přibýly časem další koleje se středními školami v Čechách a na Moravě. Při nedostatku kněžstva čekala jesuity v zemi většinou nekatolické práce veliká.

Ve školách učili jako profesori mládež katolickou i nekatolickou; obnovovali úctu k českým světcům a starobylé pouti, na př. do St. Boleslavě; pořádali duchovní cvičení (lat. *exercicie*); vybrané laiky vedli duchovně v mariánských družinách; konali misie na statcích katolické šlechty; tiskem bránili a šířili katolickou nauku.

Arcibiskupství v Praze obnoveno. Arcibiskupský stolec pražský byl uprázdněn od doby husitské (1421). Teprve králi Ferdinandovi se roku 1561 podařilo jej obsadit. Arcibiskupem se stal velmistr křižovníků *Antonín Brus* z Mohelnice. Katolíci v Čechách měli od té doby opět řádnou správu církevní.

Jako královský vyslanec účastnil se Brus koncilu tridentského a vymohl na papeži opětné povolení kalicha pro laiky, kteří by chtěli přijímat pod obojí způsobou. Povolení nemělo však výsledku, neboť katolíci ho neužívali a jinověrci o ně nestáli.

Úsilí vlády o katolictví. Obnově katolické víry v českých zemích bylo velmi na prospěch, že císař Rudolf zvolil za sídlo Prahu (1583); dvůr císařský byl ovšem katolický. Spolu s císařem se v Praze usadil i papežský nuncius. Nástupce Rudolfův Matyáš přeložil sídlo císařství do Vídně, ale správu české země svěřil katolickým místodržícím v Praze.

Podle zásady „čí je panství, toho náboženství“ dal císař arcibiskupovi právo dosazovati faráře na královské statky. Podobně dosazovala vláda katolické kněze, konšely a rychtáře do královských měst. A tak se v městech opět slavily staré katolické svátky a pořádaly se obvyklé církevní průvody za účasti řemeslnických cechů. Veřejný život v městech nabýval zase rázu katolického. Počátkem 17. století byla už čtvrtina far v Čechách katolická.

Podobně postupovala obnova katolické církve i na Moravě. V Olomouci působili po sněmu tridentském znamenití biskupové, jako byl *Vilém Prusinovský* (1565—1572), *Stanislav Pavlovský* (1579 až 1598) a hlavně *kardinál František Dietrichštejn*.

Kardinál Dietrichštejn (1599—1636) se narodil v Madridě, kde byl jeho otec vyslancem; matka byla španělská vévodkyně. Vystudoval u jezuitů v Římě a byl velmi oblíben u papeže, takže se v 30 letech věku stal kardinálem a biskupem v Olomouci. Na biskupských statcích zastavil šíření bludné víry úplně. Kdekoli měl podle tehdejších zákonů možnost, odstranil kazatele luteránské a zaváděl kněze katolické. S velikým úspěchem se staral o lidové misie; po nich se často celé farnosti vracely hromadně do katolické církve. Ve všech královských městech na Moravě zamezil nekatolické bohoslužby. Zemské úřady a rady královských měst byly jeho přičiněním osazeny katolíky. Četné šlechtice pohnul k návratu do církve. A tak měla Morava, kde roku 1560 zbývalo jen 50 katolických far, roku 1618 katolických far na 300. Byla to tehdy polovina všech.

30. Za českého povstání

(1618—1620)

Příčiny. Přes usilovné snažení církve bylo u nás počátkem 17. století katolíků - zvláště mezi šlechtou - pouze menšina. Byla to však menšina čilá a průbojná. Rostoucí její moc dráždila nekatolíky do té míry, že se už začali báti o své náboženské svobody. Mimo to usilovala šlechta o zvětšení svých práv vůči panovníkovi, čehož za příští vlády rázného Ferdinanda nemohla očekávat. Příležitost a záminku k povstání dal spor o to, je-li církevní majetek zbožím královským, mají-li tedy nekatolíci podle Majestátu právo stavět si kostely na církevních statcích.

V Broumově a v Hrobech (Klostergrab u Duchcova) si luteránští Němci postavili kostely na statku klášterním. Vláda stavbu zakazovala, ale marně. Deputace Broumovských byla uvězněna, do města pak poslána komise, aby kostel zapečetila. Broumovští se shlukli a vyhrožovali komisi kamenováním. A evangelíci hrobští napadli arcibiskupa Lohelia, který tehdy statku klášterního užíval, kamením, že sotva vyvázl životem. Ze strachu před trestem kostel potom sice zbořili a arcibiskupa odprosili, ale bouře z toho vzniklé už nezastavili.

Povstání r. 1618. Sjezd protestantských stavů žádal propuštění vězňů broumovských a povolení luterských kostelů na církevních statcích. Císař na radu vídeňského kardinála Khlésla žádost ostře odmítl. I ujednalo několik luterských předáků (Thurn, Fels a Šlik) tajně čin, po kterém by stavové už nemohli couvnouti. Dne 23. května 1618 přišli, doprovázeni asi stem evangel. šlechticů a zbrojným lidem, na hrad pražský k dalšímu jednání s vládou. V hádce při tom povstale vyhodili císařské místodržící oknem z hradu do hlubokého příkopu. Následující den zvolili ze sebe vládu 30 direktorů, vypsali berně na válku a začali sbírat vojsko. Z jara 1619 zemřel císař Matyáš; na listy nového krále Ferdinanda II. odbojná vláda neodpověděla.

Stíhání katolíků. Po zvolení direktorů uprchl arcibiskup z Prahy a jeho dům byl i s nábytkem prodán. Jesuité byli ze všech pěti kolejí českých vykázáni „na věčné časy“ ze země. S sebou si vzít nesměli nic. Luteráni pak koleje i kostely vyplenili a z družinské kaple sv. Václava v Klementinu udělali stáj. Také na venkově byli katolíční kněží místy vyháněni, týráni a o majetek obráni. - Totéž se dalo následujícího roku i na *Moravě*: kardinál Dietrichštejn a je-

suité byli vypovězeni, kanovníci uvězněni a v Brně zřízena evangelická konsistoř. Jako v Čechách zabavili direktori též na Moravě statky církvi a vůdcům katolické šlechty. Duchovenstvo a klášterní sestry prchali hlavně do Vídně. V Olomouci byl vyloupen dóm a vypleněno několik klášterů, na Hostýně zničena poutní kaple a spálen starý, památný obraz mariánský.

„Zimní král“. Generální sněm českých zemí sesadil v srpnu 1619 s českého trůnu Ferdinanda a zvolil novým králem falckého vévodu Bedřicha; byl to mladý, nemnoho nadaný kníže, vyznání kalvínského; česky neuměl. Dne 4. listopadu byl Bedřich od zemských úředníků, administrátora evangelické konsistoře pražské a seniora Českých bratří korunován. Jedním z prvních jeho činů bylo, že dal chrám sv. Víta upravit pro bohoslužby kalvínské. S Karlova mostu kázal odstraniti velký kříž; když městská rada - ač luteránská - váhala, kdosi v noci kříž podřezal a shodil do Vltavy.

Blah. Jan Sarkander se narodil roku 1576. Pocházel z české rodiny ve Skočově na Těšínsku. Studoval u jezuitů v Olomouci, v Praze a ve Št. Hradci. Byl kaplanem na různých místech olomoucké diecése a konečně farářem v Holešově. Panství náleželo tehdy katolickému pánu Ladislavu Popelovi z Lobkovic. Za povstání nebyl horlivý farář v městě jist životem. Odešel tedy v červenci 1619 do Polska, byl na pouti v Czestochové a hledal si nějakou uprázdňenou faru. Když jí nenašel, vrátil se v listopadu do Holešova.

V únoru 1620 táhlo Moravou k Vídni několik tisíc polských kozáků císaři na pomoc. Pálili a loupili na Moravě jako v zemi nepřátelské. Kněz Sarkander jim vyšel naproti v procesí se svátostí oltářní. Kozáci - katolíci seskočili s koní, poklonili se a jeli pokojně dál. Tak upadl Sarkander v podezření, že byl s nimi smluven a že loni vyjednával v Polsku o kozáckou pomoc pro císaře. Proto byl z nařízení odbojné vlády jako zrádce zatčen a v Olomouci, kde právě zasedal zemský sněm, vyslýchán.

Mučením na skřipci a pálením boků vymáhali na něm výpovědi o Lobkovicovi, jehož byl zpovědníkem. Ztrýzněný kněz žil ještě měsíc ve vězení, až tam 17. března 1620 zemřel. - Roku 1860 byl prohlášen za blahoslaveného. Ostatky jeho jsou uloženy u sv. Michala v Olomouci, nad mučírnu je zbudována kaple „Sarkandrovka“.

Bílá hora. České povstání skončilo porážkou odbojných stavů na Bílé hoře roku 1620. Vítězství císaře Ferdinanda přivedilo v čes-

kých zemích veliký převrat a hlubokou proměnu náboženskou. Válka o náboženskou svobodu a o moc rodu habsburského v Evropě se však protáhla na dlouhou dobu smutných třiceti let.

31. Obnova církve katolické u nás

PO BÍLÉ HOŘE

Pohnutky vládní. Pokud v Čechách a na Moravě vyznával větší díl národa víru nekatolickou, neměli katoličtí Habsburkové zabezpečenu ani královskou korunu českou, ani císařskou korunu německou. Proto se Ferdinand po Bílé hoře rozhodl, že právem a mocí vítěze vykoření z českých zemí nekatolická vyznání a obnoví tam víru katolickou. Všude v Evropě se tehdy prováděla zásada: či je panství, toho náboženství; po Bílé hoře nebylo v českých zemích moci, která by to právo vzala Ferdinandovi. Obnovu víry řídila státní správa.

Majestát zrušen. S Majestátu Rudolfova odstříhl Ferdinand císařskou pečeť a hodil ji do ohně . . . Katolické náboženství bylo prohlášeno za jedinou víru v zemi přípustnou. Roku 1621 a 1622 vypovězení z Čech a Moravy všichni bratrští a evangeličtí kazatelé. Nekatolické obřady zakázány, z chrámů odstraňovány kališnické odznaky, jakož i obrazy Husa, jehožto svátek z kalendáře škrtnut. Obsazování far na statcích, zkonfiskovaných odbojné šlechtě, svěřeno biskupům. Jesuité povoláni nazpět do svých kolejí a škol. Universita Karlova spojena s jesuitskou akademií pražskou v jeden ústav, jehož rektorem se stal rektor klementinské koleje.

Šlechta byla ve značném počtu katolická již před Bílou horou. Ostatní se po roce 1620 přihlásila k víře katolické z polovice hned, mnozí později, a to vesměs trvale. Zbylým jinověrcům stavu panského a rytířského bylo císařským patentem roku 1627 nařízeno, aby do šesti měsíců opustili zemi, nechtějí-li přijmouti víru katolickou. A tak odešlo za hranice asi 300—350 osob šlechtického rodu, národnosti české a německé.

Královská města se vracela do katolické církve většinou klidně. Roku 1624 nařídil císař, že se tam smějí přijímati do obce jen katolíci; taktéž jen katolíci že smějí provozovat řemesla a živnosti; stejně že jen katolíci smějí býti v městech konšely a rychtáři.

V některých městech byl odpor k církvi lámán nátlakem silnějším: byla totiž do města vložena vojenská posádka, kterou musila obec vlastním nákladem vydržovat. V čele takových oddílů, jež pů-

sobily v jižních Čechách, proslul zlopověstně španělský důstojník, pozdější baron Martin Huerta, který nepoddajné nutil k přestupu i bitím.

Podle soudobých zpráv se tehda pro víru vystěhovalo z Čech asi 30.000 měšťanských rodin; z dobré poloviny to byli Němci. Z moravských novokřtěnců se vrátila do církve jen menší část; ostatní se vystěhovali na Slovensko a dále do Uher.

Poddaný lid selský, zbavený dosavadních kazatelů nebo i pánů, vůči novým držitelům statků jakož i královské vládě bezmocný, přijímal katolickou víru většinou hromadně. Poddaní se vystěhovati nesměli a doma v kostele se jim začalo hlásat od nových farářů a misionářů učení katolické; tak si zvykali na nové vyznání. Jejich předsudky pocházely beztoho více z náboženské nevědomosti. Mnozí ovšem prchli raději za hranice, jiní přijali víru jen na oko; časem se však veliká většina selského lidu vrátila do církve upřímně a trvale.

Na Slovensku se katolické obnovy ujal rázně *kardinál Pázmány* z tovaryšstva Ježíšova. Roku 1616 stal se arcibiskupem v Ostrihomě a od té doby bojoval bystře i úspěšně proti reformaci, a to na kazatelně i na sněmu, slovem i perem, latinsky i maďarsky. Vymáhal nazpět církevní statky, zakládal semináře, konvikty a jesuitské koleje; trnavské gymnasium rozšířil na universitu. Na 50 šlechticů z vyšších rodů (magnátů) získal k návratu do katolické církve; jen asi tři magnátské rodiny zůstaly v protestantství. Během 20 let pozvedl katolickou církev na Slovensku z trosek ke značné moci. Hybnou silou katolické obnovy byli tehda i později trnavští jesuité.

PO VÁLCE TŘICETILETÉ

Mír vestfálský 1648 zmařil naděje jak našich exulantů tak i nekatolíků domácích. Císaři bylo mírem povoleno a schváleno vše, co zaváděl u nás po Bílé hoře. A tak obnovila vláda po skončení války úsilí, aby se zbylí nekatolíci vrátili do církve. Hlavní práci na ten účel vykonali jesuité misiemi a školami. V některých krajích přijímal lid víru nerad, kde však byla řádnou správou duchovní upevněna, ujala se trvale. Školy a knihy ji v lidu rovněž utvrzovaly víc a více; poválečné pokolení rostlo již v ovzduší katolickém. - V *Litoměřicích* bylo roku 1655 a v *Hradci Králové* roku 1664 založeno biskupství.

Z misionářů té doby vynikli zejména: *Bedřich Bridel T. J.*, napřed profesor na jesuitských školách a ředitel tiskárny; vydal i řadu českých knížek, psaných prosou i pěkným veršem († 1680); *Bohuslav Balbín T. J.*, dlouholetý profesor jesuitských škol; sbíral bedlivě dějinné památky zašlé slávy české, vynikal vlasteneckou vrouc-

ností a sepsal i Obranu jazyka českého († 1688); *Matěj Šteyer*. T. J. sestavil znamenitý Kancionál český a přeložil se dvěma jesuity pěknou češtinou Písmo svaté. Z dědictví po rodičích založil r. 1669 „Dědictví svatováclavské“, které vydávalo a šířilo české knihy náboženské († 1692).

Antonín Koniáš T. J. byl kněz nanejvýš obětavý, na sebe přísný a ve službě církevní neúnavný. Po 37 let byl misionářem ve východních Čechách a usiloval všude, aby jinověrecké knihy nemářily misijní práce. V nekatolických knihách, jež mezi lidem našel, začernil závadná místa, v jiných vytrhl vadný list, knihy pak neopravitelné odbíral a páčil. Byl to z veliké části bezcenný brak. Za odňaté knihy dával knihy nezávadné († 1760). - Knihy bludné sice, ale jinak literárně anebo dějinně cenné, ukládali jesuité v řádových knihovnách. Tak se nám dochovaly všechny vzácnější knihy z doby tehdejší, ano i z dob husitských.

Jesuitské školství. *Pražská kolej* jesuitská byla z nejslavnějších v celém řádě a pražská universita, tehda jesuity vedená, měla pověst světovou. K universitě se družila veliká knihovna a tiskárna. V *Olomouci* měli jesuité universitu o dvou fakultách a rozsáhlou kolej při kostele Panny Marie Sněžné. - Na Slovensku rozvíjeli velkolepou činnost jesuité v *Trnavě*. Měli tam universitu, ústav pro své kleriky řádové, ústav pro kleriky jihoslovanské, seminář pro světské kněžstvo, konvikt pro šlechtickou mládež a velikou tiskárnu. Knihy jimi vydávané byly známy daleko za hranicemi. Universitu o dvou fakultách měli také v *Košticích*. Všech gymnasií u nás a na Slovensku měli tehdy jesuité na 30.

Školy piaristů. Španělský kněz sv. *Josef Kalasanzy* začal v Římě roku 1597 vyučovati chudobnou mládež. Z jeho druhů vznikl řád pro vyučování a výchovu mužské mládeže (lat. „patres piarum scholarum“ - otcové pobožných škol - piaristé). Rozšířili se jako hledaní učitelé nižších a středních škol. Ve střední Evropě založil první kolej piaristickou kardinál Dietrichštejn na svém panství v Mikulově roku 1631. Brzy nato vznikly u nás koleje nové. Celkem bylo v Čechách piaristických gymnasií 11, na Moravě 8 a na Slovensku 7. Mimo školní výchovu mládeže, zejména měšťanské, v duchu přesně katolickém, vypomáhali piaristé za tehdejšího nedostatku kněží také v duchovní správě.

Sv. Jan Nepomucký. Po obnově katolické víry u nás oživila a zmohutněla úcta k sv. Janu. Roku 1719 byl v přítomnosti arcibiskupa, prelátů a šesti lékařů otevřen v chrámě svatovítském jeho hrob,

vybrány kosti a položeny na stůl. Když vysypali hlínu z lebky, spatřili v hlíně jazyk neporušený, jako živý. Jeden z lékařů jej na dvou místech nařízl, i bylo viděti vnitřní žilky. Nato povolili v Římě opětovným žádostem, a tak byl sv. Jan roku 1721 prohlášen za blahoslaveného, roku pak 1729 za svatého. Den 16. května se stal zasvěceným svátkem a národní poutí českého lidu ke hrobu světce. Do papežské listiny o svatořečení se dostalo mylné datum jeho smrti; dnes už jest omyl průkazně opraven a vysvětlen.

Na Slovensku nebylo dlouhou ani po válce třicetileté náboženského klidu. Proti vídeňské vládě se vždy znovu bouřila uherská šlechta a zejména knížata sedmihradská. Evangelíci, v náboženské svobodě omezováni, se vždy ochotně přidávali k povstalcům. Po utišení povstání bývali pak omezováni ještě více. Kolem roku 1700 byla však už převážná většina lidu převedena do církve katolické, protestanti tam zůstali nadále jen církví trpěnou.

32. Vnitřní život církve

V **bohoslužbách** přibyla litanie loretánská. V neděle a svátky mívali kněží mimo dopolední kázání ještě „křesťanské cvičení“ odpoledne. Podle zvyku jižních zemí bylo roku 1614 nařízeno, aby svatostánky byly ve všech kostelích umístěny prostřed oltářů. Počet svátků byl roku 1641 snižen na 33. Postní řád byl zmírněn v ten způsob, že při újmě v době svatopostní se dovolovaly pokrmy masité.

Jako u jiných katolických národů, tak po obnově katolické víry též u nás jevil se utěšený ruch v náboženském životě lidu. Věřící putovali hodně na posvátná místa, kde byli více než doma unášeni zbožností, kde srdečněji přijímali svátosti a kde byli přístupnější slovům kazatelů. Starodávna poutní místa povstávala z rozvalin a nových přibýlo. Jiným projevem živé víry byla náboženská bratrstva: mariánské družiny, skupiny III. řádu sv. Františka a sv. Dominika, růžencové spolky a literátské sbory. Z obětavosti šlechty, měšťanů i prostého lidu se přestavovaly kostely staré a budovaly nové.

Náboženská literatura se knihtiskem značně rozhojnila. Především se vydávalo často Písmo sv., a to jak v jazyku latinském, tak i v jazycích národních. Z českých překladů vynikala bratrská bible Kralická a katolická bible z Dědictví svatováclavského. - Horlivě se pěstovaly vědy biblické, věrouka a církevní dějepis. Z našich humanistů tehdejší doby se proslavil *Václav Hájek z Libočan*, probošt ve Staré Boleslavi, spisovatel České kroniky († 1553). - Humanismus v 17. století zanikl; zůstala však po něm střední škola šestitřídní - „humanistické gymnasium“, jak je u nás zavedli a ustálili hlavně jesuité a piaristé.

Umění renesanční vzniklo napodobením umění antického (franc. renaissance - znovuzrození). Chrámy toho slohu bývaly klenuty v románském anebo nízkém oblouku. Nad hlavní lodí mívaly mohutné kupole, v průčelí vodorovné římsy, uvnitř hodně sloupů nebo pilířů. Přední stavbou renesanční je chrám sv. Petra v Římě; hlavní jeho stavitelé byli *Bramante* a *Michelangelo Buonarroti*. - V našich zemích stavěny v tom slohu téměř jen šlechtické zámky. Národ za 16. věku nábožensky roztržštěný budoval nově jen prosté kostelíky. Z *malířů renesančních* vynikli: Leonardo da Vinci, Raffael Santi, Michelangelo Buonarroti, Tiziano Vecellio, Albrecht Dürer a Jan Holbein.

Barokní umění výtvarné se vyvinulo z renesančního slohu v Itálii během 17. století. Zaváděly se tam ve stavitelství prohnuté oblouky, lomené římsy, šroubově točené sloupy a cibulovité anebo hruškovité bány na věžích. Předním stavitelstem baroku byl Ital Lorenzo Bernini. - U nás byly v tom slohu zbudovány přemnohé paláce, zámky a letohrádky šlechtické, podobně také kláštery a školy jezuitů a piaristů, jakož i chrámy farní a poutní. Většina dnešních kostelů u nás byla přestavěna nebo postavena v rozkvětu baroku. Předním stavitelstem barokním byl u nás *Kristián Dienzenhofer* a jeho syn Kilián.

Barokní sochy představují osoby jakoby v živém pohybu. Nejslavnější z barokních sochařů je Lorenzo Bernini, u nás Jan Brokoff se synem Ferdinandem a Matyáš Braun. - V *barokním malířství* se u nás proslavili Karel Škréta, Petr Brandl, Václav Rainer a později jezuita Ignác Raab.

Ostatní umění církevní. *Církevní hudbu* reformoval Jan Pierluigi¹ (podle rodiště zvaný Palestrina). U nás vydal vzácný kancionál Jan Rozenplut, probošt ve Šternberku, podobně Jan Božan, farář v Chroustovicích na Chrudimsku. - Michna z Otradovic, měšťan a varhaník v Jindř. Hradci, vydal několik sbírek cenných písní kostelních. - Z katolických básníků barokní doby prosluli: Ital Torquato Tasso, Španěl Lope de Vega a Calderon de la Barca, španělští karmelitáni sv. Terezie a sv. Jan z Kříže, německý jezuita Bedřich von Spee; u nás pak jezuita Bedřich Bridel.

---

¹ Vysl. Pjerluidži.

Druhé období: stol. 18., 19. a 20. (Doba osvícenství a revoluce)

33. Za rozvoje státního absolutismu

Státní absolutismus. Humanisté obnovili studium římského práva, a tím i staré římské názory, že panovník má ve státě naprostou, svrchovanou (lat. absolutní) moc ve všem. Reformátoři dali evangelickým panovníkům právo i nad církevními záležitostmi jejich území. - Po příkladu evangelických knížat hleděli pak i katoličtí panovníci dosáhnouti plné moci nad záležitostmi nejen státními, nýbrž i církevními, aby mohli vládnouti beze sněmů i bez biskupů. Nejvýše vyzvedl tehdy panovnickou moc francouzský král Ludvík XIV. (1648—1715), jemuž se přičítá pověstný výrok: „Stát - to jsem já.“

V katolických státech vadila svrchované moci panovnické dosavadní duchovní pravomoc římského papeže, podpíraná zvláště řádem jezuitským. A tak usilovaly vlády, aby moc papeže a jezuitů co nejvíc oslabily. To se jim dařilo i proto, že vzdělanci těch dob (šlechta a úřednictvo) byli namnoze křesťanské víře značně odcizeni.

Osvícenství. Následkem humanismu a reformace se od 16. stol. rozmáhala mezi vzdělanci protestantskými i katolickými náboženská pochybovačnost. Vzdělaní lidé popírali z valné části zjevení Boží a vybírali si z křesťanství jen to, co je v každém náboženství přirozeném. Věřili tedy více nebo méně jen v Boha a v Boží spravedlnost, uznávali nesmrtelnou duši a mravní povinnosti. Říkali si *deisté* (lat. Deus - Bůh) aneb *osvícenci*. Nejvíce ruchu působili takovými názory francouzští spisovatelé Voltaire († 1778), Diderot († 1784) a d'Alembert († 1783).¹

Jiní, zejména v Německu, podrželi z křesťanské víry jen to, co lze pochopit a vysvětlit rozumem; proto se jim říká *racionalisté* (lat. ratio - rozum). Mnozí ze vzdělavců zašli až do samé nevěry; uznávali jen hmotu (lat. materia) a proto se jim říká *materialisté* (hmotaři).

Zrušení řádu jezuitského. Odpůrci papežské moci mezi biskupy, jakož i nevěřící osvícenci mezi panovníky a ministry v 18. století

¹ Vysl. Voltér, Dydro, Dalambér.

viděli v jesuitech hlavní oporu papežství. Ze Španělska, z království Neapolského a z vévodství Parmského byli jesuité vyvezeni do papežského státu. Vyhrůžkami vlád a bouřemi veřejnosti proti mocnému řádu donucen, zrušil papež řád jezuitský roku 1773. Novicové byli propuštěni, bratrům-laikům prominuty jejich prosté sliby a kněží řádoví směli přestoupiti do jiných řeholí. Přešli většinou do duchovní správy, jiní pak zůstali dále na školách jako profesori. Jen v Rusku byl řád z rozhodnutí carevny Kateřiny II. ponechán. (Všeobecně bylo tovaryšstvo Ježíšovo na prosby mnohých biskupů obnoveno roku 1814.)

U NAS

Marie Terezie (1740—1780) chtěla podle současných názorů církev podržiti zájmům státu. Proto ztížila zakládání nových klášterů, stanovila poplatky za církevní obřady (štolový patent z roku 1750) a podrobila správu církevního jmění státnímu doзору. Prikázala, že papežské listiny smějí býti prohlášeny až po schválení vládním (placetum regium); v Římě vymohla pro své země zrušení 24 svátků.

Jesuité. Císařovna si jezuitského řádu vážila, ale provdávajíc dcery za bourbonské panovníky, musela slíbit jejich ministrům, že se nebude jesuitů zastávat. A tak i u nás provedeno zrušení řádu, jenž měl za té doby v českých zemích na 1200 členů. Zrušených kolejí bylo použito k účelům státním; staly se z nich kasárny, nemocnice a skladiště. Knihovny jezuitských ústavů, svezené do Prahy a do Olomouce, se tam staly základem knihoven universitních. Z ostatního jmění zrušených ústavů zřízen „studijní fond“.

Školství. Roku 1774 poručila Marie Terezie zřídit obecnou školu při každém farním kostele, kdekoli takové dotud nebylo. Ze 42 jezuitských gymnasií zůstalo po zrušení řádu v Čechách 27, na Moravě z 15 jen 7. Dříve to byly ústavy církevní o 6 třídách s vyučovací řečí latinskou; zbylé ústavy přeměněny ve školy státní o 5 třídách s vyučovací řečí německou. Všechny přešly pak pozvolna do rukou piaristů a světských profesorů. - Na universitách, do té doby jezuitských, učili zprvu dále mnozí bývalí jesuité, ale i tam nabyli zanedlouho převahy profesori světští.

Duchovní správa získala tím, že se Marie Terezie postarala o zřízení četných nových far a několika nových biskupství. Byly totiž mnohé farnosti a některé diecése příliš rozsáhlé. Tak bylo založeno roku 1776 biskupství ve *Spišské Kapitule*, v *Rožnavě* a v *Baňské Bystrici*; roku 1777 bylo zřízeno biskupství v *Brně*, olomoucké pak povýšeno na arcibiskupství.

34. Za císaře Josefa II.

(1780—1790)

Josef II., z francouzského rodu lotrinského, podlehl novým názorům, přicházejícím ze západu. Mocně působily na něho spisy Voltaireovy a příklad pruského krále Bedřicha II. Předním ministrem Josefa II. byl voltairián kníže Václav z Kounic. Císař chtěl stát i církev zreformovati po svém. Ve státním zřízení přineslo jeho osvícenství u nás ovoce zdárné: odstranilo tíživé nevolnictví selského lidu a křiklavé výsady vyšších stavů. Ale v oboru církevním působilo osvícenství, zvané u nás josefinismus, nadmíru zhoubně.

Toleranční patent. Josef II. byl přesvědčen, že nátlak ve věcech víry nevede k dobrému. Pohnut náboženskými nepokoji na Valašsku a lákáním nekatolíků, aby se stěhovali z Čech do Pruska, zrušil protireformační komisi a vydal roku 1781 toleranční patent. Jím dovolil ve svých zemích vyznávat víru luteránskou, kalvínskou a pravoslavnou, jakož i stavět kostely těchto vyznání. K evangelickým vyznáním se přihlásili tajní dosud nekatolíci hlavně ve východních Čechách a na středním Slovensku. Také židé nabyli tehdy u nás více občanských práv, než měli dříve.

Rušení klášterů. Císařským patentem z roku 1782 byly zrušeny všechny kláštery, „které vedou život pouze kontemplativní a ničím viditelným k dobru bližního a občanské společnosti nepřispívají“. Ten osud stihl vesměs kartuziány, trinitáře, karmelitány a klarisky; částečně pak cisterciáky, augustiniány, benediktiny a dominikány; podobně františkány všech větví, pokud neošetřovali nemocných anebo neměli škol. Piaristé byli ponecháni. Zároveň byla rozpuštěna a zapovězena církevní bratrstva, mariánské družiny, literátské sbory a laičtí poustevníci. Mimo to byly zrušeny, rozprodány aneb i zbořeny ty kostely a kaple, zejména poutní, jež se zdály zbytečné.

Náboženská matice. Z peněz, stržených za majetek klášterní, zřídil císař v každé zemi „náboženskou matici“, totiž fond, státem spravovaný, z něhož založil značný počet nových kostelů i far a roku 1785 i nové biskupství v *Českých Budějovicích*. Do roku 1800 bylo těch „císařských far“ v Čechách 395, na Moravě pak 300. Jména zrušených nadací špitálních sloučil ve státní fond *chudinský*, z něhož se pak zřizovaly nemocnice, sirotčince a chudobinské fondy farní.

Uvolnění církve od Říma. Tereziánské „*placetum regium*“ rozšířil Josef II. na všechny dekrety papeže, ba i výnosy domácích biskupů.

Zrušil odvolání k papeži a zapověděl navštěvovati studijní koleje římské. Biskupům odňal právo vychovávatí bohoslovce; zrušil totiž semináře biskupské i klášterní a zavedl semináře generální; u nás byly v Praze a v Olomouci, na Slovensku v Bratislavě. Učení a vedení bohoslovců bylo v těchto seminářích úplně josefinské. Císař vydal též státní předpisy o sňatcích a přikázal manželské spory soudům světským.

Duchovní dvorská komise, zřízená císařem, upravovala podrobně i bohoslužby. Zakázala pouti a procesí (kromě na Boží tělo a Prosebné dny), zapověděla Boží hrob, slavnost vzkříšení a všechny pobožnosti mimo chrám u křížů, soch a obrazů. Pro každou mši sv. předepsala půl hodiny času a určila druh hudby, počet svíček i pořad mešních písní. Stanovila, kdy které litanie se kněží mají modliti, zapověděla svěcení pokrmů, tříkrálové okuřování domů a koledu . . .

Po smrti Josefa II. Církevní reformy císařovy budily mezi lidem nespokojenost. V Uhrách se schylovalo dokonce k novému povstání. Tam císař, zklamáný ve svých nadějích, poražený ve válce s Turky a k tomu nemocný, své církevní reformy odvolal. Jedině toleranční patent jakož i úprava diecésních a farních obvodů zůstala v uherských i dědičných zemích v platnosti. Roku 1790 zemřel Josef II. na úbytě, zaopatřen svátostmi jako katolík. Jeho nástupce Leopold (1790—1792) rozpustil generální semináře a zrušil některá nařízení, zvláště bohoslužebná. Jinak zůstala církev u nás za něho i za jeho nástupců v područí státu - až do poloviny 19. století.

35. Po francouzské revoluci

(1789—1848)

NA ZAPADĚ

Francouzská revoluce. Hrozný výbuch revoluce ve Francii porval tam netoliko nespravedlivé zřízení státní a společenské; nýbrž postihl krutě i francouzskou církev, na státu mnohostranně závislou.

Revoluce odloučila církev od státu docela. Nadto byly církevní statky zabaveny na úhradu státních dluhů, kláštery zrušeny; počet biskupství zmenšen; křesťanský kalendář odstraněn. Papež neměl míti nad francouzskými biskupy žádné pravomoci. Biskupové a faráři měli býti voleni lidem a skládati přísahu věrnosti nové ústavě.

Asi třetina duchovenstva přísahu složila a byla ponechána v úřadě; kteří přísahu odepřeli, byli vyháněni ze země anebo hromadně vražděni. Tak bylo v Avignonu povražděno na 60 kněží, v Paříži na 300. Za krvavé hrůzovlády byly bohoslužby nahrazeny úctou „nejvyššího rozumu“, neděle a svátky odstraněny a chrámy pozavírány.

Za vlády *direktoria* (1795—1799) byly chrámy opět otevřeny, ale revoluční zákony proti církvi zůstaly v platnosti; nepřisežných kněží bylo ještě 10.000 vyvezeno za hranice a papežské území ve Francii zabráno. Staříčkový, 82letý papež Pius VI. byl jako zajatec odveden do Valence v jihovýchodní Francii, kde i zemřel roku 1799.

Za **Napoleona** dojednán roku 1801 s novým papežem konkordát a pronásledování církve ustalo. Kněží, biskupové a částečně i řeholníci se vraceli do země a obnovili bohoslužby. Papež - ač nerad - pomazal Napoleona posvátným olejem, když se sám korunoval v Paříži za císaře. Jenže nový císař chtěl, aby se církve ve Francii, ano i sám papež, řídili jeho rozkazy. Když papež protestoval a hrozil církevními tresty, zabral Napoleon papežský stát a věznil nepohodlné biskupy a kardinály. Stížen za to církevní klatbou, dal Napoleon papeže zajmouti a držel ho po několik let jako zajatce ve Francii; drsným jednáním ho chtěl přivést k povolnosti. Po bitvě u Lipska 1813 byl papež propuštěn a vrátil se za jásotu lidu do Říma; papežský stát byl na kongresu vídeňském obnoven. Na ostrově sv. Heleny zemřel Napoleon smířen s církví a zaopatřen svátostmi (roku 1821).

V letech 1830 a 1848 postihly Francii nové revoluční otřesy, jimiž tam církve trpěla po každé znova. Leč i v dobách klidu působili nevěřící státníci a pošťvaný lid církvi nesnáze a škody neustále. Podle francouzského vzoru byla pak téměř všude v Evropě prováděna rozluka církve od státu, zabírán církevní majetek a rušeny řehole; nepoddajní biskupové a kněží byli vězněni a vyháněni; církevní školství bylo potlačováno a zaváděl se občanský sňatek. - Vzhledem na nové poměry hleděli papežové sjednati s vládami smlouvy o církevních věcech, t. zv. *konkordáty*.

Po pádu **absolutismu** v západních státech využívali také katolíci konstituce a domáhali se rovnoprávnosti a svobody též v zemích, kde byli od dob reformace utiskováni anebo jen trpěli. Tak se domohli občanských práv a svobody vřy roku 1829 katolíci v Anglii a roku 1850 obnovil tam papež katolické arcibiskupství ve Westmiňsteru a 12 biskupství porůznu v zemi. Vůdcem katolíků irských byl tehdy *Daniel O'Connel*. V Holandsku byla katolíkům zaručena svoboda ústavou roku 1848 a za 5 let nato byla tam znovu zřízena katolická biskupství. V Belgii dostala církev svobodu v roce 1831, v Dánsku roku 1849, v Norsku roku 1845 a ve Švédsku roku 1874.

Zánik unie na Ukrajině. Po válkách Poláků s Rusy v 17. století připadla Ukrajina Rusku. Unie byla ohrožena, neboť car i vláda stranili rozkolníkům. Za Kateřiny II. (1762—1796) přišla na uniáty pohroma; za starosty v osadách sjednocených byli vybíráni rozkolníci, kteří pak žádali o kněze rozkolného. A tak tehdy osadili rozkolníci na 800 kostelů uniatských. Po rozdělení Polska připadly Rusku další kraje ukrajinské. Ruské vojsko vyhánělo v zabraném území uniáty z far a dosazovalo kněze rozkolné. Uniatská biskupství a kláštery byly zrušeny, majetek zabaven a odevzdán rozkolným. Vcelku pozbyla unie za Kateřiny na 9300 kostelů a na 8,000.000 věřících. Z unie na Ukrajině zbyly jen trosky, ale i ty byly ruskou vládou zničeny v 19. století.

V NAŠICH ZEMÍCH

Zákonodárství josefinské platilo u nás v církevním oboru po smrti svého původce téměř beze změny až do roku 1848. Vláda s vyšším úřednictvem si osobovala ve věcech náboženských nepřislušnou pravomoc. Papež neměl na řízení církve u nás valného vlivu. Biskupové se nescházeli, každý řídil diecési po svém. Výchova kněžského dorostu děla se v duchu josefinském. Duchovenstva ubývalo a kláštery, ohrožené nejistotou dalšího trvání, se prázdnily. Náboženské knihy, a to nejen přísně vědecké, nýbrž i lidově poučné a dokonce i modlitební, byly provanuty josefinstvím.

Sv. Kliment Hofbauer, apoštol Varšavy a Vídně (1751—1820), pocházel z Tasovic u Znojma. Byl členem řehole nejsvětějšího Vykupitele (redemptoristů), koncem 18. století v Itálii založené od sv. Alfonse. Po vysvěcení na kněze byl poslán do Varšavy, kdež po 22 let apoštolsky působil mezi lidem, za stálých válek duchovně zanedbaným. Osočen od osvícenců byl vykázán ze země a vyvezen za hranice roku 1808. Nato se uchýlil do Vídně a působil tam jako zpovědník klášterních sester. Veliký úspěch měla jeho kázání (i česká), co do církevního ducha na tu dobu neslýchaná. Ve svém bytě shromažďoval akademiky na večerní besedy a vychovával z nich přátelskými hovory opravdové katolíky. Pro náboženské obrození Vídně vykonal velmi mnoho. Zemřel roku 1820, jeho ostatky jsou uloženy v českém kostele „Na nábreží“. Roku 1909 byl prohlášen za svatého s výročním svěcením 15. března.

Kněží buditelé. České kněžstvo se koncem 18. století ujalo při duchovní správě též usilovné práce národní. Soustavné poněmčo-

vání po školských zákonech Marie Terezie a Josefa II. podlomilo nebezpečně národní vědomí měšťanstva i úřednictva původem českého. Český jazyk byl vládními předpisy vytlačen z úřadů i vyšších škol, ustupoval i z městských obchodů a dílen. Byl trpěn pouze na školách obecných. Že se na venkově udržel český jazyk i národní svéráz, je zásluhou hlavně tehdejšího českého kněžstva. Kněží nejenom česky kázali a vyučovali, ale zřizovali na farách knihovny a půjčovali v neděli odpoledne lidu knihy; byli spolu s učiteli členy národních spolků, odebírali a udržovali české noviny a časopisy („zapadlí vlastenci“). Je pozoruhodno, kolik tehdejších kněží českých pracovalo na obrození národa. Jedni prosluli v oborech vědeckých, jiní jako spisovatelé a básníci; slují právem národní buditelé.

Na slovenském území byla počátkem 19. století zřízena dvě nová biskupství: roku 1804 v Košicích (římskokatolické) a roku 1816 v Prešově (řeckokatolické). Roku 1820 přesídlil arcibiskup *Alexander Rudnay* z Bratislavy opět do staroslavné metropole uherské - v Ostřihomě a převedl tam i kapitolu z Trnavy. V Ostřihomě založil velkolepou katedrálu, residenci a seminář. - Rodem byl Slovák ze Sv. Kříže nad Váhem a hlásil se vždy k národnosti slovenské; říkával: „Slavus sum et, si in cathedra Petri forem, Slavus ero.“¹ (Zemřel r. 1831.)

36. Z doby kulturního boje

V NAŠICH ZEMÍCH

Uvolnění církve r. 1848. Když císař Ferdinand udělil národům rakouské říše roku 1848 konstituci, uvítala ji také církev s nadějí na svobodu. Březnová ústava z roku 1849 dala pak skutečně katolické církvi (jakož i jiným vyznáním) právo samostatně si spravovati své záležitosti, ústavy a jmění. Josefinská pouta konečně povolila.

Rakouský konkordát. Na žádost vlády připravil biskupský sbor návrh na konkordát s papežem. Byl dojednán roku 1855. Zaručil církvi samostatnost a císaři právo jmenovati biskupy. Po konkordátu se náboženský život začal utěšeně rozvíjeti. Konaly se diecéšní synody, exercicie a sjezdy, ve farnostech se konaly misie a zakládaly se katolické spolky, ústavy a časopisy.

Bohužel nastal brzy obrat. Mezi vzdělanci a zvláště politiky měla církev mnoho odpůrců, kteří pomocí tisku vyvolali ve veřejnosti a na říšské radě mocné hnutí proti konkordátu. To vyvrcholilo zejména, když bylo Rakousko poraženo v Itálii 1859 a u Hradce Králové 1866. A tak vyšlo roku 1868 několik zákonů, odporujících kon-

¹ Jsem Slovan a Slovanem budu, i kdybych byl na stolci Petrově.

kordátu, jenž pak byl r. 1870 rakouskou vládou zrušen. S ohledem na mohutné projevy katolíků nebyla svoboda církve nijak podstatně omezena; tiskem, spolky a veřejnou činností hleděli si katolíci uhájiti svých práv.

Poměry na Slovensku. Roku 1840 byl na uherském sněmu vydán zákon, že místo latiny se zavádí do úřadů, škol i matrik maďarština jako řeč úřední. Tím začalo v Uhrách potlačování nemaďarských národů, zejména Slováků. V čelo národního hnutí slovenského postavil se *Dr. Štěpán Moyses*, biskup v Baňské Bystrici (1850—1869). Byl zakladatelem i prvním předsedou *Matice slovenské*, jež vydržovala několik slovenských gymnasií. Náboženské knihy a časopisy slovenské vydával Spolek sv. Vojtěcha, založený roku 1870 v Trnavě.

Přesto všechno maďarisace pokračovala. Roku 1874 byla zavřena slovenská mateční gymnasia a rok nato zrušena Matice sama. Duchovenstvo bylo vychováno maďarsky, za biskupy dosazováni Maďaři. Nicméně slovenské kněžstvo si zachovalo národní vědomí a mnozí z nich byli horlivými buditeli utlačovaného národa.

V ITALII

Koncil vatikánský. Dne 8. prosince roku 1854 prohlásil papež Pius IX. (1846—1878) v souhlase s biskupy celého světa, že učení o neposkvrněném početí Panny Marie je článkem víry. - Na rok 1869 svolal do Vatikánu všeobecný koncil, na který pozval i biskupy pravoslavné a protestanty; leč ani ti ani oni nepřišli. Sněmu se zúčastnilo na 700 biskupů katolického světa. Hlavním činem koncilu bylo prohlášení, že papež je neomylný, kdykoliv jako nejvyšší učitel církve jednou provždy rozhoduje o nauce víry nebo mravů. Když roku 1870 italské vojsko obsadilo Řím, odročil papež sněm na neurčito. - Z odpůrců papežské neomylnosti povstala - hlavně v Německu a ve Švýcarsku - „*církev starokatolická*“.

Papežský stát zanikl. Od delší doby usilovali Italové sloučiti své země v jednotný stát národní. Sardinský král Viktor Emanuel si k tomu cíli podrobil ostatní kraje italské a zabral násilně území papežské, roku pak 1870 i město Řím. Papeži ponechala vláda sjednocené Italie toliko Vatikán, Laterán a vilu Castel Gandolfo; mimo to mu nabídla roční plat ze státní pokladny. Papež nabídku nepřijal; na znamení protestu nevycházel od té doby ani on, ani jeho nástupcové z Vatikánu. Výlohy spojené se správou církve jim hradily sbírky věřících (*svatopetrský halíř*).

V NĚMECKU A VE FRANCII

Kulturní boj. Koncil vatikánský upevnil značně katolickou církev a povzbudil věřící k čilejší práci. Ale podráždil také živly nevěrecké, pracující s heslem liberalismu. Jako na pokyn tajné světové

organisace zvýšilo se téměř v celé Evropě nepřátelství vlád proti církvi. V Německu dostalo jméno „kulturní boj“ (1871—1887) a skončilo smírem mezi státem a církví. Proticírkevní boj ve Francii se označuje jako „sekularisace“, t. j. odcírkevnění, zesvětštění; to tam skončilo naprostou rozlukou církve a státu roku 1905.

Socialismus. Od velké revoluce francouzské se obírali mnozí studii diem, jak zlepšiti hmotné postavení nemajetného lidu vůbec a zejména továrního dělnictva. Z těch snah vyrostlo učení a hnutí, zvané socialismus. Jeho vědeckými průkopníky byli *Ferdinand Lasalle* († 1864) a *Karel Marx*, syn pokřtěného žida († 1884). Jejich přívrženci (socialisté) hlásali v knihách, novinách a na schůzích, že majetek, práce i výdělek mají býti tak rozděleny, aby všichni lidé, tedy i dělníci, měli stejná práva a mohli žíti v blahobytu (*sociální demokracie*); jiní žádali, aby všechny výrobní prostředky byly společné, neboť soukromý majetek je prý krádež (*komunismus*).

Názory a organisace socialistické zlepšily znatelně postavení dělnictva, ale odcizily také mnoho lidu církvi. Neboť Marx, Lassalle a po nich četní socialisté odmítají hrubě křesťanství, ba každé náboženství. Náboženství je podle Marxe opium národů; člověk prý nemá na světě jiného cíle, než pozemské blaho. Na takovém základě nevěry a čirého materialismu chce strohý socialismus a komunismus důsledně upravit život soukromý, rodinný a státní.

37. Papežové po koncilu vatikánském

Lev XIII. (1878—1903) vydal četné encykliky neboli okružní listy o věcech víry, mravů a zřízení církve. Největší zájem vzbudila encyklika „*Rerum novarum*“ z roku 1891 o dělnické otázce. Ve slovanských zemích vyvolala radostný ohlas encyklika „*Grande munus*“ z roku 1880 o sv. Cyrilu a Metoději. Podle pokynů papežových bylo obnoveno úsilí o sjednocení katolíků s pravoslavnými. Lev XIII. pečoval horlivě o misie v zámoří; k prohloubení pak náboženského života doporučoval pobožnosti k Srdci Páně, k Panně Marii a k sv. Josefu. Věřící důtklivě nabádal, aby si hleděli katolických spolků a tisku.

Pius X. (1903—1914) vzal si za heslo: Všechno obnoviti v Kristu. Vydal důležité dekrety o denním sv. přijímání, o sv. přijímání dětí, o zpěvu při bohoslužbách, o t. zv. modernismu; roku 1911 omezil počet zasvěcených svátků. - Za něho byla provedena krutá rozluka církve a státu ve Francii a v Portugalsku. Zato pokročil rozkvět katolické církve v Anglii a v misiích.

Benedikt XV. (1914—1922) vládl v době nanejvýše pohnuté - za světové války. Náboženství a mravní život v zemích válkou zasažených značně upadl. V širých krajích, kudy prošla vojna, bylo zničeno bez počtu chrámů a církevních ústavů. V rakouských zemích byly zvony zabaveny pro válečné účely. Papež zachovával vůči nepřátelům mocností přísnou nestrannost a usiloval při každé příležitosti je smířit. Bohužel však dosáhl jen tolik, že na jeho zakročení si válčící státy vyměňovaly zajatce k boji neschopné. Ostatní papežovo úsilí o mír nemělo úspěchu.

Za jeho panování nastaly převratné změny v Rusku. Po velké revoluci říjnové r. 1917 byla tam provedena rozluka církví a státu, církevní majetek byl konfiskován a některé chrámy a kláštery byly určeny pro světské účely. Mezi pravoslavnou církví a státem došlo k vleklým sporům.

Turci, kteří během 18. a 19. století byli z Balkánu téměř úplně vytlačeni, po zbylých za světové války Palestiny a Syrie. Vlády nad Palestinou se zmocnila Anglie, která dovolila Židům zřídit si v Palestině „národní domovinu“. Od té doby se tam Židé hromadně stěhují a zakupují v úrodných krajích Svaté země.

Pius XI. (1922—1939) měl heslo: Pokoj Kristův v království Kristově. Jak to heslo uskutečnit, ukazují hojně jeho okružní listy (encykliky), na př. o výchově mládeže, o rodinném životě, o katolickém kněžství, o duchovních cvičeních, o reformě společenského zřízení, o komunismu. Všude zaváděl *katolickou akci*, aby prohloubil náboženský život národů a získal laiky k pomoci v duchovní správě.

V Rusku r. 1929 znovu dovoleno zřizovat církevní obce a konat služby Boží; mnohé chrámy vráceny opět původnímu účelu. - Zle hubila církev nová revoluce ve Španělsku v r. 1931; za občanské války od r. 1936 byly tam ve velké části země hromadně bořeny kostely a kláštery, vraždění kněží a řeholníci. Ve Francii se nepřátelství proti církvi utišilo. S vládou italskou ujednal papež Pius XI. roku 1929 památnou smlouvu, kterou byl obnoven *církevní stát* v rozsahu „Vatikánského města“.

Pius XII., zvolený r. 1939, vzal si s ohledem na evropské nepokoje heslo z proroka Isaiáše (32, 17): *Opus iustitiae pax* - mír je účinek spravedlnosti.

38. V republice Československé

Po převratě 1918 uznal papež Benedikt XV. stát Československý a zřídil v Praze nunciaturu. Dosavadní biskupové, pokud byli smýš-

lení rakouského nebo maďarského, vzdali se úřadu a někteří opustili území republiky. V diecésích českomoravských a slovenských nastoupili biskupové rodem Češi a Slováci. Mezi nimi proslul zejména svérázný a už před válkou známý svou apoštolskou horlivostí Dr. Antonín Stojan, od r. 1921 arcibiskup v Olomouci († 1923).

Ústavní listina republiky Československé z roku 1920 stanovila: „Svoboda svědomí a vyznání je zaručena. Všichni obyvatelé mají právo vykonávati veřejně i soukromě jakékoli vyznání, náboženství nebo víru, pokud výkon ten není v neshodě s veřejným pořádkem a řádem nebo dobrými mravy . . . Nikdo nesmí býti ani přímo ani nepřímou nucen k účasti na jakémkoli náboženském úkonu s výhradou práv, plynoucích z moci otcovské nebo poručenské. Všechna vyznání náboženská jsou si před zákonem rovna“ (§§ 121 až 125).

Rozluka církve od státu nebyla do ústavy pojata. Stanoveno, že sňatek církevní má před státem stejnou platnost jak občanský. Vrchní vedení a dozor na veškeré vyučování přísluší státní správě. Náboženství se vyučuje na školách obecných, měštanských a středních. Na Slovensku zůstalo asi 2800 škol církevních.

Čeští evangelíci augšpurského a reformovaného vyznání v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se spojili roku 1918 v „českobratrskou církev evangelickou“. Mimo to zřídila v republice svoje stanice armáda spásy, metodisté, adventisté, církev Husova, jednota chelčická, církev bratrská a jiní. Pro vzdělání evangelického a československého duchovenstva byly založeny v Praze a v Bratislavě evangelické fakulty bohovědné.

Církev československá. Kněží, v církvi katolické nespokojení, usilovali po převratě o zavedení české řeči do bohoslužeb, o povolení kněžského manželství, o volbu biskupů. V Římě povolili jen českou řeč v obřadech mimo mši svatou. A tak dne 8. ledna 1920 odhlasovalo 140 ze 217 kněží „reformistů“, shromážděných v Praze na Smíchově, že založí církev novou, na Římu nezávislou, „československou“. Nová církev byla téhož roku na podzim státem uznána. Na shromáždění 1924 dali si ústavu i nauku „na základě Písma, české reformace a moderního myšlení“. V nauce se podstatně liší od církve katolické. V čele této náboženské společnosti stojí patriarcha a čtyři biskupové. Později se od československých oddělila část příslušníků, kteří se ustavili jako „československá církev pravoslavná“.

Katolíků obřadu římského, řeckého nebo armenského zůstalo v republice 78 procent. Zvony za války odebrané byly už skoro všu-

de dobročinností věřících nahrazeny novými. Mnoho kostelů opraveno, mnoho jich na venkově a v rostoucích městech postaveno. Z nových řeholí se v republice usadili salesiáni. Značně vadil poválečný nedostatek kněžstva; proto vyučovali náboženství na školách obecných a měšťanských leckde laici.

Roku 1928 dojednala vláda republiky s papežem smlouvu, zvanou „modus vivendi“. Smlouvou bylo zajištěno, že hranice našich diecézí se mají krýti s hranicemi státu; že naše kláštery nebudou podléhati provinciálním představeným za hranicemi, a že za biskupy ustanoví papež kněze, napřed schválené vládou republiky. Roku 1929 oslaveno tisícileté výročí smrti sv. Václava, dostavěn chrám sv. Víta v Praze a v Římě zbudována kolej Nepomucenum pro české bohoslovce tam studující. Roku 1935 se v Praze konal mohutný sjezd katolíků z celé republiky. Papeže na něm zastupoval jako legát pařížský arcibiskup kardinál Verdier. Roku 1936 otevřena katolická bohovědná fakulta v Bratislavě.

39. Vnitřní život církve

Správa církve je soustředěna v Římě. Jednotlivé obory církevní správy jsou přiděleny kongregacím; jsou to jakoby papežská ministerstva. - Vládu papežskou zastupují u jednotlivých států trvale nunciové, v záležitostech pak dočasných mimořádní legáti. Roku 1918 vstoupil v platnost nový církevní zákoník (*Codex iuris canonici*).

V bohoslužbě není valných změn od koncilu tridentského. Za Marie Terezie byl počet svátků značně snížen a roku 1911 znova omezen; mimo neděle jsou zasvěcenými dny svátečními: Narození, Obřezání, Zjevení a Nanebevstoupení Páně a Božího těla; den Neposkvrněného početí a den Nanebevzetí Panny Marie; den sv. Petra a Pavla a Všech svatých; na Moravě i den sv. Cyrila a Metoděje. - Podle papežské dispense byl u nás půst od masa omezen toliko na pátek; přísný půst je pouze na Štědrý den, na Popeleční středu a Veliký pátek; jinak je půst újmy dobrovolný. Nově se ujaly pobožnosti k Božskému Srdci Páně a mariánské pobožnosti májové. Dekrety Pia X. rozšířily rané přijímání dětí a časté i denní sv. přijímání vůbec.

Náboženský život lidu se prohlubuje. Svědčí o tom společné pouťi a farní misie, hnutí eucharistické, liturgické a exerciční, zřizování katolických škol, náboženské časopisy, spolky a bratrstva. Světovými projevy katolické víry jsou *eucharistické sjezdy*, od roku 1881

pořádané vždy po dvou letech v některém ze světových měst. Laiky přivádí k výpomoci v duchovní správě *Katolická akce*, zaváděná z nařízení papeže Pia XI. Osud sirotků, nemocných a chudých hledí zmírnit milosrdnou láskou *spolky charity*.

Řeholní život, ochromený josefinstvím v zemích habsburských a téměř ubitý revolucemi ve Francii a v Belgii, v Německu a v Itálii, se během posledního století znovu rozmohl, a to mocněji než bylo ve středověku. Z nových kongregací řeholních jsou u nás známí kněží nejsvětějšího Vykupitele (redemptoristé), dále misionáři ze *Společnosti Božského slova*, kteří mají veliký ústav v Nitře, a salesiáni, kteří podle návodu svého zakladatele *sv. Jana Boska* si hledí záchrany a řádné výchovy opuštěné mládeže městské. Nové kongregace sesterské se obírají většinou výchovou dívek a charitou. Duchovní správu v misiích vedou výhradně řeholníci.

Církevní umění. Ve století 18. se budovaly chrámy ještě slohem barokním, od století pak 19. také v některém ze slohů dřívějších. Ve století nynějším se stavitelé přizpůsobují novému materiálu stavebnímu (železu, betonu a sklu); stavějí chrámy bez oblouků, kupolí a bání, ve slohu dosud bezejmenném, v němžto převládá přímá linie, jednoduchost a praktičnost.

Z *malířů* posledních dob, pokud u nás vytvořili díla náboženská, jsou známi: Josef Führich, Felix Jenewein, Mikuláš Aleš, František Urban, Emanuel Dítě, Joža Úprka, Jan Köhler; ze *sochařů*: Josef Myslbek, František Bílek a Čeněk Vosmík. Z *hudebních skladatelů našich* komponovali církevní skladby zvláště Pavel Křížkovský, Josef Foerster, Antonín Dvořák, Josef Nešvera, Vojtěch Říhovský, Norbert Kubát, Eduard Tregler, J. B. Foerster a j.

40. Katolické misie v novověku

„Propaganda“. Za ztráty, jež církev utrpěla v Evropě za časů reformace a osvícenství, dostalo se jí bohaté náhrady v zemích zámořských misiemi mezi pohany. Začaly v době velkých objevů zámořských; za odvážným plavcem-objevitelem spěchal všude obětavý kněz misionář. Hnutí misijní se brzy rozmohlo tak, že r. 1622 pro ně papež založil v Římě ústřední úřad, zvaný krátce Propaganda (congregatio de propaganda fide); trvá dodnes a v mnohých věcech řídí světový podnik katolických misíí.

Počátky. Ve Východní Asii, v Japonsku a v Indii pracovali misionáři ponejvíce z řádu jesuitů. Nejslavnější je z nich *sv. František*

Xaverský, jenž tam zemřel cestou z Japonska do Číny roku 1552. Mnoho překáželi misionářům v evropských koloniích protestantští pánové osad: Angličané a Holanďané. V Japonsku se křesťanství slibně rozvíjelo, bylo však za velkého pronásledování koncem 16. století úplně vyhubeno. V Číně byla koncem 17. století 2 biskupství a 10 apoštolských vikariátů, ale všechno to padlo počátkem 18. století za oběť krvavému pronásledování. - V Americe mařila úspěšnou práci obětavých misionářů mezi Indiány hrabivost a krutost dobyvatelů. Z kněží pracovníků mezi americkými černochoy zjednal si největších zásluh sv. Petr Claver († 1664).

Nový rozkvět misii nastal v 19. století. Zrušením řádu jesuitského a útlakem církve v Evropě po francouzské revoluci poklesla značně misijní činnost, mnohé misijní stanice byly opuštěny a zanikly úplně. Teprv až v 2. polovici 19. století se misijní činnost zvýšila znovu; v Evropě se budil čilejší duch náboženský, oživly některé starší řehole a u všech katolických národů se zakládaly spolky na vydržování a podporu misii (u nás na př. Družina sv. Petra Clavera, Dílo šíření víry a spolek Dětství Ježíšova); zřízeny četné semináře pro výchovu misionářů (na př. v Nitře); misijní časopisy probouzely a udržovaly o misie zájem. Vznikly též nové řehole, výhradně určené pro misie, jmenovitě Společnost Božského slova.

Misie zámořské tak rozkvétaly znovu. Bývalé stanice byly obnoveny a nové založeny. Velký rozvoj křesťanství se jeví zejména v Africe. Misijní práci se věnují skoro výhradně kněží řeholní, jimž pomáhají prostí bratři řádoví a sestry řeholnice. Hledí si všude co nejdříve vychovati pomocníky z domorodců, a to napřed katechisty a pak kněze a sestry.

Mezi nekatolíky. Jiného druhu jsou misie mezi křesťany rozkolnými a evangelickými, zvláště v Americe, v Anglii, ve státech severských a na Balkáně. Velmi úspěšně pokračují misie mezi anglikány; z těch se vracejí rok co rok do církve katolické nejen tisíce věřících, nýbrž i hodně kněží. - Značný počet učenců i misionářů připravuje sblížení a sjednocení pravoslavných s katolíky. Střediskem těchto snah jest Orientální ústav v Římě a Velehrad na Moravě. Na Velehradě se za tím účelem konají od roku 1910 světové sjezdy unionistické, je tam papežský ústav pro výchovu misionářů mezi nekatolické Slovaný; tam též má úřední sídlo spolek Apoštolů sv. Cyrila a Metoděje.

OBSAH

Věřím ve svatou církev obecnou Strana

I. Církev založil Ježíš Kristus	3
II. Správa církve	4
III. Církev Páně jest obecná neboli katolická	6
IV. Církev Páně toliko jedna	7
V. Církev katolická - svatá, ...	8
VI. Katolická církev je neomylná	10
VII. Církev katolická je samospasitelná	11

Církevní starověk

DOBA OD JEŽÍŠE KRISTA DO KONCE STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ (DO R. 600)

1. Osudy církve do r. 313	13
2. Po ediktu milánském	14
3. Správa a život církevní	16
4. Církevní nauka	18
5. Bohoslužby	19

Církevní středověk

PRVNÍ OBDOBÍ: ZA LET 600-1073

(Od stěhování národů do Řehoře VII.)

6. Počátky středověku	22
7. Sv. Cyril a Metoděj, apoštolové Slovanů	24
8. Počátky křesťanství u Čechů	27
9. Sv. Vojtěch, biskup a mučedník	30
10. Benediktini v našich zemích	32
11. Správa a život církevní	34

DRUHÉ OBDOBÍ: ZA LET 1073-1305

(Od Řehoře VII. do papežů avignonských)

12. Vrchol moci papežské	36
13. Křížové výpravy a rytířské řády	37
14. Rozvoj řeholí ve středověku	39
15. Za posledních Přemyslovců	42
16. Správa a život církevní	45
17. Bludná hnutí ve středověku	46

TŘETÍ OBDOBÍ: ZA LET 1305–1517
(Od papežů avignonských po Luthera)

	Strana
18. Pokles moci papežské ve 14. století	48
19. Z doby opravných koncilů středověkých	50
20. V Čechách za Karla IV.	51
21. Za Václava IV.	53
22. M. Jan Hus	54
23. Z dob husitského převratu	57
24. Jednota bratrská	61
25. Vnitřní život církve	62

Církevní novověk

PRVNÍ OBDOBÍ: OD R. 1517–1700
(Doba reformace a protireformace)

26. Evangelická reformace	65
27. Evangelická reformace v našich zemích	68
28. Reforma katolická	69
29. Počátky katolické reformy u nás	71
30. Za českého povstání	73
31. Obnova církve katolické u nás	75
32. Vnitřní život církve	78

DRUHÉ OBDOBÍ: STOL. 18., 19. A 20.)
(Doba osvícenství a revoluce)

33. Za rozvoje státního absolutismu	80
34. Za císaře Josefa II.	82
35. Po francouzské revoluci	83
36. Z doby kulturního boje	86
37. Papežové po koncilu vatikánském	88
38. V republice Československé	89
39. Vnitřní život církve	91
40. Katolické misie v novověku	92

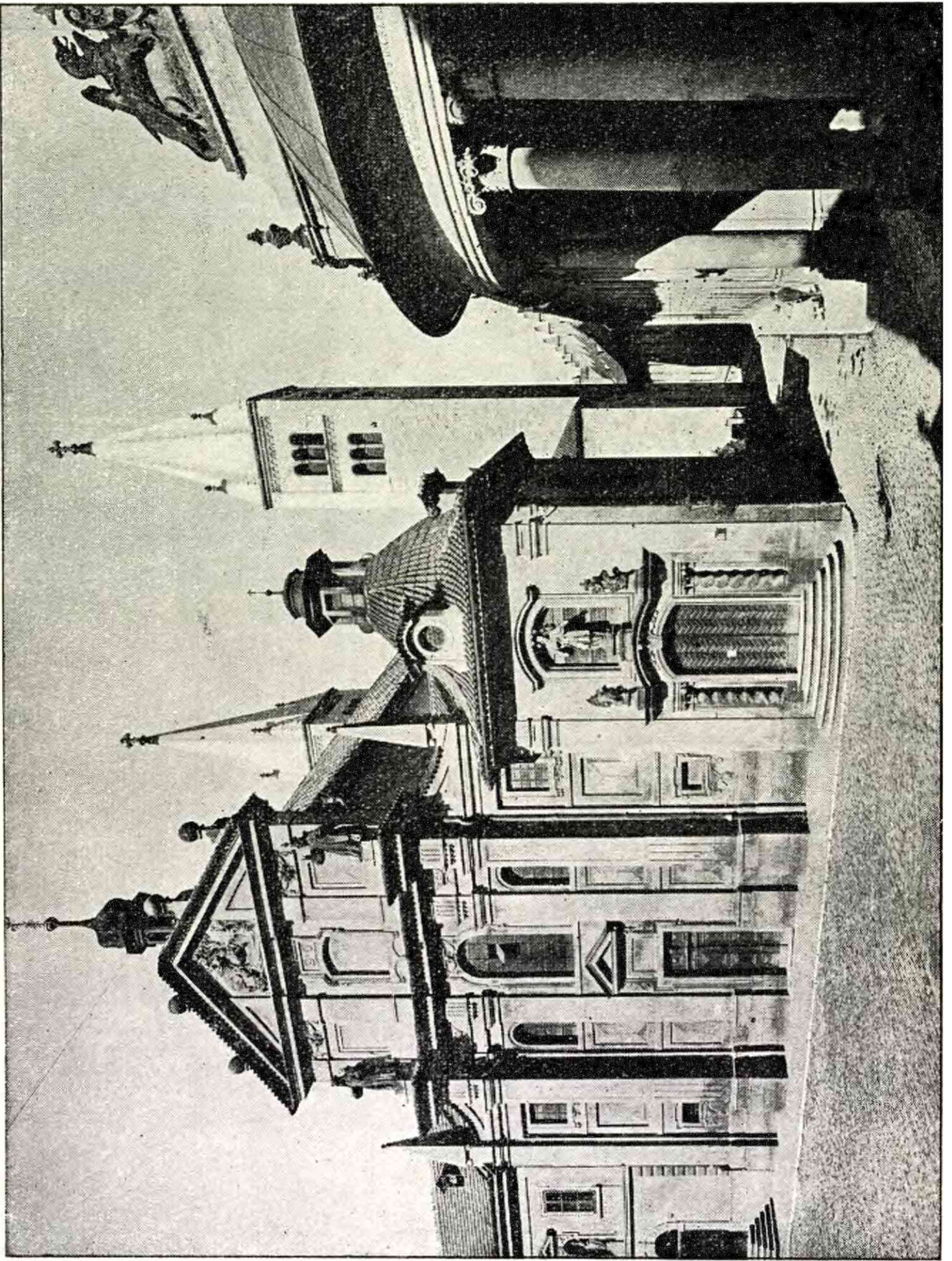
* * *

Obrazová příloha	vzadu

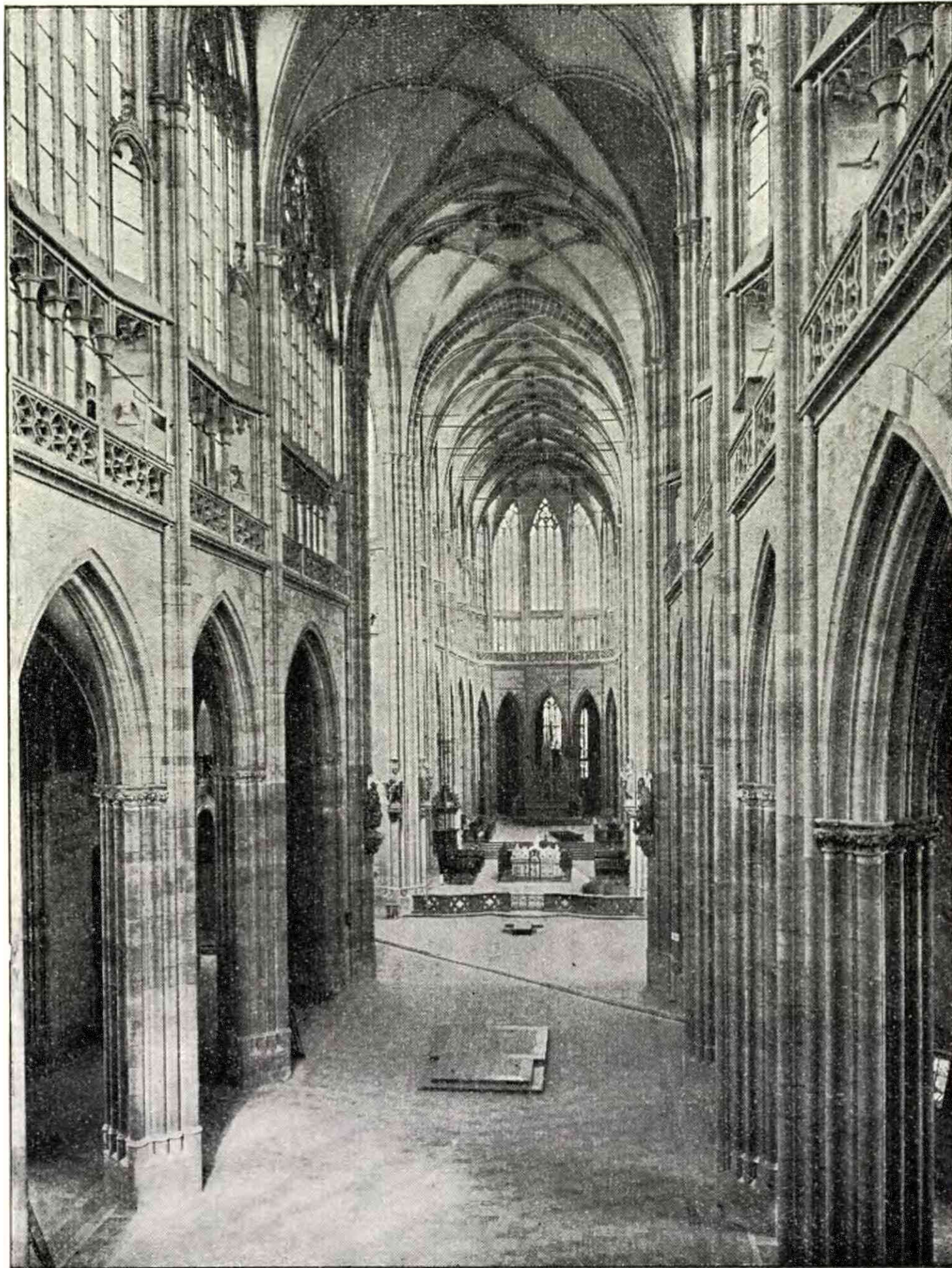
SVATÝ JIŘÍ

Bronzová socha ze 14. století na hradčanském nádvoří při chrámu sv. Víta.

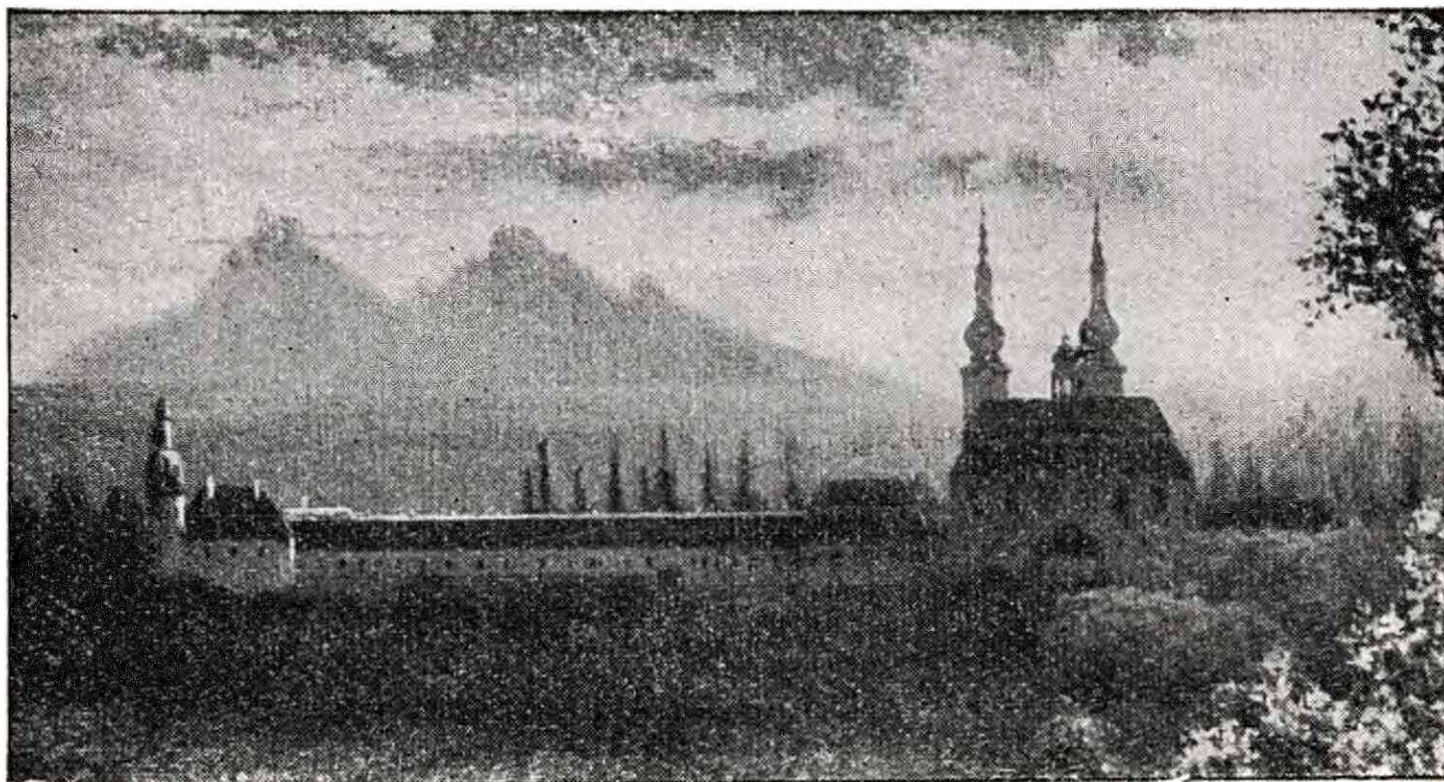

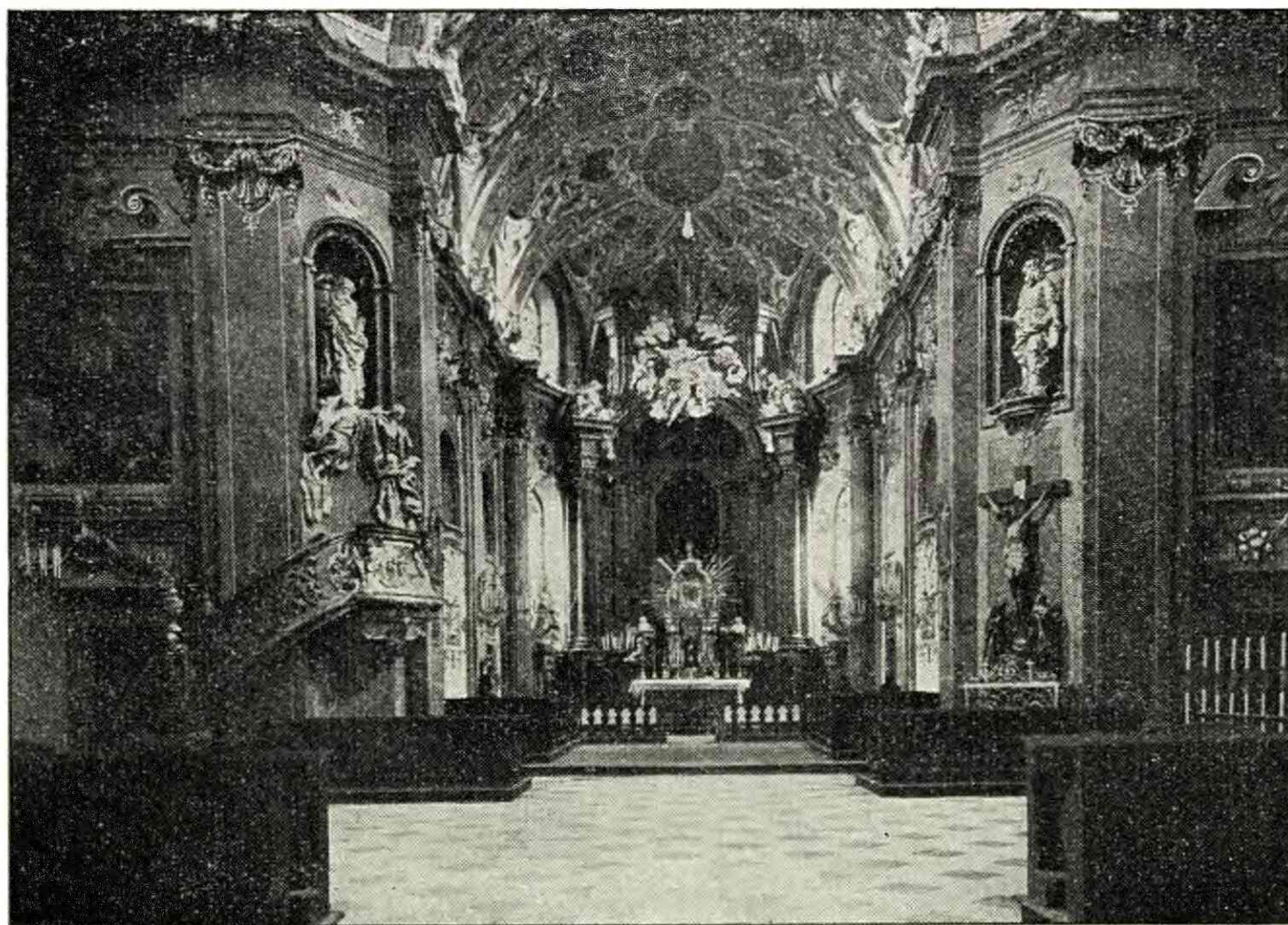
VELECHRÁM SV. VÍTA NA HRADČANECH,
nejslavnější gotická stavba naší vlasti.

VNITŘEK VELECHRÁMU SV. VÍTA
Pohled k hlavnímu oltáři.

Julius Mařák:
VELEHRADSKÁ BASILIKA (V POZADÍ HRAD BUCHILOV)

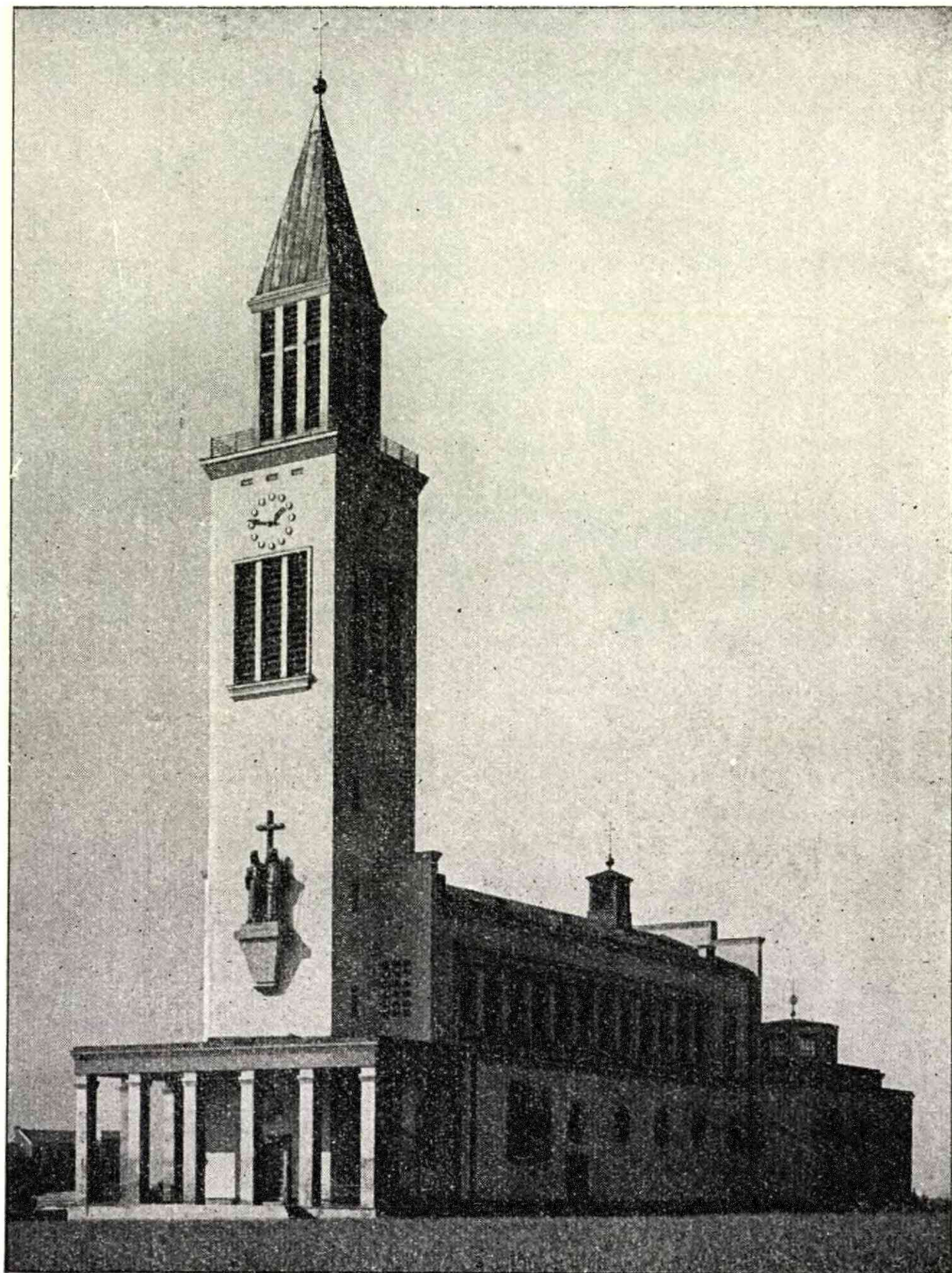
VNITŘEK MARIÁNSKÉHO POUTNÍHO KOSTELA NA SV. KOPEČKU
U OLOMOUCE

Josef Myslbek :
SVATÝ VÁCLAV S PATRONY ČESKÉ ZEMĚ

Felix Jenewein.
SV. FRANTIŠEK Z ASSISI
Oltární obraz v Chrudimi.

Architekt Josef Šálek:
CHRÁM SV. CYRILA A METODĚJE V OLOMOUCI-HEJČÍNĚ,
postavený arcibiskupem Dr Leopoldem Prečanem.